ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Μελέτη για την Εκπαίδευση σωφρονιστικών υπαλλήλων σε θέματα ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων για εγκλήματα βίας

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ – ΣΥΝΤΑΚΤΕΣ ΕΚΘΕΣΗΣ:

Γιώργος Νικολαΐδης, Αλέξανδρος Αρφαράς, Έλλη Ανίτση

ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΡΙΑ: Μαρούσα Απειρανθίτου

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ ΕΡΓΟΥ: Αλέξανδρος Κουρτέσης

Απρίλιος 2026

Πίνακας περιεχομένων

Κατάλογος σχημάτων 5

Κατάλογος πινάκων 5

Κατάλογος διαγραμμάτων 5

Πρόλογος 7

Α. Το σωφρονιστικό προσωπικό 10

Ι. Η εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού 10

Ι.Ι. Καλές πρακτικές 10

Διεθνή κείμενα ..... **Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.**

Ερευνητικά δεδομένα 10

Ι.ΙΙ. Εκπαιδευτικά προγράμματα για το σωφρονιστικό προσωπικό που εργάζεται με ανηλίκους και νεαρούς κρατούμενους 13

ΙΙ. Ο επανεντακτικός ρόλος του σωφρονιστικού υπαλλήλου που εργάζεται με ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους 20

ΙΙ.Ι. Η κοινωνική επανένταξη ως βασικός άξονας έκτισης της ποινής 20

ΙΙ.ΙΙ. Πρόληψη της υποτροπής 21

ΙΙ.ΙΙΙ. Εκτίμηση κινδύνου 22

ΙΙ.ΙV. Μοντέλα κοινωνικής επανένταξης 23

ΙΙ.V. Ο ρόλος του σωφρονιστικού προσωπικού 24

ΙΙ.VI. Η έννοια της δυναμικής ασφάλειας 25

ΙΙΙ. Καλλιέργεια δεξιοτήτων για το σωφρονιστικό προσωπικό που εργάζεται με ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους 26

III.I. Επικοινωνιακές δεξιότητες 27

III.II. Διαχείριση συγκρούσεων 28

Τεχνικές αποκλιμάκωσης της έντασης 28

III.III. Διαχείριση κρίσεων 29

Τεχνικές ενημερωμένες στο τραύμα**Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.**

IV. Προστασία του προσωπικού από την επαγγελματική εξουθένωση 31

IV.I. Βασικές πηγές στρες 31

IV.II. Καλές πρακτικές 32

Β. Ανήλικοι (έφηβοι) και νεαροί παραβάτες 33

I. Εφηβεία στην κοινότητα (εκτός περιβάλλοντος φυλάκισης) 33

I.I. Η Εφηβεία ως ιδιαίτερη φάση ανάπτυξης του ατόμου 33

I.II. Διαφοροποιήσεις της εφηβείας: κοινωνικές, πολιτιστικές, ψυχοπαθολογικές 37

I.III. Εφηβεία, εξαρτήσεις και ψυχοπαθολογία στην Ελλάδα 40

I.IV. Προβλήματα, δυσλειτουργίες και αξιολόγηση των εφήβων στην κοινότητα 44

II. Εφηβεία και συνθήκη κράτησης 47

II.I. Ανήλικοι κρατούμενοι: κοινωνική προέλευση, προσαρμογή και δυσλειτουργίες 47

II.II. Ανήλικοι κρατούμενοι και ψυχοπαθολογία 53

II.II.I. Προϋπάρχουσα ψυχοπαθολογία 54

II.II.II. Ψυχοπαθολογία εκ της συνθήκης της κράτησης 55

II.II.III. Μεσομακροπρόθεσμες ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της κράτησης 58

III. Ο νεαρός κρατούμενος 61

IV. Ιδιαίτερες θεματικές 64

IV.I. Σεξουαλικότητα 64

IV.II. Έφηβοι σεξουαλικοί παραβάτες 68

IV.III. Αυτοτραυματισμοί και Αυτοκτονικός Ιδεασμός 70

IV.IV. Κορίτσια και νεαρές γυναίκες σε καθεστώς φυλάκισης 74

IV.V. Οπαδική βία 76

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ 79

I. Σκοποί έρευνας 80

II. Δείγμα 81

III. Μεθοδολογία 82

IV. Δεοντολογικά ζητήματα 83

V. Αποτελέσματα 84

Συμπεράσματα 99

Βιβλιογραφία 102

Παράρτημα 119

Ερωτηματολόγιο έρευνας 119

Κατάλογος σχημάτων

Εικόνα 1 Η αξιολόγηση του εφήβου 46

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1 Σωφρονιστικό κατάστημα 85

Πίνακας 2 Προϋπηρεσία 85

Πίνακας 3 Ειδικότητα 86

Πίνακας 4 Θεματικές επιμορφώσεων 87

Πίνακας 5 Χαρακτηριστικά ανηλίκων και νεαρών παραβατών 92

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1Φύλο 85

Διάγραμμα 2 Μόρφωση 86

Διάγραμμα 3 Επιμορφωτικά προγράμματα 87

Διάγραμμα 4 Κοινωνική επανένταξη 88

Διάγραμμα 5 Δικαιώματα ανηλίκου και νεαρού κρατουμένου 88

Διάγραμμα 6 Διαχείριση ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων 89

Διάγραμμα 7 Ευαλωτότητα 89

Διάγραμμα 8 Αντιμετώπιση βίαιων περιστατικών 90

Διάγραμμα 9 Βίαιες συγκρούσεις 91

Διάγραμμα 10 Σεξουαλική βία 91

Διάγραμμα 11 Απαντήσεις στην πρόταση: «Το σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα στους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση» 92
Διάγραμμα 12 Απαντήσεις στην πρόταση: «Τα πολιτιστικά προγράμματα είναι χάσιμο χρόνου και παράγοντες κινδύνου για την ασφάλεια της φυλακής» 93
Διάγραμμα 13 Απαντήσεις στην πρόταση: «Για να κερδίσεις το σεβασμό των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων πρέπει να δείξεις ενδιαφέρον γι' αυτούς», 94
Διάγραμμα 14 Απαντήσεις στην πρόταση: «Οι σκληρές συνθήκες κράτησης εκφοβίζουν και αποτρέπουν τους ανήλικους και νεαρούς παραβάτες από τη διάπραξη νέων εγκλημάτων» 95
Διάγραμμα 15 Απαντήσεις στην πρόταση: «Ποτέ δεν μπορείς να εμπιστευτείς απόλυτα έναν ανήλικο ή νεαρό κρατούμενο λόγω ηλικίας» 95
Διάγραμμα 16 Απαντήσεις στην πρόταση: «Αν είμαι επιεικής με τους ανήλικους ή νεαρούς κρατούμενους, σίγουρα θα με εκμεταλλευτούν» 96
Διάγραμμα 17 Απαντήσεις στην πρόταση: «Τα περιθώρια επέμβασής μας στην κοινωνική επανένταξη των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων είναι μικρά» 96
Διάγραμμα 18 Απαντήσεις στην πρόταση: «Αισθάνομαι ανεπαρκής στη διαχείριση της σεξουαλικότητας των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων» 97
Διάγραμμα 19 Απαντήσεις στην πρόταση: «Νιώθω επαρκής και ικανός επαγγελματικά για τη διαχείριση των κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα»98

Πρόλογος

Οι ανήλικοι και νεαροί κρατούμενοι συνιστούν ένα ιδιαίτερα ευάλωτο πληθυσμό, που χρήζει ειδικής προστασίας και μεταχείρισης στο πλαίσιο της κράτησης. Πέρα από τη διασφάλιση της τάξης, η εργασία με τον εν λόγω πληθυσμό απαιτεί την παροχή ουσιαστικής αρωγής, προκειμένου οι ανήλικοι και νεαροί κρατούμενοι να αναπτύξουν τις κατάλληλες δεξιότητες για να ενταχθούν επιτυχώς στον κοινωνικό βίο (Coyle & Fair, 2018). Σύμφωνα με τους Αναθεωρημένους Ελάχιστους Κανόνες του ΟΗΕ για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων (The Nelson Mandela Rules), η εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού πρέπει να είναι διαρκής και βασισμένη σε σύγχρονα, εμπειρικά τεκμηριωμένα δεδομένα (Κανόνας 75), ενώ ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δίνεται στην εμβάθυνση στις ψυχοκοινωνικές ανάγκες των κρατουμένων (Κανόνας 76).

Η παρούσα έκθεση εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Έργου με θέμα «Μελέτη για την εκπαίδευση σωφρονιστικών υπαλλήλων σε θέματα ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων για εγκλήματα βίας», η οποία υλοποιήθηκε για το ΕΚΔΔΑ - ΙΤΕΚ βάσει της αριθμ. ΜΕ/12/2024 Σύμβασης Ανάθεσης Μελετητικού Έργου. Η μελέτη διαρθρώνεται σε δυο μέρη. Αρχικά, επιχειρείται η αποτύπωση των διεθνών πρακτικών σχετικά με την εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού που εργάζεται με ανηλίκους και νεαρούς παραβάτες, ενώ παράλληλα αναδεικνύονται τα κρίσιμα ζητήματα που αφορούν τη νεανική παραβατικότητα και τις επιπτώσεις του εγκλεισμού στις συγκεκριμένες ομάδες. Εν συνεχεία, επιχειρείται η διάγνωση των αναγκών κατάρτισης του προσωπικού μέσα από τη διενέργεια έρευνας πεδίου στα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων και νέων. Στα συμπεράσματα συμπυκνώνονται τα κύρια ευρήματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης και της εμπειρικής διερεύνησης και παρέχονται κατευθύνσεις για τη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, που να ανταποκρίνεται στις διεθνείς καλές πρακτικές, στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων αλλά και στις ειδικές ανάγκες του σωφρονιστικού προσωπικού στη χώρα μας.

Η ερευνητική ομάδα εκφράζει τις ευχαριστίες της στον κ. Αλέξανδρο Κουρτέση, Συντονιστή του έργου για τον άψογο συντονισμό και την αγαστή συνεργασία και στην κα Μαρούσα Απειρανθίτου, Αξιολογήτρια του έργου για την εποικοδομητική ανατροφοδότηση και τις χρήσιμες προτάσεις.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Α. Το σωφρονιστικό προσωπικό

Ι. Η εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού

Ι.Ι. Καλές πρακτικές

Στα διεθνή κείμενα προβλέπεται η υποχρεωτική κατάρτιση του σωφρονιστικού προσωπικού κατά την ανάληψη των καθηκόντων του, καθώς και η συνεχής συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής επιμόρφωσης καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του. Σύμφωνα με τους Αναθεωρημένους Ελάχιστους Κανόνες του ΟΗΕ για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων (The Nelson Mandela Rules), η εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού πρέπει να είναι διαρκής και βασισμένη σε σύγχρονα, εμπειρικά τεκμηριωμένα δεδομένα (Κανόνας 75). Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δίνεται στην εμβάθυνση στις ψυχοκοινωνικές ανάγκες των κρατουμένων (Κανόνας 76), καθώς και στην υιοθέτηση ειδικής μέριμνας για τις ευάλωτες ομάδες, όπως οι ανήλικοι και οι γυναίκες, προκειμένου να διασφαλιστεί η ανταπόκριση στις εξειδικευμένες απαιτήσεις τους.

Σύμφωνα με τους Ευρωπαϊκούς Σωφρονιστικούς Κανόνες, η διασφάλιση επαρκούς και υψηλού επιπέδου κατάρτισης για το σωφρονιστικό προσωπικό συνιστά θεμελιώδη προτεραιότητα (Κανόνας 8). Παράλληλα, οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης (2019) για τη στρατολόγηση, την εκπαίδευση και την επαγγελματική εξέλιξη του προσωπικού των φυλακών και των επιμελητών κοινωνικής αρωγής, αναδεικνύουν ως πρωταρχικής σημασίας την παροχή στοχευμένης κατάρτισης, η οποία οφείλει να καλύπτει εξειδικευμένα πεδία γνώσης και πρακτικών δεξιοτήτων. Ειδικότερα, ορίζεται ότι το εκπαιδευτικό πρόγραμμα οφείλει να ενσωματώνει κρίσιμα ζητήματα, όπως η κατανόηση της θυματοποίησης, οι ιδιαιτερότητες των διαφόρων σωφρονιστικών πλαισίων και η διατήρηση δεσμών με το οικογενειακό περιβάλλον. Παράλληλα, περιλαμβάνονται τομείς όπως η ψυχική υγεία, οι εξαρτήσεις, η διαχείριση τραυματικών εμπειριών, η διαπολιτισμική επάρκεια, η γλωσσομάθεια, η διαμεσολάβηση σε συγκρούσεις, η αξιολόγηση επικινδυνότητας, οι πρώτες βοήθειες και η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας (παρ. 7.2. α).

Σε ερευνητικό επίπεδο, η κατάρτιση των σωφρονιστικών υπαλλήλων συνιστά ένα αντικείμενο που τις τελευταίες δεκαετίες τίθεται ολοένα και συχνότερα στο επίκεντρο της διεθνούς βιβλιογραφίας. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση των Ryan et al. (2022), η οποία εξέτασε 77 έρευνες από το 1990 και έπειτα, τα εκπαιδευτικά προγράμματα παρουσιάζουν σημαντική ανομοιογένεια ως προς το περιεχόμενο και τη διάρκειά τους. Παρά τις αποκλίσεις αυτές, στην πλειονότητα των προγραμμάτων εντοπίζονται πρωτοβουλίες ενσωμάτωσης θεματικών που ανταποκρίνονται στην έντονη ετερογένεια του πληθυσμού των φυλακών και στις εξειδικευμένες ανάγκες των επιμέρους ομάδων.

Η προαναφερθείσα τάση διέπει τα προγράμματα κατάρτισης του συνόλου των εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένου τόσο του επιστημονικού όσο και του φυλακτικού προσωπικού. Μελέτη που εξέτασε το περιεχόμενο της εκπαίδευσης του φυλακτικού προσωπικού σε οκτώ χώρες (Η.Π.Α., Καναδάς, Αγγλία, Νορβηγία, Ισπανία, Χιλή, Κολομβία και Αυστραλία), διαπίστωσε ότι, παρά την έμφαση στην ασφάλεια και τις τεχνικές δεξιότητες, τα προγράμματα των περισσότερων χωρών ενσωμάτωναν ενότητες για την ενίσχυση των γνώσεων και των οριζόντιων δεξιοτήτων των υπαλλήλων (Barberi, 2024). Στο πλαίσιο αυτό, περιλαμβάνονταν θεματικές όπως η αποτελεσματική επικοινωνία, οι διαπροσωπικές σχέσεις, η κατανόηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, τα μοντέλα κοινωνικής επανένταξης και μείωσης της υποτροπής, η έμφυλη βία, καθώς και η προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη.

Όσον αφορά στον χρόνο που λαμβάνουν χώρα οι εκπαιδεύσεις η σύγκριση των πρακτικών που εφαρμόζονται διεθνώς αναδεικνύει επίσης σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού πραγματοποιείται τόσο πριν την ανάληψη των καθηκόντων, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του Καναδά, όσο και μετά, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις των Η.Π.Α. και της Αυστραλίας (Jewell, 2013). Κάθε προσέγγιση παρουσιάζει διακριτά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Στην πρώτη περίπτωση, η εκπαίδευση πριν από την πρόσληψη προσφέρει τη δυνατότητα αξιολόγησης και εντοπισμού των υποψηφίων που ενδέχεται να μην μπορούν να ανταποκριθούν με επάρκεια στις απαιτήσεις του ρόλου. Αντιθέτως, στη δεύτερη περίπτωση, η

εκπαίδευση μετά τον διορισμό ενισχύει τον βαθμό δέσμευσης του προσωπικού προς την υπηρεσία, ενισχύοντας παράλληλα την αυτοπεποίθηση των υπαλλήλων ως προς την αποτελεσματική διαχείριση των εργασιακών καθηκόντων.

Ανεξάρτητα από τον χρόνο διεξαγωγής της εισαγωγικής εκπαίδευσης, οι διαρκείς αλλαγές και προκλήσεις στο σωφρονιστικό πλαίσιο καθιστούν επιτακτική την ανάγκη της δια βίου μάθησης. Για το προσωπικό που διαθέτει επαρκή εμπειρία στη σωφρονιστική πρακτική, διατίθενται εξειδικευμένες επαγγελματικές επιμορφώσεις που στοχεύουν στην επικαιροποίηση των γνώσεων και στην προώθηση της επαγγελματικής ανέλιξης, όπως οι εκπαιδεύσεις για την ανάπτυξη ηγετικών δεξιοτήτων (Jewell, 2013). Όσον αφορά τις μεθοδολογίες που υιοθετούνται στα εκπαιδευτικά προγράμματα, συνηθέστερες πρακτικές αποτελούν ο συνδυασμός εξ αποστάσεως και δια ζώσης μάθησης, η χρήση παιχνιδιών ρόλων, καθώς και η εκπαίδευση στο πεδίο (Jewell, 2013).

Βασιζόμενοι σε εθνική έρευνα που διεξήχθη στο προσωπικό καταστημάτων κράτησης 44 πολιτειών των ΗΠΑ, οι Burton et al. (2018) προσδιόρισαν μια σειρά από καλές πρακτικές, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για τη συγκρότηση μιας πρότυπης Ακαδημίας εκπαίδευσης σωφρονιστικών υπαλλήλων. Οι ενώ λόγω πρακτικές αναλύονται ως εξής:

Περιεχόμενο και διάρκεια προγραμμάτων σπουδών: Τα προγράμματα σπουδών οφείλουν να διαμορφώνονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να εφοδιάζουν το προσωπικό με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την ασφαλή και αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων του.

Δια βίου μάθηση: Κρίνεται απαραίτητη η αναβάθμιση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του προσωπικού μέσω της συμμετοχής σε πιστοποιημένα επιμορφωτικά προγράμματα, τα οποία εναρμονίζονται με τις σύγχρονες απαιτήσεις του πεδίου.

Δεξιότητες και γνώσεις για την επιτήρηση και διαχείριση των κρατουμένων: Πέραν της εκπαίδευσης σε τεχνικές δεξιότητες ασφάλειας, το προσωπικό πρέπει να επιμορφώνεται σε δυο βασικούς τομείς οριζόντιων δεξιοτήτων, που αφορούν: (i) στην ουσιαστική κατανόηση των δικαιωμάτων των κρατουμένων,

προκειμένου η συμπεριφορά του προσωπικού να διαμορφώνεται στη βάση αυτών (ii) στην ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης που στοχεύουν στην ενδυνάμωση της συνεργασίας και της συμμόρφωσης.

Κατανόηση των αναγκών ειδικών πληθυσμών: Η κατανόηση των παραγόντων κινδύνου για υποτροπή και των εξειδικευμένων αναγκών των διαφόρων ομάδων κρατουμένων κρίνεται ουσιώδης, ώστε το προσωπικό να είναι σε θέση να συμβάλει ενεργά στη διαδικασία της κοινωνικής τους επανένταξης.

Επικέντρωση στον επανεντακτικό ρόλο: Σημαντικό μέρος των εκπαιδεύσεων πρέπει να αφιερώνεται στην καλλιέργεια δεξιοτήτων προαγωγής της επανένταξης. Το σχετικό υλικό πρέπει να σχεδιάζεται στη βάση εμπειρικά τεκμηριωμένων (evidence -based) μοντέλων επανένταξης.

Προστασία της ψυχικής υγείας του σωφρονιστικού προσωπικού: Μέρος της εκπαίδευσης οφείλει να εστιάζει στην ψυχική ανθεκτικότητα και ενδυνάμωση του προσωπικού, ώστε να είναι σε θέση να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τις προκλήσεις της εργασίας στη φυλακή, όπως το εργασιακό άγχος, τα αισθήματα ματαίωσης και την επαγγελματική εξουθένωση.

Καλλιέργεια επαγγελματικής ταυτότητας: Το σωφρονιστικό προσωπικό πρέπει να εκπαιδεύεται σε εμπειρικά τεκμηριωμένες πρακτικές και διαδικασίες. Στο πλαίσιο αυτό απαραίτητη είναι η συμμετοχή του στη διαμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών, η διεξαγωγή ερευνών αξιολόγησης των υπαρχόντων προγραμμάτων και η ανάπτυξη κατευθυντηρίων για αποτελεσματικά εκπαιδευτικά προγράμματα.

I.II. Εκπαιδευτικά προγράμματα για το σωφρονιστικό προσωπικό που εργάζεται με ανηλίκους και νεαρούς κρατούμενους

Οι ανήλικοι και νεαροί κρατούμενοι για εγκλήματα βίας συνιστούν ένα ιδιαίτερα ευάλωτο πληθυσμό, που χρήζει ειδικής προστασίας και μεταχείρισης στο πλαίσιο της κράτησης. Πρόκειται για μια πληθυσμιακή ομάδα που συχνά εκδηλώνει προκλητική και απρόβλεπτη συμπεριφορά, ενώ ταυτόχρονα διατρέχει υψηλό

κίνδυνο θυματοποίησης, τόσο από μεγαλύτερους σε ηλικία συγκρατουμένους όσο και από μέλη του προσωπικού. Το σωφρονιστικό προσωπικό που απασχολείται με ανήλικους και νεαρούς παραβάτες οφείλει να λαμβάνει εξειδικευμένη κατάρτιση, καθώς οι απαιτούμενες δεξιότητες για τη διαχείριση αυτών των ομάδων αποκλίνουν σημαντικά από εκείνες που κρίνονται απαραίτητες για τον πληθυσμό των λοιπών κρατουμένων (Coyle & Haire, 2018). Η εργασία με ανήλικους και νεαρούς παραβάτες επιβάλλει τη διαρκή εξισορρόπηση μεταξύ της διασφάλισης της τάξης και της παροχής ουσιαστικής υποστήριξης, με στόχο την ψυχοκοινωνική ωρίμανση των νέων και την ομαλή επανένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο (ibid). Στο πλαίσιο αυτό, δεν επαρκεί ο απλός εφοδιασμός του προσωπικού με τα κατάλληλα εργαλεία για την αντιμετώπιση των πολυδιάστατων εργασιακών προκλήσεων, αλλά απαιτείται η συστηματική υποστήριξή του, ώστε να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις έντονες συναισθηματικές απαιτήσεις που απορρέουν από την ενασχόληση με τη συγκεκριμένη ομάδα (ibid).

Αν και διεθνώς προβλέπονται ειδικοί κανόνες για την προστασία και την ασφαλή κράτηση των ανηλίκων και νεαρών παραβατών (FRA, 2022), η διαμόρφωση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το σωφρονιστικό προσωπικό που ασχολείται με τις εν λόγω ομάδες αποτελεί ένα σχετικά σύγχρονο εγχείρημα. Μελέτη που διεξήχθη στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού προγράμματος ARISA σε δέκα χώρες (Βουλγαρία, Κύπρος, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Πορτογαλία, Ισπανία και Σουηδία) διαπίστωσε την ύπαρξη σημαντικών ελλείψεων σε σχετικές εκπαιδεύσεις. Ειδικότερα, κατά τα πορίσματα της μελέτης το 43% του προσωπικού στερούνταν εκπαίδευσης σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών και τις αρχές της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης, ενώ ακόμη υψηλότερο ποσοστό (52%) δεν είχε λάβει καμία επιμόρφωση σχετικά με την ψυχολογία παιδιού και του εφήβου (IPS, 2025). Συμπληρωματικά, αν και η πλειοψηφία του προσωπικού (78%) δήλωνε συχνή επαφή με ανηλίκους με διαφορετικό υπόβαθρο, οι περισσότεροι δεν είχαν λάβει εκπαίδευση αναφορικά με τις ανάγκες ειδικών πληθυσμιακών ομάδων (IPS, 2025).

Ως προς το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών που απευθύνονται στο προσωπικό σωφρονιστικών καταστημάτων ανηλίκων και νέων, κεντρικό άξονα κατά τον σχεδιασμό τους αποτελεί η ενσωμάτωση εμπειρικά τεκμηριωμένων και αναπτυξιακά κατάλληλων πρακτικών, προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου πληθυσμού. Υπ' αυτό το πρίσμα, το εξειδικευμένο μοντέλο εκπαίδευσης που αναπτύχθηκε από τους αρμόδιους φορείς στην πολιτεία Καλιφόρνια των ΗΠΑ, περιλαμβάνει τις ακόλουθες ενότητες (BSCC, 2022):

- Το Σύστημα Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης
- Επαγγελματική συμπεριφορά και δεοντολογία
    - Αρχές ηθικής και δεοντολογίας
    - Μέσα κοινωνικής δικτύωσης
- Συμμορίες
    - Επισκόπηση του φαινομένου των συμμοριών
    - Επιτήρηση στη φυλακή
- Επικοινωνία
    - Διαπροσωπική επικοινωνία
    - Διαχείριση κρίσεων και αποκλιμάκωση
    - Αποτελεσματική επικοινωνία
- Τήρηση ασφάλειας
    - Ασφάλεια και βασικοί έλεγχοι
    - Καταμέτρηση κρατουμένων
    - Διενέργεια ερευνών στο κατάστημα
    - Παράνομα αντικείμενα και αποδεικτικά στοιχεία
- Εισαγωγή κρατουμένων στο κατάστημα και αποφυλάκιση
- Επιτήρηση εφήβων
    - Χειριστικές συμπεριφορές απέναντι στο προσωπικό
    - Ταραχές και φιλονικίες
    - Ασφάλεια, κανόνες υγιεινής και διαδικασίες
    - Ψυχαγωγία
    - Καθαρισμός κελιών
    - Πειθαρχικά μέτρα και διαχείριση παραπόνων

    - Δυναμικές της ομάδας
    - Μετακινήσεις
    - Ανήλικοι εργαζόμενοι
- Ιατρικά ζητήματα
- Κατηγοριοποιήσεις εφήβων
- Διαπολιτισμική ενημερότητα
    - Πολιτισμική ετερότητα και εθνικές ανισότητες
    - Ταυτότητα φύλου
- Συγγραφή αναφορών και συνεντεύξεις εφήβων
    - Συλλογή πληροφοριών και τεχνικές συνέντευξης
    - Γενικές αναφορές
- Επείγουσες διαδικασίες
- Επισκεπτήρια
- Έλεγχος και διανομή αγαθών και μηνυμάτων
- Μεταφορές
- Κατάθεση στο δικαστήριο
- Διαμόρφωση πλάνου
- Εμπειρικά τεκμηριωμένες πρακτικές και προγράμματα πρόληψης
- Επίθεση και κακοποίηση
    - Σεξουαλική επίθεση και κακοποίηση
    - Παιδική κακοποίηση
- Αμυντικές τακτικές και τεχνικές απώθησης
- Συμπεριφορική υγεία
    - Σημάδια και συμπτώματα χρήσης ουσιών
    - Τραύμα
    - Παρεμβάσεις και πηγές
    - Στίγμα και προκαταλήψεις
    - Ρόλοι και καθήκοντα
    - Ευθύνη
    - Πρόληψη αυτοκτονικότητας
    - Ενδείξεις και συμπτώματα ψυχικών διαταραχών

    - Ασφάλεια του προσωπικού
    - Συναισθηματική επιβίωση
- Φυσική κατάσταση

Πέραν των προαναφερθέντων θεματικών, το πιλοτικό πρόγραμμα εκπαίδευσης για νεοεισερχόμενο σωφρονιστικό προσωπικό σε δομές ανηλίκων, το οποίο αναπτύχθηκε στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας "Northeast Ohio Juvenile Detention Professional Development Project" (Οχάιο, ΗΠΑ), έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην κατάρτιση γύρω από ζητήματα αναπτυξιακής ψυχολογίας (Brogan κ.ά., 2022). Το πρόγραμμα σπουδών διαρθρώνεται στις εξής ενότητες:

- Εισαγωγικά στοιχεία: Ρόλοι και αρμοδιότητες του προσωπικού
- Κατευθυντήριες για το προσωπικό που εργάζεται με εφήβους παραβάτες
- Ιστορικά στοιχεία του σωφρονισμού ανηλίκων
- Επαγγελματισμός και ηθική
- Αναπτυξιακή ψυχολογία
- Δεξιότητες επικοινωνίας και διαχείρισης συγκρούσεων
- Διαχείριση χειριστικών συμπεριφορών
- Ετερότητα και διαπολιτισμική ικανότητα
- Παιδική κακοποίηση
- Ψυχική ασθένεια
- Πρόληψη της αυτοκτονικότητας
- Κατάχρηση ψυχοδραστικών ουσιών
- Συμμορίες
- Εμπιστευτικότητα
- Ζητήματα σωματικής υγείας
- Νομικά ζητήματα

Στην Αυστραλία, στην πολιτεία Κουίνσλαντ, σημαντικό μέρος της εισαγωγικής εκπαίδευσης του σωφρονιστικού προσωπικού που εργάζεται με ανηλίκους και νεαρούς παραβάτες αφιερώνεται στην εκμάθηση δεξιοτήτων επικοινωνίας και διαχείρισης συγκρούσεων (Queensland Government). Οι συγκεκριμένες δεξιότητες θεωρούνται θεμελιώδεις για την αποτελεσματική ανταπόκριση στις

απαιτήσεις του ρόλου. Ειδικότερα, κατά την άσκηση των καθηκόντων του, το προσωπικό καλείται να επιδείξει: (i) Ενσυναίσθηση και Υποστήριξη , θέτοντας όρια και υποστηρίζοντας ταυτόχρονα τους κρατούμενους. (ii) Ψυχική Ανθεκτικότητα και Δέσμευση. (iii) Εμπειρία. (iv) Ομαδικότητα και Συνεργασία. (v) Ευελιξία και Συναισθηματική Σταθερότητα.

Αντιστοίχως στην πολιτεία της Βικτώρια της Αυστραλίας, η εισαγωγική εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού που εργάζεται με ανηλίκους και νεαρούς παραβάτες, εντάσσει τις εξής θεματικές: εργασία στο πλαίσιο της δικαιοσύνης, καλές πρακτικές και νομοθεσία, προγράμματα και υπηρεσίες για νεαρούς παραβάτες, επικοινωνία και δημιουργία σχέσης με νεαρούς παραβάτες, ενημερωμένη στο τραύμα φροντίδα κ.λπ. (Victoria State Government).

Αναφορικά με τις συνθήκες στις ευρωπαϊκές χώρες, σημειώνεται ότι το περιεχόμενο και η συχνότητα των καταρτίσεων των σωφρονιστικών υπαλλήλων ποικίλει σημαντικά ανάλογα με το εθνικό πλαίσιο της κάθε χώρας (Κασάπη & Ντοϊτσίνοβα, 2024). Αποτελεί δε συνηθισμένη πρακτική η απόσπαση σωφρονιστικών υπαλλήλων των φυλακών ενηλίκων σε καταστήματα κράτησης ανηλίκων χωρίς τη λήψη εξειδικευμένης κατάρτισης ή επανεκπαίδευσης στη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (ibid). Τα ειδικότερα ελλείμματα που εντοπίζονται στις απαιτούμενες για την εργασία με ανήλικους παραβάτες δεξιότητες αφορούν κυρίως στις γνώσεις παιδοψυχολογίας και στην ικανότητα προσαρμοσμένης επικοινωνίας, ανάλογα με την ηλικιακή φάση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ανηλίκου. Ταυτόχρονα, καταγράφονται ελλείμματα στην εξειδικευμένη κατάρτιση σε θέματα διαπολιτισμικής προσέγγισης, η οποία κρίνεται απαραίτητη λόγω της υψηλής εκπροσώπησης αλλοδαπών ανηλίκων στο σωφρονιστικό σύστημα των ευρωπαϊκών χωρών (ibid).

Στην Ιταλία πρόσφατη μελέτη κατέδειξε τη σημασία της επικέντρωσης της εκπαίδευσης του σωφρονιστικού προσωπικού σε ζητήματα που αφορούν τους αλλοδαπούς ανηλίκους με έμφαση στη διαπολιτισμική διαμεσολάβηση, τις αρχές της φιλικής προς τα παιδιά δικαιοσύνης, την αποτελεσματική επικοινωνία, τη διαχείριση συγκρούσεων και την ψυχική υγεία των νεαρών κρατουμένων (Antonelli et al., 2024).

Παρόμοια μελέτη που διεξήχθη στην Πορτογαλία, ανέδειξε τον κομβικό ρόλο του σωφρονιστικού προσωπικού στην ένταξη των ανηλίκων στο κοινωνικό σύνολο, μέσω της προαγωγής της εσωτερίκευσης φιλο-κοινωνικών αξιών, συμβατών με τις επιταγές του νόμου (Gomes et al., 2024). Στο ίδιο πλαίσιο, αναδείχθηκε η σημασία της ουσιαστικής εκπαίδευσης του προσωπικού στα δικαιώματα των ανηλίκων, καθώς και η ανάγκη καλλιέργειας δεξιοτήτων προσαρμοσμένων στο αναπτυξιακό στάδιο κάθε κρατουμένου (ibid). Η κατανόηση των διαδικασιών που διέπουν τη δικαιοσύνη ανηλίκων, την κοινωνική επανένταξη και την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των νεαρών κρατουμένων αναδείχτηκε επίσης ως κεντρικός πυλώνας της εκπαίδευσης του σωφρονιστικού προσωπικού σε σχετική μελέτη που διεξήχθη στην Ισπανία (Fernández-Castejón et al., 2024).

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο υπογράμμισε την αναγκαιότητα εξειδίκευσης του σωφρονιστικού προσωπικού που εργάζεται με ανηλίκους, ανεξαρτήτως κλάδου ή ειδικότητας, στους ακόλουθους τομείς (Centre for European Constitutional Law, 2024): δικαιώματα των ανηλίκων, κοινωνική ένταξη, διεξαγωγή συνεντεύξεων με ανηλίκους, επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς, επιμόρφωση της κοινότητας αναφορικά με πρόσφατες αλλαγές στον νόμο, αποκαταστατική δικαιοσύνη, εγκληματολογία, ανταλλαγή καλών πρακτικών με άλλα πλαίσια και διενέργεια εκπαιδευτικών επισκέψεων.

Στο ίδιο πλαίσιο, ερευνητικό πρόγραμμα που διεξήχθη για την αποτύπωση των αναγκών του σωφρονιστικού προσωπικού στη Γαλλία ανέδειξε ως πρωταρχικό έλλειμμα την απουσία υποχρεωτικής εκπαίδευσης για τους υπαλλήλους φύλαξης (Stoyanova & Boone, 2024). Παρόμοια μελέτη στη Γερμανία ανέδειξε την αναγκαιότητα της διά βίου μάθησης σε επίκαιρα ζητήματα που ανακύπτουν κατά τον εγκλεισμό, καθώς και τη σημασία δημιουργίας ευκαιριών για την ανταλλαγή εμπειριών, συναισθημάτων και καθημερινών πρακτικών μεταξύ των σωφρονιστικών υπαλλήλων (Machan et al., 2024).

Στην Ελλάδα, έρευνα σε 17 καταστήματα της χώρας, με αντιπροσωπευτικό δείγμα σωφρονιστικών υπαλλήλων διαπίστωσε ότι η πλειονότητα του φυλακτικού προσωπικού τηρούσε μια υποστηρικτική στάση απέναντι στις προσπάθειες προγραμμάτων βελτιωτικής μεταχείρισης των κρατουμένων

(Αρφαράς, 2011; 2015). Υποστηρικτική ήταν ωστόσο και η στάση απέναντι σε ένα αυστηρότερο σωφρονιστικό σύστημα. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες στην έρευνα εκτιμούσαν ότι οι δυνατότητες παρέμβασής τους στη διαδικασία κοινωνικής επανένταξης των κρατουμένων ήταν περιορισμένες, ενώ παράλληλα εξέφραζαν επιφυλάξεις τόσο για την ικανότητα όσο και για τη θέληση των τελευταίων να ενσωματωθούν ξανά στο κοινωνικό σύνολο.

ΙΙ. Ο επανεντακτικός ρόλος του σωφρονιστικού υπαλλήλου που εργάζεται με ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους

ΙΙ.Ι. Η κοινωνική επανένταξη ως βασικός άξονας έκτισης της ποινής

Κατά τις προβλέψεις των Αναθεωρημένων Ελάχιστων Κανόνων του ΟΗΕ για την μεταχείριση των κρατουμένων (The Nelson Mandela Rules) η κοινωνική επανένταξη πρέπει να εκκινεί από την πρώτη ημέρα έκτισης της ποινής. Σύμφωνα με το Εισαγωγικό εγχειρίδιο του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (2012: 7) η κοινωνική επανένταξη ορίζεται ως η διαδικασία κοινωνικής και ψυχολογικής ενσωμάτωσης του ατόμου στο κοινωνικό πλαίσιο. Πρόκειται για μια διαδικασία που εστιάζει στην ομαλή μετάβαση και την πρόληψη της υποτροπής αποφυλακισμένων (Ανίτση, 2022). Στα πεδία της πρόληψης του εγκλήματος και της ποινικής δικαιοσύνης ο όρος εξειδικεύεται σε στοχευμένες παρεμβάσεις και προγράμματα που αποσκοπούν στην υποστήριξη και την εποπτεία των παραβατών. Βασικό στόχο των παρεμβάσεων αποτελεί η αποχή από την παραβατικότητα, η επιτυχής κοινωνική επανένταξη και η μείωση της υποτροπής (UNODC 2018: 5). Σύμφωνα με τον ορισμό του Association of Chief Officers of Probation of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland τα προγράμματα επανένταξης αναφέρονται σε «*μια συστηματική και ερευνητικά τεκμηριωμένη (evidence-based) διαδικασία κατά την οποία αναλαμβάνονται δράσεις για εργασία με τον παραβάτη, εντός και εκτός της φυλακής, έτσι ώστε οι κοινότητες να προστατεύονται από τη βλάβη και να μειώνεται η υποτροπή. Συμπεριλαμβάνουν το σύνολο των εργασιών με κρατούμενους, τις οικογένειές τους και σημαντικούς άλλους σε συνεργασία με*

κρατικούς και εθελοντικούς φορείς.» (UNODC 2018:5). Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται ο εθελοντικός χαρακτήρας των προγραμμάτων, ο οποίος προϋποθέτει τον σεβασμό της αξιοπρέπειας του συμμετέχοντος. Όπως υπογραμμίζει ο Πανούσης (2014: 35), η κοινωνική επανένταξη αναγνωρίζεται ως θεμελιώδες δικαίωμα του παραβάτη, αποτελώντας «*υποχρέωση του Κράτους Πρόνοιας και αυθεντική έκφραση της αλληλεγγύης της κοινωνίας των πολιτών*».

ΙΙ.ΙΙ. Πρόληψη της υποτροπής

Η σημασία της έναρξης των επανεντακτικών προσπαθειών ήδη από το στάδιο του εγκλεισμού τεκμηριώνεται από πλήθος ερευνών, οι οποίες συγκρίνουν ομάδες αποφυλακισμένων που παρακολούθησαν σχετικά προγράμματα εντός του καταστήματος κράτησης με άτομα που δεν είχαν συμμετοχή σε ανάλογες παρεμβάσεις. Κατά τα πορίσματα των εν λόγω ερευνών η παρακολούθηση προγράμματος επανένταξης εντός του καταστήματος συνδέεται με χαμηλότερα ποσοστά υποτροπής και χρήσης ουσιών μετά την αποφυλάκιση (Dowden & Andrews, 2000; Bouffard & Bergeron, 2006; Garrido & Morales, 2007).

Στην περίπτωση των ανηλίκων που έχουν καταδικαστεί για εγκλήματα βίας, η μετα-ανάλυση των Lipsey et al. (2009), η οποία εξέτασε 83 έρευνες, κατέδειξε ότι η αποτελεσματικότητα στην πρόληψη της υποτροπής συνδέεται στενά με τη δομή των προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, η οργάνωση, η στελέχωση από εξειδικευμένο προσωπικό ψυχικής υγείας, καθώς και η μακροχρόνια διάρκεια εφαρμογής των παρεμβάσεων, αναδείχθηκαν ως καθοριστικοί παράγοντες για τη μείωση της εκ νέου εμπλοκής στην εγκληματικότητα. Αντιστοίχως, η μετα-ανάλυση των Genovés et al. (2006) κατέδειξε σημαντικά μειωμένα ποσοστά υποτροπής σε 2831 νεαρούς που συμμετείχαν σε σχετικά προγράμματα κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους, σε σύγκριση με 3.002 νέους που δεν συμμετείχαν σε κάποια παρέμβαση. Παρόμοια ήταν τα πορίσματα της μετα -επισκόπησης των Pappas & Dent (2023) που εξέτασε 48 μετα-αναλύσεις, συμπεριλαμβάνοντας 3105 μελέτες. Η μελέτη κατέδειξε σημαντική διαφοροποίηση (17,4%) στα ποσοστά υποτροπής μεταξύ των εφήβων που συμμετείχαν σε προγράμματα

επανένταξης και εκείνων που δεν έλαβαν ανάλογη υποστήριξη, εύρημα που αφορούσε όλους τους τύπους νεαρών παραβατών. Ειδικότερα στις περιπτώσεις των νεαρών καταδικασθέντων για σεξουαλικά και βίαια εγκλήματα, η συμμετοχή σε προγράμματα επανένταξης συνδέθηκε με τα υψηλότερα ποσοστά μείωσης της υποτροπής, παρουσιάζοντας διαφορά 30,54% και 25,48% αντίστοιχα, σε σύγκριση με όσους δεν παρακολούθησαν κάποια παρέμβαση. Συνολικά, τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν τη δυνατότητα βελτίωσης των παραβατών με σοβαρή εγκληματική δράση, μέσω της συμμετοχής σε προγράμματα επανένταξης εντός του σωφρονιστικού πλαισίου.

ΙΙ.ΙΙΙ. Εκτίμηση κινδύνου

Η εκτίμηση κινδύνου αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της εφαρμογής εξατομικευμένων παρεμβάσεων για την πρόληψη της υποτροπής (Ανίτση, 2026). Οι σχετικές μεθοδολογίες βασίζονται στις τρεις βασικές αρχές του μοντέλου Εκτίμησης Κινδύνου, Αναγκών και Ανταποκρισιμότητας (Hoge & Andrews, 2011). Βασικούς σκοπούς της εκτίμησης κινδύνου για υποτροπή αποτελούν: (α) η λήψη απόφασης για τις καταλληλότερες, για κάθε περίπτωση, παρεμβάσεις, (β) ο σχεδιασμός στοχευμένων παρεμβάσεων στη βάση των πορισμάτων της εκτίμησης, (γ) η αξιολόγηση της προόδου των κρατουμένων.

Στην περίπτωση των ανηλίκων και νεαρών παραβατών οι μεταβλητές που αξιολογούνται ομαδοποιούνται σε τρεις κατηγορίες που περιλαμβάνουν στατικούς, δυναμικούς και ατομικούς/κλινικούς παράγοντες (Ανίτση, 2026). Οι στατικοί παράγοντες σχετίζονται με το ιστορικό και ειδικότερα το ιστορικό βίαιης και μη βίαιης παραβατικότητας, την πρώιμη εμπλοκή στη βία, τις αποτυχίες σε προηγούμενες απόπειρες επιμέλειας/ εποπτείας του ανηλίκου, το ιστορικό αυτοτραυματισμών και αποπειρών αυτοκτονίας, τη μαρτυρία ενδοοικογενειακής βίας, το ιστορικό κακοποίησης, την εγκληματικότητα γονέων/ κηδεμόνων, την πρώιμη απώλεια φροντιστή και τις φτωχές επιδόσεις στο σχολείο (ibid). Στη δεύτερη ενότητα εντάσσονται δυναμικοί κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες που αποτελούνται από την παραβατικότητα των συνομηλίκων που

συναναστρέφεται ο ανήλικος, τις εμπειρίες απόρριψης από τους συνομηλίκους, το άγχος και τις φτωχές δεξιότητες διαχείρισης προβλημάτων, την ύπαρξη ανεπαρκών γονικών πρακτικών, την έλλειψη πόρων υποστήριξης και τον βαθμό αποδιοργάνωσης της κοινότητας στην οποία διαβιεί ο ανήλικος (ibid). Στην τρίτη ενότητα εντάσσονται ατομικοί/κλινικοί παράγοντες που αποτελούνται από τις αρνητικές στάσεις, την παρορμητικότητα και την τάση για ρίσκο, την ύπαρξη δυσκολιών συνδεόμενων με τη χρήση ουσιών ή /και με νευροαναπτυξιακή διαταραχή, τη χαμηλή ενσυναίσθηση και την έλλειψη μεταμέλειας, τη φτωχή συμμόρφωση με κανόνες, το χαμηλό ενδιαφέρον και τη χαμηλή δέσμευση με το σχολείο (ibid).

II.IV. Μοντέλα κοινωνικής επανένταξης

Ως θεμελιώδης καλή πρακτική για την εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού αναδεικνύεται η κατάρτισή του σε σύγχρονα, επιστημονικά τεκμηριωμένα (evidence-based) μοντέλα επανένταξης, με στόχο τη βελτιστοποίηση των προοπτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης των νέων κρατουμένων (Burton et al., 2018). Τα δυο κυρίαρχα ανά τον κόσμο μοντέλα επανένταξης των παραβατών του ποινικού νόμου είναι το μοντέλο «Κίνδυνος-Ανάγκη-Ανταποκρισιμότητα» [Risk-Need-Responsivity Model (RNR Model)] και το μοντέλο των «καλών βίων» ή του «ευ ζην» [Good Lives Model (GL Model)] (Γιαννούλης, 2019). Σύμφωνα με το μοντέλο RNR για να είναι αποτελεσματικές οι παρεμβάσεις πρέπει να είναι αντίστοιχες με τον κίνδυνο υποτροπής που παρουσιάζει ο κάθε κρατούμενος και να είναι εξατομικευμένες στοχεύοντας στις «εγκληματογόνες ανάγκες» που διαγιγνώσκονται σε κάθε περίπτωση (Ανίτση, 2023). Εξίσου σημαντικός είναι ο τρόπος προσέγγισης που πρέπει να ανταποκρίνεται στις δεξιότητες και στις ανάγκες του κάθε κρατούμενου. Ως βασικές αρχές του μοντέλου RNR ορίζονται, μεταξύ άλλων, ο σεβασμός στην προσωπικότητα του ατόμου, η εφαρμογή προγραμμάτων που εδράζονται σε εμπειρικά τεκμηριωμένες ψυχολογικές θεωρίες, καθώς και η χρήση έγκυρων και αξιόπιστων εργαλείων αξιολόγησης. Σε αντίθεση με το μοντέλο RNR, το οποίο

επικεντρώνεται στις εγκληματογόνες ανάγκες, το μοντέλο του «ευ ζην» (Good Lives Model - GLM) εκκινεί από τα θετικά σημεία και τις δυνάμεις του παραβάτη. Σύμφωνα με το μοντέλο του «ευ ζην» η σωφρονιστική μεταχείριση πρέπει να στοχεύει στη μείωση της περαιτέρω εμπλοκής στο έγκλημα, μέσω της προώθησης ενός «καλού βίου» (“good life”) (Ανίτση, 2026). Το εν λόγω μοντέλο στοχεύει στην αντιμετώπιση των εγκληματογόνων αναγκών, όπως και το μοντέλο RNR, ωστόσο δεν εστιάζει στην άμεση μείωση του κινδύνου, αλλά στην οικοδόμηση εσωτερικών και εξωτερικών πόρων, προάγοντας φιλοκοινωνικούς τρόπους για την επίτευξη μιας καλής ποιοτικής ζωής (Ward et al., 2024). Στο πλαίσιο αυτό, η θεραπεία στοχεύει στην ανίχνευση των πρωταρχικών αγαθών, που είναι σημαντικότερα για τον εξυπηρετούμενο, και στην αξιοποίησή τους για την ανάπτυξη ενός συνολικού πλάνου ζωής, καθώς και στην καλλιέργεια των ατομικών και κοινωνικών πόρων που είναι απαραίτητα για την επιδίωξη του πλάνου και την πρόληψη της υποτροπής (Ανίτση, 2026).

II.V. Ο ρόλος του σωφρονιστικού προσωπικού

Η ενεργός εμπλοκή των εφήβων σε θεραπευτικά και επανεντακτικά προγράμματα συναρτάται άμεσα με τον βαθμό κινητοποίησης και δέσμευσής τους στη διαδικασία της αλλαγής (Bonta & Andrews, 2017). Ως εκ τούτου πέραν του αυτονόητου ρόλου του επιστημονικού προσωπικού σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος του προσωπικού πρώτης γραμμής και ειδικότερα του φυλακτικού προσωπικού (Schaefer, 2018). Μελέτη σε δείγμα 49 εφήβων σε κατάστημα κράτησης της Ολλανδίας κατέδειξε ότι το «κοινωνικό κλίμα» (social climate) εντός του ιδρύματος διαδραμάτιζε καθοριστικό ρόλο στην πρόοδο της θεραπείας (Van der Helm et al., 2009). Σύμφωνα με τα πορίσματα της μελέτης, η μεγαλύτερη προσοχή στις ψυχολογικές ανάγκες των εφήβων και ο συνεπαγόμενος «χώρος» που δίνονταν στους εφήβους για «εξερεύνηση» δημιουργούσε στους εφήβους το αίσθημα ότι οι ανάγκες τους αναγνωρίζονταν και κατανοούνταν. Ως εκ τούτου οι εν λόγω έφηβοι ήταν περισσότερο κινητοποιημένοι να εμπλακούν σε οποιοδήποτε πρόγραμμα.

Γενικότερα, η οικοδόμηση θετικών σχέσεων μεταξύ σωφρονιστικών υπαλλήλων και κρατουμένων ενισχύει την επιρροή του προσωπικού, το οποίο μπορεί να λειτουργήσει ως υγιές πρότυπο για την καλλιέργεια θετικών κοινωνικών στάσεων στους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους (Andrews & Bonta, 2010). Η καλλιέργεια ενός υποστηρικτικού κλίματος προϋποθέτει την εξοικείωση του προσωπικού με την κουλτούρα της επανένταξης και την ουσιαστική υιοθέτησή της στην καθημερινή πρακτική (Schaefer, 2018).

Εξίσου ουσιαστική για την πρόληψη της υποτροπής κρίνεται η διαχείριση της εμπειρίας της φυλάκισης. Το σωφρονιστικό προσωπικό, καλείται να διαχειριστεί με επάρκεια μια σειρά από κρίσεις που προκύπτουν από τον εγκλεισμό. Η μετάβαση από την ελευθερία στον εγκλεισμό, αποτελεί μια πρόκληση για τον ανήλικο και νεαρό κρατούμενο καθώς συνιστά μια σημαντική διατάραξη στη μέχρι τώρα πορεία της ζωής του (Sigafoos, 2000). Ως εκ τούτου, ο ρόλος της εξατομικευμένης υποστήριξης κρίνεται κομβικός. Στο πλαίσιο αυτό, το προσωπικό που έρχεται σε καθημερινή επαφή με τους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους οφείλει να διαθέτει την κατάλληλη κατάρτιση, ώστε να αναγνωρίζει εγκαίρως ενδείξεις ψυχικών διαταραχών, δυσκολίες προσαρμογής ή φαινόμενα θυματοποίησης εντός του σωφρονιστικού πλαισίου, προβαίνοντας άμεσα στις δέουσες ενέργειες παραπομπής και προστασίας (Schaefer, 2018). Παράλληλα, οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι μπορούν να αποτελέσουν πηγή καθοδήγησης σε πρακτικά θέματα, καθώς και πηγή συναισθηματικής στήριξης για τους κρατουμένους (Hobbs & Dear, 2000).

II.VI. Η έννοια της δυναμικής ασφάλειας

Οι σύγχρονες προσεγγίσεις για την τήρηση ισορροπιών μεταξύ ασφάλειας και δημιουργίας καλού κλίματος εκφράζονται και μέσα από την έννοια της δυναμικής ασφάλειας. Η έννοια της δυναμικής ασφάλειας διατρέχει τα προγράμματα επιμόρφωσης που διοργανώνονται για το σωφρονιστικό προσωπικό την τελευταία δεκαετία στη χώρα μας, σε συνεργασία της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη είτε με την Αυστριακή Τεχνική Βοήθεια (Technical Assistance on the Reform of the Greek

Judicial System – Phase II (SRSS/S2016/030)) είτε με το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης - ΙΝΕΠ στο κλειστό πρόγραμμα για το προσωπικό των σωφρονιστικών καταστημάτων όλων των ειδικοτήτων και κλάδων, με τίτλο «*Πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της ριζοσπαστικοποίησης εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων με έμφαση στη χρήση της δυναμικής ασφάλειας*».

Στο πλαίσιο της δυναμικής ασφάλειας, το προσωπικό προτάσσει την ανάπτυξη διαύλων επικοινωνίας και τη συστηματική αλληλεπίδραση με τους κρατουμένους, αναγνωρίζοντάς τα ως θεμελιώδη εργαλεία για την πρόληψη εντάσεων και τη διασφάλιση της τάξης (Trainers' Manual on Dynamic Security, 2018). Παράλληλα, μεριμνά για την παροχή επαρκών και ουσιαστικών δραστηριοτήτων δημιουργικής απασχόλησης, οι οποίες διέπονται από την τήρηση των κανόνων ασφαλείας και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Πρωταρχικός σκοπός της δυναμικής ασφάλειας είναι η διαμόρφωση ενός θετικού κλίματος μέσω της καλλιέργειας σχέσεων εμπιστοσύνης, η οποία ενισχύει το αίσθημα ασφάλειας τόσο για τους κρατούμενους όσο και για το προσωπικό. Απώτερος σκοπός είναι η προαγωγή της κοινωνικής επανένταξης και η κατάλληλη προετοιμασία για την ομαλή αποφυλάκιση.

Οι βασικοί εκπαιδευτικοί άξονες της δυναμικής ασφάλειας εστιάζουν στην υιοθέτηση προτύπων συμπεριφοράς που προάγουν την κοινωνική ενσωμάτωση, καθώς και στην ανάπτυξη εξειδικευμένων δεξιοτήτων. Σε αυτές περιλαμβάνονται η αποτελεσματική επικοινωνία, η διαπραγματευτική ικανότητα, η διαχείριση συγκρούσεων και οι τεχνικές αποκλιμάκωσης της έντασης. Οι εν λόγω δεξιότητες αναλύονται διεξοδικά στη συνέχεια, με ιδιαίτερη έμφαση στην πρακτική εφαρμογή τους κατά τη σωφρονιστική διαχείριση ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων.

III. Καλλιέργεια δεξιοτήτων για το σωφρονιστικό προσωπικό που εργάζεται με ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους

III.I. Επικοινωνιακές δεξιότητες

Μια από τις κυριότερες προκλήσεις για το σωφρονιστικό προσωπικό έγκειται στην ανάγκη υιοθέτησης μιας προσέγγισης που να συνδυάζει την υποστηρικτική στάση με την αποτελεσματική διαχείριση και την ασφάλεια (Pogrebin, 1978). Ειδικά για τους υπαλλήλους φύλαξης, η διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ της επιτήρησης και της προαγωγής της κοινωνικής ένταξης των κρατουμένων συνιστά μια ιδιαίτερα σύνθετη αποστολή. Η αντιμετώπιση των κρατουμένων με τρόπους που ενισχύουν την αποδοχή της νομιμοποίησης του προσωπικού και προάγουν την εκούσια συμμόρφωση έναντι των αντιδραστικών συμπεριφορών, κρίνεται κομβικής σημασίας για την επίτευξη μιας ισορροπημένης προσέγγισης. Σχετικές έρευνες καταδεικνύουν ότι η έλλειψη συνέπειας και η τιμωρητική μεταχείριση των κρατουμένων οδηγούν σε κλιμάκωση των παραβατικών συμπεριφορών εντός του καταστήματος (Steiner & Meade, 2014). Αντιθέτως, όταν το προσωπικό υιοθετεί μια συνεπή και υποστηρικτή στάση οι κρατούμενοι είναι περισσότερο πιθανό να αποδεχτούν και να συμμορφωθούν με τις αποφάσεις και τις οδηγίες των αρχών της φυλακής (Franke et al., 2010).

Οι αντιλήψεις των κρατουμένων για τη νομιμοποίηση του σωφρονιστικού προσωπικού να ασκεί έλεγχο, επηρεάζονται από τις συνδιαλλαγές με το προσωπικό και τα αποτελέσματά τους. Στο πλαίσιο αυτό, κρίσιμο ρόλο διαδραματίζει η στάση του προσωπικού και ειδικά του προσωπικού πρώτης γραμμής που συνδιαλλάσσεται σε καθημερινή βάση με τους κρατούμενους. Αποσκοπώντας στην εγκαθίδρυση πιο ανθρώπινων αλλά και σαφώς οριοθετημένων σχέσεων μεταξύ φυλακτικού προσωπικού και κρατουμένων, τα σύγχρονα προγράμματα σπουδών εντάσσουν συστηματικά την καλλιέργεια επικοινωνιακών δεξιοτήτων (Burton et al. 2018).

Ειδικότερα, μέσα από βιωματικές ασκήσεις, το προσωπικό των καταστημάτων κράτησης ανηλίκων εκπαιδεύεται σε μεθόδους που περιλαμβάνουν την ενεργητική ακρόαση, τη λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία, καθώς και την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης, στοχεύοντας στη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής σχέσης. Στο σωφρονιστικό πλαίσιο, η αποτελεσματική σχέση

ορίζεται ως «*ένα μοτίβο σκόπιμων και επαγγελματικών αλληλεπιδράσεων με τους νέους, το οποίο προάγει τον αμοιβαίο σεβασμό και την ενθάρρυνση, λειτουργώντας παράλληλα ως εργαλείο που ενισχύει τις προσπάθειες κοινωνικής επανένταξης*» (Bickle, 2021). Ως θεμελιώδες συστατικό αυτής της σχέσης, η συναισθηματική νοημοσύνη συνίσταται σε ένα σύνολο ικανοτήτων που επιτρέπουν στο προσωπικό να αναγνωρίζει τόσο τα προσωπικά του συναισθήματα όσο και εκείνα των νεαρών κρατουμένων, αξιοποιώντας τη συναισθηματική πληροφορία ως ρυθμιστικό οδηγό της συμπεριφοράς και της επικοινωνίας του. Στο πλαίσιο των σχετικών προγραμμάτων, επιδιώκεται η καλλιέργεια δεξιοτήτων όπως: η συναισθηματική αυτοεπίγνωση και έκφραση, η επίγνωση των συναισθημάτων των άλλων, η δημιουργικότητα, η ευελιξία και προσαρμοστικότητα, οι διαπροσωπικές επαφές, η εποικοδομητική διαχείριση της δυσαρέσκειας, η αισιοδοξία και η ενσυναίσθηση (Brogan κ.ά., 2022).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκπαίδευσης στις δεξιότητες επικοινωνίας αποτελεί το πρόγραμμα διαπροσωπικής επικοινωνίας, το οποίο εφαρμόζεται σε σωφρονιστικά πλαίσια των ΗΠΑ επί 35 έτη από το Εθνικό Ινστιτούτο Σωφρονισμού (National Institute of Corrections). Το πρόγραμμα διαρθρώνεται σε ενότητες που αφορούν την αποτελεσματική ανταπόκριση στις ανάγκες των κρατουμένων, τη διαχείριση των αιτημάτων τους, καθώς και την παροχή καθοδήγησης και επιβράβευσης.

III.II. Διαχείριση συγκρούσεων

Ο εγκλεισμός προκαλεί έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις στους ανήλικους και νεαρούς κρατουμένους, δυσχεραίνοντας σημαντικά την προσαρμογή τους στο σωφρονιστικό πλαίσιο. Η επίδραση των προϋπαρχόντων παραγόντων κινδύνου, σε συνδυασμό με την απώλεια της ελευθερίας και την αποκοπή από το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον, επιτείνουν αυτές τις δυσκολίες (Cesaroni & Peterson-Badali, 2010), οι οποίες συχνά εκδηλώνονται μέσω συγκρούσεων με συγκρατουμένους και αντιδραστικών συμπεριφορών απέναντι στο προσωπικό.

Για την αποτελεσματική διαχείριση των συγκρούσεων, τόσο κατά τη βασική εκπαίδευση όσο και στο πλαίσιο της διά βίου μάθησης, το σωφρονιστικό

προσωπικό που εργάζεται με ανήλικους και νεαρούς παραβάτες καταρτίζεται σε στρατηγικές αποκλιμάκωσης της έντασης (Brogan κ.ά., 2022). Στο επίκεντρο της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας τίθενται οι βιωματικές ασκήσεις, η αυτοαξιολόγηση και η χρήση υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού. Οι θεματικές της εκπαίδευσης περιλαμβάνουν την αξιολόγηση της κατάστασης, τον καθησυχασμό και τη διερεύνηση των αναγκών του κρατουμένου, καθώς και την υιοθέτηση ενός λεξιλογίου που διευκολύνει την επίλυση των συγκρούσεων (Bates, 2003).

Οι προαναφερθείσες επικοινωνιακές δεξιότητες αποτελούν βασικούς άξονες της εκπαίδευσης. Μέσω της ενεργητικής ακρόασης, παρέχεται στον κρατούμενο ο απαραίτητος χρόνος για αναστοχασμό και λήψη ορθολογικών αποφάσεων, ενώ η χρήση μη λεκτικών τεχνικών επικοινωνίας συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός μη απειλητικού και ασφαλούς περιβάλλοντος. Τα ερευνητικά δεδομένα υπογραμμίζουν ότι η κατάλληλη κατάρτιση του προσωπικού στις τεχνικές αποκλιμάκωσης επιτρέπει την αποτελεσματικότερη διαχείριση βίαιων περιστατικών (Bates, 2003).

III.III. Διαχείριση κρίσεων

Πληθώρα ερευνών επιβεβαιώνει ότι η επικράτηση ψυχικών διαταραχών είναι σημαντικά υψηλότερη στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης συγκριτικά με τον γενικό πληθυσμό (Teplin et al., 2021; Burke et al., 2015). Περίπου το 60-70% των νέων που είναι υπό κράτηση τηρεί τα κριτήρια για μια ψυχική διαταραχή, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στην κοινότητα είναι 20% (Duchschere et al., 2023). Τα άτομα που πάσχουν από ψυχικές διαταραχές συχνά υπολείπονται σε βασικές κοινωνικές δεξιότητες και δεξιότητες διαχείρισης της καθημερινότητας, στοιχείο που τα καθιστά ευάλωτα στη διαχείριση των σημαντικών προκλήσεων που εκπηγάζουν από την εμπλοκή τους με το σύστημα και τον εγκλεισμό (Garcia & Haskins, 2020). Το προσωπικό πρώτης γραμμής διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην αντιμετώπιση των κρίσεων που προκύπτουν από την ύπαρξη ψυχικής διαταραχής.

Στοχεύοντας στην καλλιέργεια αντίστοιχων δεξιοτήτων σχετικό πρόγραμμα που διεξήχθη στον Καναδά συμπεριέλαβε θεματικές όπως η ενημερότητα για την

ψυχική ασθένεια, η εκτίμηση κινδύνου, η επικοινωνία με κρατουμένους σε συνθήκες πίεσης και η αυτοφροντίδα (Darani et al., 2021). Το πρόγραμμα χρησιμοποίησε ασκήσεις προσομοίωσης παρέχοντας στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να αναγνωρίσουν τα σημάδια της ψυχικής ασθένειας και να αναλογιστούν τις αντιδράσεις τους στην αποκλιμάκωση της έντασης, σε κάθε σενάριο (ibid). Σχετική μελέτη αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του προγράμματος έδειξε ότι το 75% του σωφρονιστικού προσωπικού που συμμετείχε στην εκπαίδευση είχε εφαρμόσει τις τεχνικές που έμαθε στο πεδίο. Συμπληρωματικά, αρκετά υψηλά ήταν τα ποσοστά των υπαλλήλων που δήλωναν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στη διαχείριση κρίσεων (ibid).

Στις ΗΠΑ, το αντίστοιχο πρόγραμμα “Corrections Crisis Stabilization Training” (CCST) που προτείνεται από τον Εθνικό Ινστιτούτο Σωφρονιστικής (National Institute of Corrections, 2025) θέτει ως βασικό άξονα της διαχείρισης κρίσεων την εκμάθηση τεχνικών ενημερωμένων στο τραύμα. Υπ’ αυτή την οπτική το πρόγραμμα σπουδών εστιάζει σε τρεις θεματικές, που περιλαμβάνουν: (I) Τεχνικές αποκλιμάκωσης, όπου το προσωπικό εκπαιδεύεται σε πρακτικές μεθόδους εκτόνωσης της έντασης, μέσω της ήρεμης κα μη απειλητικής επικοινωνίας. Πρόκειται για δεξιότητες που αποσκοπούν στην ελαχιστοποίηση της χρήσης σωματικών παρεμβάσεων και αποτελούν τη βάση της ενημερωμένης στο τραύμα διαχείρισης κρίσης. (II) Ενημερωμένη στο τραύμα φροντίδα, στο πλαίσιο της οποίας οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τις συμπεριφορές που συνδέονται με το τραύμα και να ανταποκρίνονται στην κρίση με τρόπους όπου ελαχιστοποιούν τον κίνδυνο επανατραυματισμού κατά τη διαχείριση της κρίσης. (III) Ολοκληρωμένη φροντίδα υγείας στη διαχείριση της κρίσης, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της σταθερότητας και των επανεντακτικών προσπαθειών.

Μελέτες αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας των σχετικών προγραμμάτων έχουν δείξει ότι η κατανόηση ζητημάτων ψυχικής υγείας, διαταραχών χρήσης ουσιών και αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών, σε συνδυασμό με τεχνικές αποτελεσματικής επικοινωνίας, την παροχή φροντίδας ενημερωμένης στο τραύμα και την έμφαση στην αυτοφροντίδα, συνδέεται με βελτιωμένες συνθήκες

εργασίας και μείωση της χρήσης σωματικού εξαναγκασμού κατά 70% στη διαχείριση κρίσεων (NCCHC).

IV. Προστασία του προσωπικού από την επαγγελματική εξουθένωση

IV.I. Βασικές πηγές στρες

Η υγεία του σωφρονιστικού προσωπικού αποτελεί ένα ζήτημα που μόλις πρόσφατα έλαβε την προσοχή που του αξίζει. Το στρες αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες απειλές για την ευεξία των εργαζομένων σε σωφρονιστικά καταστήματα. Το ερευνητικά πορίσματα καταδεικνύουν ότι υπάρχουν τέσσερις βασικές πηγές στρες που αναλύονται (Brower, 2013): (α) στο στρες που συνδέεται με τη συναναστροφή με τους κρατούμενους (απειλή βίας ή βλάβης, ψυχικά πάσχοντες κρατούμενοι, χρήστες ουσιών, υπερπληθυσμός, συμμορίες κτλ.), (β) στο στρες που προκαλείται από τον ρόλο και τις συνθήκες εργασίας (κλειστός χώρος, ανάγκη για διαρκή υπερεπαγρύπνηση, σύγκρουση μεταξύ επανεντακτικού ρόλου και επιτήρησης), (γ) στο στρες που προκαλείται από οργανωτικά ζητήματα (φτωχή ηγεσία και υποστήριξη, μη ικανοποιητικές αποδοχές, υποστελέχωση του καταστήματος, συγκρούσεις με συναδέλφους κτλ.), (δ) στο ψυχοκοινωνικό στρες (φόβος, συγκρούσεις μεταξύ εργασιακών και οικογενειακών ρόλων, πίεση από τα μέσα ενημέρωσης κτλ.). Πρέπει να επισημανθεί ότι η επιβάρυνση για το σωφρονιστικό προσωπικό σε θέσεις ευθύνης είναι αυξημένη, καθώς εκτίθεται σε όλες τις ανωτέρω πηγές στρες, επιφορτισμένο επιπλέον με την πίεση που απορρέει από τα καθήκοντα εποπτείας της φυλακής (Dowden & Tellier, 2004).

Τα έκτακτα συμβάντα που μπορεί να προκύψουν στο πλαίσιο το εγκλεισμού αποτελούν επίσης σημαντικούς επιβαρυντικούς παράγοντες. Για τη διαχείριση των εν λόγω περιστατικών ορισμένα καταστήματα διαθέτουν ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό της φυλακής στη συμβουλευτική και την αντιμετώπιση του τραύματος (Finn, 1998). Το εν λόγω προσωπικό είναι επιφορτισμένο με τη στήριξη των υπαλλήλων μετά από ένα κρίσιμο συμβάν, όπως απαγωγή

υπαλλήλων, δολοφονία υπαλλήλων ή κρατουμένων, καθώς και αυτοκτονίες κρατουμένων (Finn, 1998).

Οι πολλαπλές επιβαρύνσεις που βιώνει το σωφρονιστικό προσωπικό διεθνώς αναδεικνύουν την ανάγκη για ένταξη στα σχετικά εκπαιδευτικά προγράμματα ενοτήτων που να αποσκοπούν στην καλλιέργεια τρόπων αντιμετώπισης των ψυχολογικών προκλήσεων που ενέχει η εργασία στο πλαίσιο της φυλακής (Keinan & Malach-Pines, 2007).

IV.II. Καλές πρακτικές

Στο πλαίσιο των διεθνών καλών πρακτικών, ξεχωρίζει το παράδειγμα της Αυστραλίας που έχει προτεραιοποιήσει την προαγωγή της ψυχικής υγείας των σωφρονιστικών υπαλλήλων. Ενδεικτικά είναι τα προγράμματα Stand T.A.L.R. ('Talk. Ask. Listen. Refer') και RAW Mind Coach (Nolan, 2023). Το Stand T.A.L.R. αποσκοπεί στην κανονικοποίηση της συζήτησης για την ψυχική υγεία ανάμεσα σε συναδέλφους, σωφρονιστικούς υπαλλήλους. Το Stand T.A.L.R. δομείται στη βάση της συναδελφικής υποστήριξης και προβλέπει την εκπαίδευση σωφρονιστικών υπαλλήλων στο να ακούν τους συναδέλφους τους, να τους παρέχουν υποστήριξη και να παραπέμπουν για τη λήψη επαγγελματικής βοήθειας. Το πρόγραμμα RAW Mind Coach διεξάγεται διαδικτυακά και περιλαμβάνει την εκπαίδευση στην ψυχική ανθεκτικότητα και την ψυχική υγεία. Βασικό άξονα του προγράμματος αποτελεί η εστίαση στο παρόν και η διαχείριση δύσκολων σκέψεων και συναισθημάτων, καθώς και εργασιακών περιόδων που ενέχουν ιδιαίτερη πίεση. Σχετικές μελέτες αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας της εν λόγω πρωτοβουλίας έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες ανέφεραν καλύτερη προσαρμογή σε ψυχοπιεστικά γεγονότα και συνθήκες έντονης πίεσης (Nolan, 2023).

Το ίδιο ενθαρρυντικά ήταν τα αποτελέσματα ανάλογου εκπαιδευτικού προγράμματος που διεξήχθη με τη συμμετοχή του προσωπικού σωφρονιστικού καταστήματος νέων της Καλιφόρνια. Η διήμερη εκπαίδευση περιλάμβανε πέντε βασικές θεματικές: (i) αναγνώριση των παραγόντων κινδύνου, (ii) διαχείριση

άγχους και λήψη απόφασης, (iii) συνεκτική επικοινωνία, (iv) τεχνικές αυτοβοήθειας και (v) εφαρμογές στο εργασιακό περιβάλλον (McCraty et al., 2009). Τα αποτελέσματα της μελέτης αξιολόγησης έδειξαν ότι το προσωπικό που είχε λάβει την εκπαίδευση ανέφερε σημαντικά λιγότερη κόπωση, θυμό, διαπροσωπική ευαισθησία, εχθρότητα και δυσφορία σε σύγκριση με το προσωπικό που δεν είχε συμμετάσχει στο πρόγραμμα (ibid).

Β. Ανήλικοι (έφηβοι) και νεαροί παραβάτες

Ι. Εφηβεία στην κοινότητα (εκτός περιβάλλοντος φυλάκισης)

Ι.Ι. Η Εφηβεία ως ιδιαίτερη φάση ανάπτυξης του ατόμου

Η εφηβεία είναι η περίοδος της ζωής του ανθρώπου που επεκτείνεται από το τέλος της μέσης παιδικής ηλικίας ως την ενηλικίωσή του. Στην διάρκεια αυτής της περιόδου της ζωής, το άτομο βιώνει μια σειρά από αλλαγές στο σώμα του (με την ολοκλήρωση της σωματικής του ανάπτυξης αλλά και ιδιαίτερα με την ανάπτυξη των δευτερογενών χαρακτηριστικών του φύλου, της τριχοφυΐας και της ώριμης πλέον αναπαραγωγικής ικανότητας), από την ανάδυση της σεξουαλικότητάς του (η οποία εμφανίζεται ως ώριμη πλέον και συνειδητή λειτουργία της ζωής του ατόμου), από την ψυχική ωρίμανση και την συνακόλουθη αλλαγή των κοινωνικών ρόλων, ενδιαφερόντων, την αλλαγή στους τρόπους του σχετίζεσθαι με τους άλλους ανθρώπους κ.ο.κ.

Παρακάτω ακολουθεί μια πολύ περιληπτική περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών των σημαντικών αλλαγών που επιτελούνται στην εφηβεία στα παιδιά καθώς όπως και να έχει αυτές οι μεταβολές και αυτά τα χαρακτηριστικά παρατηρούνται ούτως ή άλλως στον ένα ή τον άλλο βαθμό και στα έφηβα παιδιά που βρίσκονται υπό κράτηση. Στην συνέχεια, γίνεται αναφορά στις ιδιαιτερότητες των εφήβων ανηλίκων υπό κράτηση, καθώς και σε συγκεκριμένες στάσεις και

συμπεριφορές, συνθήκες και καταστάσεις που αφορούν ιδιαίτερα τους εφήβους που βρίσκονται σε καθεστώς φυλάκισης.

Υπάρχουν διχογνωμίες ανάμεσα στους επιστήμονες αναφορικά με το σαφή και διακριτό χρονολογικό προσδιορισμό της εφηβείας καθώς, κιόλας παρατηρούνται επιμέρους διαφοροποιήσεις στο πότε ξεκινάει και πότε ολοκληρώνεται η όλη αυτή διαδικασία. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι είτε ατομικές είτε και κοινωνικές (διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα σε άτομα ίδια βιολογικής ηλικίας αλλά που ανήκουν σε άλλες κοινωνίες ή κοινωνικές ομάδες). Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, η εφηβεία θεωρείται ότι καλύπτει την δεύτερη δεκαετία της ζωής του ανθρώπου οριζόμενη ως η περίοδος ανάμεσα στα 11 και τα 19 έτη (Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας) είτε στα 11 και στα 21 έτη (Αμερικανική Παιδιατρική Ακαδημία). Νομικά, ωστόσο, το όριο ενηλικίωσης του ατόμου και στην Ελλάδα είναι τα 18 έτη.

Η εφηβεία διακρίνεται συχνά σε επιμέρους στάδια που αφορούν είτε την διαφοροποιημένη σωματική ανάπτυξη (και ιδιαίτερα της διαφοροποίησης της τριχοφυΐας ανάλογα το φύλο του ατόμου) είτε γενικότερα το βίωμα, την συμπεριφορά και τις κοινωνικές δραστηριότητες του ατόμου. Ιδιαίτερα χρήσιμη ως προς τα τελευταία αυτά χαρακτηριστικά θεωρείται η διάκριση ανάμεσα σε πρώιμη εφηβεία (11 - 14 ετών), μέση εφηβεία (15 – 17 ετών) και όψιμη εφηβεία (άνω των 17 ετών).

Στην φάση της πρώιμης εφηβείας, τα άτομα χαρακτηρίζονται από αινιγματικότητα στην συμπεριφορά, απαιτητικότητα, ανυπομονησία, εριστικότητα σε βαθμό αγένειας μερικές φορές. Όταν δεν ικανοποιούνται άμεσα οι ανάγκες του εφήβου, αυτός γίνεται επιθετικός και οι αντιδράσεις του είναι απρόβλεπτες. Συχνά παρατηρείται μοναχικότητα, αυτοπαρατήρηση (της αλλαγής της σωματικής εικόνας που συντελείται στα χρόνια εκείνα), έλλειψη διορατικότητας και πρόβλεψης των επιπτώσεων των πράξεων με επικέντρωση στο παρόν και έντονη εγωκεντρικότητα. Στην φάση αυτή είναι συχνές οι παρέες με άτομα του ίδιου φύλου γίνεται συχνά με εξιδανικευμένο τρόπο, ενώ, παράλληλα, η εμπειρία του ξυπνήματος του ερωτικού ενδιαφέροντος στο σώμα (αυνανισμός και στα δύο

φύλα, στύση-εκσπερμάτωση-ρεύση στα αγόρια, έμμηνος ρύση και ηβική διέγερση στα κορίτσια) συχνά ξαφνιάζει τους εφήβους σε αυτή την φάση.

Στην φάση της μέσης εφηβείας εμφανίζεται καθαρά ο ανταγωνισμός του εφήβου με τους γονείς του, οι οποίοι συχνά απορρίπτονται, ενώ, ταυτόχρονα, εκδηλώνεται ο θαυμασμός του/της εφήβου για άλλους σημαντικούς ενήλικες που χρησιμεύουν ως γονεϊκό υποκατάστατο (άτομα που μπορεί να είναι μακρινά πρότυπα όπως π.χ. καλλιτέχνες, αθλητές, πρόσωπα με πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική, θρησκευτική ή πολιτιστική ζωή κ.λπ. ή πιο κοντινοί ενήλικες όπως π.χ. εκπαιδευτικοί, προπονητές, ιερωμένοι κ.α. που λαμβάνουν έναν ρόλο «μέντορα» των εφήβων). Στην φάση αυτή, οι έφηβοι συχνά αποσύρονται και επιδιώκουν να μένουν μόνοι τους στα δωμάτιά τους, έχουν υπαρξιακές αναζητήσεις, αμφισβητούν τους ενήλικες και την «τάξη πραγμάτων» των ενηλίκων, πειραματίζονται με διάφορες συμπεριφορές, συμπεριλαμβανόμενων εκείνων των συμπεριφορών «υψηλού ρίσκου/κινδύνου» (σε θέματα ασφάλειας, διατροφής, σεξουαλικότητας, βίας κ.λπ.) συχνά αδιαφορώντας για τις πιθανές συνέπειες, πιστεύοντας πως ότι συμβαίνει σε άλλους δεν θα συμβεί στους ίδιους. Σε αυτήν την ηλικία είναι που συνήθως αναπτύσσεται πρώτη φορά σεξουαλική δραστηριότητα, ενώ σε κάποιους από τους εφήβους θα υπάρξει ταλάντευση αναφορικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή και ταυτότητα του φύλου (σε άλλους/ες πάλι αυτά θα είναι αποκρυσταλλωμένα με σταθερότητα από προηγούμενες ηλικιακές φάσεις).

Στην τελική φάση της εφηβείας, έχουμε τη σταθεροποίηση της ταυτότητας του εφήβου, είτε αυτό αφορά στην ψυχοσεξουαλικότητα είτε αφορά στους μείζονες κοινωνικούς ρόλους που επιτελεί ο/η έφηβος/η. Στην φάση αυτή, ανάλογα και με τα χαρακτηριστικά της οικογένειας και του εν γένει μικροπεριβάλλοντος του/της εφήβου το ενδιαφέρον θα μεταστραφεί στις προκλήσεις της ενηλίκου ζωής (επαγγελματική αποκατάσταση και βιοπορισμός, οικογενειακή προοπτική και πορεία αποχωρισμού από την οικογένεια καταγωγής, μονιμοποίηση πολιτικοϊδεολογικών, θρησκευτικών, κοινωνικών κ.α. πεποιθήσεων κ.ο.κ.

Σε όλη αυτή την περίοδο, αρξάμενη από την πρώιμη εφηβεία, παρατηρείται αλλαγή στον τρόπο σκέψης των εφήβων και μια μετακίνηση από τη

«συγκεκριμένη σκέψη» στην «αφηρημένη σκέψη». Δεδομένου τούτου, βαθμιαία αναπτύσσουν την δυνατότητα να επεξεργαστούν αφηρημένες έννοιες και ιδέες, όπως η δικαιοσύνη, η ελευθερία κ.α., να εξερευνούν ένα πλήρες φάσμα πιθανοτήτων που υπάρχουν σε μια κατάσταση και να σκέφτονται υποθετικά. Αυτό συχνά συνδέεται και μια ανάλογη ακαμψία των εφήβων σε πεποιθήσεις και στάσεις ζωής που υιοθετούν, αλλά και στην σχετική ευκολία με την οποία συντάσσονται σε διαμάχες υπέρ της μιας ή της άλλης πολιτικής, θρησκευτικής, αισθητικής ή κοινωνικής άποψης. Αυτό δίνει στους εφήβους συχνά την εικόνα ενός απόλυτα πεισμένου, φανατικού, ρομαντικού, ιδεαλιστή ή αδιάλλακτου ατόμου που υπερασπίζεται με πάθος τις πεποιθήσεις του γύρω από αφαιρετικές ιδέες και έννοιες.

Κατά την διάρκεια, δε, αυτής της περιόδου, στο σώμα των εφήβων αναπτύσσονται και τα χαρακτηριστικά της ωριμότητας και τα δευτερογενή χαρακτηριστικά του φύλου και δη η διαφοροποιημένη ανάλογα με το φύλο τριχοφυΐα. Ιδιαίτερα για την τριχοφυΐα, συνήθως αυτή αναπτύσσεται αίφνης και μαζικά, σε άλλοτε άλλη χρονική στιγμή εντός της γενικής διάρκειας της εφηβείας σε αυτό που συχνά ονομάζεται «αυξητικό τίναγμα» (spurt growth). Αυτό το «τίναγμα» όταν συμβαίνει διαταράσσει τις πρότερες ισορροπίες και για αυτό μερικές φορές προκαλεί στους εφήβους ένα ενοχλητικό αίσθημα (που εκδηλώνεται με διάφορες μορφές δυσφορίας ή ακόμα και απέχθειας προς το σώμα τους που αλλάζει τόσο ραγδαία). Η αποδοχή των αλλαγών του σωματικού Εγώ μπορεί να διευκολυνθεί ή αντιθέτως να δυσκολέψει από την στάση των σημαντικών άλλων στον περίγυρο του/της εφήβου και τις επικρατούσες κοινωνικές νόρμες. Έτσι, η δυσανεξία ή η αποδοχή π.χ. της τριχοφυΐας της ενήβωσης στα αγόρια ή της χαρακτηριστικής εναπόθεσης λίπους σε στήθος και γλουτούς στα κορίτσια μπορεί να γίνει αντικείμενο εσωτερικής ψυχικής διαμάχης για τον ή την έφηβο με ανάλογα αποτελέσματα στην ψυχική του/της υγεία, την συμπεριφορά, στην κοινωνικότητα κ.ο.κ.

Ι.ΙΙ. Διαφοροποιήσεις της εφηβείας: κοινωνικές, πολιτιστικές, ψυχοπαθολογικές

Όλα τα παραπάνω, ωστόσο, πρέπει να εκλαμβάνονται ως γενικές τάσεις και όχι ως ανελαστικά βιολογικά ορόσημα αλλά ως διεργασίες που πραγματοποιούνται με τον ίδιο ρυθμό της η καθεμιά παράλληλα και με εξατομικευμένο τρόπο σε κάθε έφηβο/η. Αυτό επηρεάζεται σημαντικά από τις κυρίαρχες κουλτούρες των νέων κάθε κοινωνίας, από το πότε σε κάθε κοινωνία αναμένεται από ένα νεαρό άτομο να αναλάβει πλήρως ευθύνες ενηλίκου (βιοπορισμός, οικογένεια κ.α.), από την αποδοχή ή όχι των διαφορετικοτήτων ή την τυχόν επικράτηση παραδοσιακών στερεότυπων κ.α. Ως αποτέλεσμα αυτής της κοινωνικής και εξατομικευμένης διαφορετικότητας στον χρόνο και στην ένταση και έκταση της συνθήκης της εφηβείας, οποτεδήποτε έχουμε μια συγκέντρωση εφήβων ως προς την βιολογική ηλικία με πολύ διαφορετικό μεταξύ τους background, τότε προκύπτουν έκδηλες διαφορές ανάμεσα στο πως υποστασιοποιείται η περίοδος της εφηβείας στον καθένα και στην καθεμιά παρότι βρίσκονται βιολογικά στην περίοδο της εφηβείας. Έτσι, για παράδειγμα, σε κοινωνίες που ο πληθυσμός αντιμετωπίζει εντονότερα επιβιωτικά προβλήματα, ένοπλες συρράξεις, ή άλλες καταστάσεις έκνομης απορρύθμισης του κοινωνικού βίου, το βίωμα των εφήβων είναι ένα μείγμα της φυσιολογικής πορείας σωματικής και ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξής τους με βάση την βιολογική τους ηλικία με την βεβιασμένη πρόωρη ενηλικίωσή τους για λόγους επιβίωσης και κοινωνικής ένταξης. Σε πληθυσμούς τέτοιων παιδιών που «σπρώχτηκαν» να ενηλικιωθούν προώρως βρίσκει κανείς ανάμεικτα στοιχεία μια παιδικότητας (ακόμα και παλινδρομημένης σε ηλικίες πριν την βιολογική τους) και μια ρεαλιστικής ενηλικίωσης (που συχνά χαρακτηρίζεται από περισσό κυνισμό και εμφανή αναλγησία απότοκα μιας υπεραναπλήρωσης της χαμένης παιδικής ηλικίας που οι συνθήκες «έκλεψαν» από τα παιδιά αυτά).

Στις ανεπτυγμένες κοινωνίες από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες και έκτοτε, σημαντικό ρόλο στην οργάνωση, τον προσανατολισμό, τον επηρεασμό και την διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών στους εφήβους παίζει ο πολιτιστικός

μηχανισμός στην ολότητά του: μουσικές, κινηματογράφος, διηγήματα, αλλά και εκλαϊκευμένη «ποπ κουλτούρα», τρόποι ένδυσης, κουρέματα, στυλ βαδίσματος, χαιρετισμών, χρήση αργκό λέξεων ή φράσεων, χρήση συγκεκριμένων τεχνολογικών εφαρμογών, αυτά και άλλα πολλά συνιστούν ένα σημειωτικό ιδίωμα που κάνει τους εφήβους να αλληλοαναγνωρίζονται και ταυτόχρονα και διαχωρίζονται από κάθε άλλο εντός του κοινωνικού συνόλου. Ανάμεσα στα άλλα, αυτό δίνει στους εφήβους και δη σε εκείνους εξ αυτών που έχουν μεγαλύτερη τέτοια ανάγκη, το αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινότητα, η οποία γίνεται αντιληπτή ως ριζικά διαφορετική από όλο το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο.

Μια από τις περαιτέρω παραμέτρους που διαφοροποιούν τον τρόπο εκδήλωσης των κοσμογονικών αυτών αλλαγών στην ψυχή και στο σώμα των εφήβων είναι η τυχόν συνύπαρξη άλλων τραυματικών αντιξοοτήτων της παιδικής ηλικίας (adverse childhood experiences) ιδιαίτερα εμπειριών κακοποίησης-παραμέλησης στην παιδική ηλικία, η ύπαρξη ή όχι υποστηρικτικού οικογενειακού περιβάλλοντος, οι μαθησιακές επιδόσεις και εν γένει το τυχόν ενδιαφέρον του/της εφήβου για κάποια γνωστικά αντικείμενα της σχολικής διαδικασίας, η τυχόν συνύπαρξη ψυχολογικών και ψυχιατρικών διαταραχών (όπως π.χ. η Διαταραχή Υπερκινητικότητας - Ελλειμματικής Προσοχής, η Διαταραχή Διαγωγής στην εφηβεία, η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος κ.λπ.), η κατάχρηση αλκοόλ, η χρήση ουσιών (και περαιτέρω, το είδος αυτών, ο χρόνος έναρξης χρήσης τους κ.ο.κ.), οι εξαρτήσεις από τυχερά παίγνια και ιδιαίτερα από διαδικτυακές εφαρμογές κ.α.

Ιδιαίτερα για τις ψυχικές διαταραχές στην εφηβεία, αυτές μπορεί να αφορούν προϋπάρχουσες καταστάσεις κλινικού ενδιαφέροντος που ξεκίνησαν από την πρώτη ή την μέση παιδική ηλικία και συνεχίζουν και στην εφηβεία όπως π.χ. η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητας ή οι ποικίλες Μαθησιακές Διαταραχές, είτε να είναι μια ψυχική διαταραχή που αναδύεται για πρώτη φορά στην εφηβεία όπως κάποια Συναισθηματική Διαταραχή (όπως η Κατάθλιψη ή κάποια Διπολική Διαταραχή), κάποια εκ των Αγχωδών Διαταραχών (Διαταραχή Πανικού, Φοβίες, Ιδεοψυχαναγκαστική Διαταραχή κ.λπ.), Διαταραχές Πρόσληψης Τροφής (όπως η

Ψυχογενής Ανορεξία) ή και κάποια Ψυχωτική Διαταραχή πρώιμης έναρξης από την εφηβική ηλικία (Σχιζοφρένεια, συχνότερα αποδιοργανωτικού τύπου με πρώτη εμφάνιση σε αυτή την ηλικία- εκείνη που παλαιότερη για αυτό ονομαζόταν «Ηβηφρένεια»-, αλλά και Σχιζοσυναισθηματική Διαταραχή ή Παράνοια). Τέλος, ακόμα και η ίδια καθαυτή η εφηβεία χωρίς κατ' ανάγκη να συνυπάρχει κάποια ψυχική διαταραχή μπορεί κατά καιρούς να ληφθεί εσφαλμένα ως κατάσταση κλινικού ενδιαφέροντος αφού σε κάποιες περιπτώσεις οι έφηβοι μπορεί να έχουν είτε υποκειμενικά βιώματα (απογοήτευση, καταθλιπτικόμορφο συναίσθημα, θυμό, έλλειψη ικανοποίησης κ.α.) είτε κοινωνικές συμπεριφορές (απόσυρση, εκκεντρικότητα, εκρήξεις βίας κ.α.) που να μοιάζουν με συμπτώματα ψυχικών διαταραχών.

Δυο συχνά προβλήματα που αναδύονται στις ανεπτυγμένες κοινωνίες της εποχής μας είναι (α) η σύγχυση ανάμεσα στις διάφορες κλινικές εικόνες λόγω βαθμιαίας ανάδυσής τους ή λόγω περιβαλλοντικών συνθηκών και (β) η σύγχυση ανάμεσα στην ψυχοπαθολογία μιας αυτόχθονος ψυχικής νόσου και εκείνη που παρουσιάζεται απότοκος χρήσης ουσιών.

Αναφορικά με το πρώτο προκύπτει από το γεγονός ότι διάφορες σοβαρές ψυχικές διαταραχές που πρωτοεμφανίζονται στην δεύτερη (ή στην τρίτη) δεκαετία της ζωής όπως π.χ. η Σχιζοφρένεια συχνά δεν αναδύονται αίφνης και καθ' ολοκληρίαν αλλά εισβάλλουν βαθμιαία, εμφανίζοντας τα συμπτώματά τους σταδιακά. Μάλιστα, επειδή συχνά το άτομο που πάσχει στις πρώτες φάσεις της εισβολής μιας τέτοιας διαταραχής αισθάνεται βασανιστικό διάχυτο άγχος γιατί διαισθάνεται μεν ότι «κάτι αλλάζει» στο βίωμά του αλλά δεν μπορεί να καταλάβει τι ακριβώς είναι αυτό που αλλάζει. Σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί οι αντιδράσεις και η εν γένει συμπεριφορά του ατόμου να εκληφθούν εσφαλμένα ως απότοκα κάποιου άλλου νοσήματος ή κάποιας άλλης συνθήκης: π.χ. ένας έφηβος που σιγά σιγά προσβάλλεται από σχιζοφρένεια και ο οποίος εξ αυτού αποσύρεται κοινωνικά επειδή αλλάζει το βίωμά του και δεν μπορεί πλέον να επικοινωνήσει με τους ομήλικους του μπορεί εσφαλμένα να εκληφθεί ότι πάσχει από μια κατάθλιψη. Η αυτοκτονικότητα που εκπορεύεται από μια εισβάλλουσα ψυχική νόσο (ψύχωση ή συναισθηματική διαταραχή) μπορεί να αποδοθεί εσφαλμένα σε

μια παρεμπίπτουσα στρεσσογόνο συνθήκη (π.χ. μια ερωτική απογοήτευση, το περιβάλλον της συνθήκης της στράτευσης κ.ο.κ.).

Αναφορικά, δε, με το δεύτερο πρόβλημα η χρήση ουσιών (ναρκωτικών) και η κατάχρηση αλκοόλ μπορεί να δημιουργήσουν ψυχικές εμπειρίες, αντιδράσεις και συμπεριφορές που να μοιάζουν με εκείνες που εκλύονται από σοβαρές ψυχικές διαταραχές όπως οι ψυχώσεις ή οι συναισθηματικές διαταραχές (παραληρήματα, ακουστικές και οπτικές ψευδαισθήσεις, ευμεταβλητότητα συναισθήματος, καταθλιπτικό ή υπομανιακό συναίσθημα κ.ο.κ.). Δεδομένου τούτου, οποτεδήποτε παρουσιάζονται τέτοια φαινόμενα στην ψυχική ζωή ενός εφήβου δεν είναι εύκολη η διάκριση του κατά πόσο αυτά οφείλονται σε αναδυόμενη ψυχική διαταραχή ή σε υπερβολική χρήση ουσιών. Αυτό γίνεται ολοένα και συχνότερο ως πρόβλημα δεδομένης της διάδοσης της χρήσης - ιδιαίτερα χημικών παραισθησιογόνων – ουσιών στον ανεπτυγμένο κόσμο από νεαρές σχετικά ηλικίες εφήβων. Συνεπώς, οποτεδήποτε ένας/μια έφηβος/η εμφανίζουν συμπτώματα ψυχοπαθολογίας ένα πρώτο ενδεχόμενο το οποίο πρέπει πάντα να εξετάζεται ενδελεχώς πρέπει να είναι η τυχόν λήψη ψυχοτρόπων ουσιών-συνθήκη που αφορά ολοένα και μεγαλύτερα κομμάτια του πληθυσμού των εφήβων σε ολοένα και μικρότερες ηλικίες.

Ι.ΙΙΙ. Εφηβεία, εξαρτήσεις και ψυχοπαθολογία στην Ελλάδα

Αναφορικά, τώρα, με την κατάσταση των εφήβων στην χώρα μας σχετικά με την έκθεσή τους σε εθιστικές συνθήκες και πρακτικές, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία (Σταύρου κ.α., 2022) στην Ελλάδα το 49% των εφήβων 11-15 ετών έχει καταναλώσει έστω και μία φορά αλκοόλ (το 20% των 11χρονων, το 46% των 13χρονων και το 76% των 15χρονων). Ταυτόχρονα το 18% των εφήβων 11-15 ετών έχει μεθύσει έστω και μία φορά—το 4% των 11χρονων, το 13% των 13χρονων και το 33% των 15χρονων. Περισσότεροι από ένας στους 3 (36,0%) 15χρονους έχουν στοιχηματίσει έστω και μία φορά, ένας στους 4 (24,2%) έχει στοιχηματίσει τους τελευταίους 12 μήνες, ένας στους 6 (16,5%) κατά τη διάρκεια των 30 ημερών που προηγήθηκαν της εν λόγω έρευνας, ενώ ένας στους 10

(10,2%) έχει κατά την ίδια περίοδο στοιχηματίσει τουλάχιστον 3 φορές. Βάση της ειδικής κλίμακας εθισμού που χρησιμοποιείται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας για ανάλογες μετρήσεις, ένας στους 11 (8,9%) 15χρονους στην Ελλάδα είναι είτε «σε κίνδυνο» είτε είναι «ήδη εθισμένος» στα τυχερά παιχνίδια. Μεταξύ αυτών, η πλειονότητα (6,4%) είναι «σε κίνδυνο», ενώ σε ποσοστό 2,5% φαίνεται να είναι «ήδη εθισμένοι» στα τυχερά παιχνίδια. Σε όλες τις περιπτώσεις τα ποσοστά είναι σημαντικά υψηλότερα στα αγόρια από ό,τι στα κορίτσια. Η Ελλάδα είναι μεταξύ των χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά ανά την Ευρώπη στην ενασχόληση των εφήβων με τα τυχερά παιχνίδια, αλλά υποδιπλάσιο ποσοστό 15χρονων στην Ελλάδα είναι «σε κίνδυνο» ή είναι ήδη «εθισμένοι», συγκριτικά με τους έφηβους από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες για τις οποίες υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία. Ένας στους 3 (33%) εφήβους 11, 13 και 15 ετών στην Ελλάδα έχει καθημερινή, σχεδόν συνεχή επικοινωνία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με φίλους ή άλλα πρόσωπα (κυρίως του κύκλου τους). Ένας στους 8 (13%) θεωρείται, βάσει ειδικής κλίμακας, ότι κάνει προβληματική χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αφιερώνει δηλαδή σε αυτά πολλές ώρες, δυσκολεύεται να ελέγξει τη χρήση τους και βιώνει σταθερά αρνητικές συνέπειες από αυτήν. Ένας στους 5 (20%) παίζει ηλεκτρονικά παιχνίδια υπερβολικά, δηλαδή κατά μέσο όρο την εβδομάδα για 4+ ώρες ημερησίως (Φωτίου κ.α., 2024β και γ).

Επίσης, σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία της περιοδικής «Πανελλήνιας έρευνας ESPAD III για τη χρήση ουσιών, άλλες εξαρτητικές συμπεριφορές και την ψυχοκοινωνική υγεία των έφηβων-μαθητών» (Φωτίου κ.α., 2024α) που υλοποιείται σε 37 χώρες, σε συνεργασία με τον Οργανισμό της ΕΕ για τα Ναρκωτικά (EUDA), σημαντική μερίδα 16χρονων μαθητών στην Ελλάδα (και πανευρωπαϊκά) κάνουν χρήση ουσιών, καταναλώνουν αλκοόλ ή/και καπνίζουν. Το ποσοστό των 16χρονων που έχουν κάνει χρήση παράνομων ουσιών είναι στην Ελλάδα (13%) κοντά στο μέσο όρο των χωρών που συμμετέχουν πανευρωπαϊκά στην έρευνα ESPAD (13%). Το ίδιο ισχύει και ξεχωριστά τόσο για την κάνναβη (11% και 12%, αντίστοιχα), όσο και (συνολικά) για τις εκτός κάνναβης παράνομες ουσίες (4,8% και 5,0%, αντίστοιχα), όπως και για το ποσοστό όσων πειραματίστηκαν με την κάνναβη σε πολύ μικρή ηλικία

(2,0% και 2,4%, αντίστοιχα). Το ποσοστό των 16χρονων που έχουν κάνει χρήση κάποιας παράνομης ουσίας είναι στην Ελλάδα σημαντικά αυξημένο το 2024 (13%) συγκριτικά με το 2019 (9,4%), αλλά και με οποιαδήποτε άλλη περίοδο την τελευταία 25ετία. Αν και σε πολύ χαμηλά επίπεδα, σημαντικά αυξημένο εμφανίζεται το 2024 και το ποσοστό (2,0%) των εφήβων που δοκίμασαν κάνναβη σε πολύ μικρή ηλικία (μικρότερη των 13 ετών), συγκριτικά με το 2019 (1,2%). Στις, δε, αυτές τελευταίες μετρήσεις, δεν εμφανίζονται διαφορές (που παρουσιάζονταν παλαιότερα) στα ποσοστά αγοριών και κοριτσιών που είχαν εμπειρίες χρήσης παράνομων ψυχοδραστικών ουσιών. Ακόμα, ένας στους 9 (11%) 16χρονους στην Ελλάδα έχει κάνει χρήση κάποιας εισπνεόμενης ουσίας που κυκλοφορεί νόμιμα στο εμπόριο (π.χ., κόλλα, βενζίνη, σπρέι) για να αλλάξει τη διάθεση (να «φτιαχτεί»). Σε αυτή την κατηγορία τα ποσοστά των αγοριών υπερσκελίζουν εκείνα των κοριτσιών. Περαιτέρω, στην ίδια έρευνα βρέθηκε ότι το ποσοστό των 16χρονων που στην Ελλάδα αναφέρουν ότι έχουν κάνει μη-ιατρική χρήση συνταγογραφούμενου ηρεμιστικού/υπνωτικού φαρμάκου το 2024 είναι σημαντικά αυξημένο (7,8%) συγκριτικά με το 2019 (3,5%). Η αύξηση από το 2019 στο 2024 εντοπίζεται εξίσου σε αγόρια και κορίτσια.

Σχετικά με την εμφάνιση ψυχικών διαταραχών στην εφηβεία, το μέσο ποσοστό οποιασδήποτε ψυχιατρικής διαταραχής στην περίοδο αυτή της ζωής είναι 21.8%. Οι διαταραχές χρήσης ουσιών είναι η συχνότερη διάγνωση στην εφηβεία (μέση τιμή 12.1%). Ακολουθούν οι αγχώδεις διαταραχές (μέση τιμή 10.7%) και οι καταθλιπτικές διαταραχές (6.1%). Κατά μέσο όρο, οι μελέτες εντοπίζουν το 3%-4% των εφήβων να πάσχει από οποιαδήποτε διαταραχή συμπεριφοράς (διαταραχή διαγωγής, εναντιωματική προκλητική διαταραχή ή ΔΕΠΥ). Ο επιπολασμός της διαταραχής πανικού με ή χωρίς αγοραφοβία κυμαίνεται από 0.3% ως 1.2% στους πληθυσμούς των εφήβων, ωστόσο το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν κρίσεις πανικού χωρίς να πληρούν τα κριτήρια για τη διάγνωση της διαταραχής είναι τριπλάσιο. Τα ποσοστά διπολικής διαταραχής με πρώιμη έναρξη κυμαίνονται από 1% ως 1.6% στους εφήβους ηλικίας 14-18 ετών. Ο επιπολασμός του αυτισμού, ο οποίος παρουσιάζει διαχρονική αύξηση στην καταγραφή του, ανέρχεται σε 0.6% στους εφήβους 10-17 ετών, παρουσιάζοντας

πενταπλασιασμό την τελευταία εικοσαετία (Αναγνωστόπουλος & Γιαννακόπουλος, 2016).

Τώρα αναφορικά με την έκταση της εμφάνισης ψυχοπαθολογίας στους εφήβους στην χώρα μας, σε μια παλαιότερη μελέτη στην περιοχή της Ηπείρου (Μαγκλάρα, 2015) βρέθηκε ότι το 5.67% των εφήβων 16-18 ετών πληρούσε τα κριτήρια ενός ήπιου, μέτριου ή σοβαρού καταθλιπτικού επεισοδίου σύμφωνα με τα κριτήρια του ICD-10. Τρεις φορές πιο συχνή (17.43%) ήταν η αναφορά των «πυρηνικών» καταθλιπτικών συμπτωμάτων (ταυτόχρονη αναφορά καταθλιπτικών σκέψεων και καταθλιπτικής διάθεσης), ανεξάρτητα από το αν πληρούταν τα διαγνωστικά κριτήρια της διαταραχής ή όχι. Αυτά συνάδουν και με ερευνητικά δεδομένα από όλο τον κόσμο (Γιαννακόπουλος, 2016) σύμφωνα με τα οποία περίπου το 8% των εφήβων ηλικίας 12-17 ετών στον γενικό πληθυσμό βιώνουν στη διάρκεια ενός έτους τουλάχιστον ένα επεισόδιο κατάθλιψης, με τα κορίτσια (12%) να εμφανίζουν συχνότερα επεισόδια με σοβαρή έκπτωση στη λειτουργικότητα συγκριτικά με τα αγόρια (4%). Πέραν τούτου, όμως, στην ίδια μελέτη, ένας στους δύο εφήβους με κατάθλιψη ανέφερε τουλάχιστον μία συν-νοσηρή αγχώδη διαταραχή, ενώ μόλις ένας στους δέκα συνομήλικούς τους χωρίς κατάθλιψη πληρούσε τα κριτήρια μιας αγχώδους διαταραχής. Η γενικευμένη αγχώδης διαταραχή ήταν η συχνότερη αγχώδης διαταραχή. Σε άλλη έρευνα για την έκταση των αγχωδών διαταραχών σε εφήβους και ενήλικες (Πολίτης, 2019) βρέθηκε πως οι έφηβοι πληρούσαν τα κριτήρια της διάγνωσης της Ιδεοψυχαναγκαστικής Διαταραχής κατά 1.39%, ενώ το ποσοστό επιπολασμού των υποκλινικών ιδεοψυχαναγκαστικών συμπτωμάτων παρατηρήθηκε στο 2.77% του δείγματος.

Τέλος, αναφορικά με την έκθεση των παιδιών και εφήβων στην Ελλάδα σε αντίξοες, τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας (που προφανώς επηρεάζουν την ψυχική τους κατάσταση στην εφηβεία αλλά και στην ενήλικη ζωή), σε μεγάλη πανελλαδική έρευνα τυχαία επιλεγμένου δείγματος μαθητών ηλικίας 11, 13 και 16 ετών σε όλη την χώρα βρέθηκε ότι περίπου 3 στα 4 παιδιά στην Ελλάδα είχαν τουλάχιστον μια εμπειρία έκθεσης σε σωματική βία ενώ το 5,5% των παιδιών ανέφεραν πολλαπλές και επανειλημμένες εμπειρίες έκθεσής τους σε σωματική βία, σχεδόν 16% των παιδιών ανέφεραν μια τουλάχιστον

εμπειρία έκθεσης σε ανεπιθύμητες σεξουαλικές εμπειρίες εκ των οποίων στο 7,6% των παιδιών οι εμπειρίες αυτές εμπεριείχαν και σωματική επαφή ενώ σε ποσοστό 3.1% των παιδιών αναφέρθηκε ιστορικό βιασμού ή απόπειρας βιασμού (Πετρουλάκη και συν., 2013).

I.IV. Προβλήματα, δυσλειτουργίες και αξιολόγηση των εφήβων στην κοινότητα

Η αξιολόγηση (και συνακόλουθα όσο το δυνατόν πρωιμότερη παρέμβαση) στους εφήβους που παρουσιάζουν ή αναφέρουν δυσλειτουργίες και δυσφορικά βιώματα είναι σύνθετο έργο. Έτσι, στην κοινότητα, πράγματα που πρέπει να αξιολογούνται είναι οι μαθησιακές δυσκολίες ή απότομη πτώση στη σχολική επίδοση, οι δυσκολίες στην συγκέντρωση με ή χωρίς υπερκινητικότητα, εφόσον επηρεάζεται η μαθησιακή ικανότητα και η κοινωνική συμπεριφορά του εφήβου, η κοινωνική απόσυρση και η τυχόν κοινωνική του απομόνωση, οι συναισθηματικές του δυσκολίες, εάν ο/η έφηβος παρουσιάζει χαμηλή αυτοεκτίμηση ή άλλες ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Πεδία που πρέπει να αξιολογούνται αποτελούν η σωματική ανάπτυξη του/της εφήβου αλλά πολύ περισσότερο η εικόνα του σώματος που υιοθετεί ο/ξ ίδιος/α ο/η έφηβος, η συναισθηματική του/της ωρίμανση, η ικανότητά του/της στην διαχείριση των συναισθημάτων του/της, η κοινωνική προσαρμογή, η δυνατότητα να κάνει φιλίες και να απολαμβάνει την παρέα συνομηλίκων, ο ύπνος και η διατροφή, η σεξουαλικότητα και ως προς το σκέλος της αυτοσεξουαλικότητας και ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό προς άλλους, αλλά και ο τρόπος ενατένισης του μέλλοντος, η ύπαρξη προσωπικών, επαγγελματικών, ακαδημαϊκών στόχων κ.λπ. Με δυο λόγια, η αξιολόγηση ενός εφήβου πρέπει να διαπερνά όλα τα πεδία της ζωής του.

Σε τυποποιημένες αξιολογήσεις αναφέρεται το αρκτικόλεξο HEEADSSS (Goldenring, 1988) που συμπυκνώνει τα πεδία αξιολόγησης και ενδιαφέροντος, ήτοι: Home and Environment (Σπίτι και Περιβάλλον), Education and Employment (Εκπαίδευση και Επάγγελμα), Eating and Exercise (Διατροφή και Άσκηση),

Activities (Δραστηριότητες), Drugs/Substances (Ναρκωτικά και Ουσίες), Sexuality (Σεξουαλικότητα), Suicide/Depression (Αυτοκτονικότητα/Κατάθλιψη) και Safety (Ασφάλεια). Στο πλαίσιο μιας τέτοιας ολοκληρωμένης αξιολόγησης ενός εφήβου οφείλουν να σημειώνονται και να λαμβάνονται υπόψη σημεία όπως η απότομη πτώση της σχολικής επίδοσης, η (ιδιαίτερα η ξαφνική) κοινωνική απομόνωση, η αδιαφορία για την προσωπική εμφάνιση και καθαριότητα, οι αλλαγές και δυσκολίες στις συνήθειες του ύπνου (αϋπνία ή υπερβολικός ύπνος), οι μεγάλες και απότομες μεταβολές του σωματικού βάρους (προς την μια ή την άλλη κατεύθυνση), οι συναισθηματικές διαταραχές και διαταραχές στη συμπεριφορά (ευερεθιστότητα, επιθετικότητα, πλήξη, έντονη θλίψη, παραβατικότητα), οι συμπεριφορές υψηλού κινδύνου, οι αυτοτραυματισμοί (π.χ. κοψίματα σε χέρια ή πόδια) και ο αυτοκτονικός ιδεασμός (ή και οι απόπειρες αυτοχειριασμού).

Κατά την αξιολόγηση ενός εφήβου ως εκ τούτου πρέπει να εξετάζονται καταλεπτώς όλα τα σημαντικά πεδία της ζωής του αλλά και η εν γένει κατάσταση του οικογενειακού και του ευρύτερου μικρο-περιβάλλοντός του. Στοιχεία που μπορεί να έχουν σημασία σε μια τέτοια αποτίμηση μπορεί να περιλαμβάνουν πεδία στον τομέα της υγείας του/της εφήβου (παρούσα κατάσταση της υγείας του/της εφήβου, πορεία της υγείας του σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, τυχόν ασθένειες, αναπηρίες και τραυματισμοί, εξέλιξη της ψυχικής και σωματικής του ανάπτυξης, κατάσταση όρασης και ακοής, λεπτές και αδρές κινητικές δεξιότητες, πρόγραμμα διατροφής και ύπνου, πιθανοί κίνδυνοι για την υγεία του όπως το κάπνισμα, η κατανάλωση αλκοόλ και άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών, η παχυσαρκία, η ανορεξία ή η βουλιμία κ.λπ.), τον τομέα της εκπαίδευσης (μορφή και επίπεδο επικοινωνίας, μητρική γλώσσα, ιστορικό και τρέχουσα κατάσταση ανάπτυξης ομιλίας, ανάγνωσης και γραφής, κατανόηση και επίλυση προβλημάτων, εστίαση προσοχής, συμμετοχή στη μάθηση – φοίτηση πλημμελής ή τακτική και σχολικές επιδόσεις, τυχόν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες), στον τομέα της συναισθηματικής ωρίμανσης του/της εφήβου (σχέσεις με ενήλικες και με συνομήλικους και πιθανές δυσκολίες στις σχέσεις του, συμπεριφορά απέναντι σε συνομήλικους και ενήλικες, ανάπτυξη συναισθηματικού δεσμού με κάποιον

ενήλικα, αυτοεκτίμηση, ικανότητες ενσυναίσθησης και αντιμετώπισης στρεσσογόνων καταστάσεων, αισθήματα απομόνωσης και μοναξιάς, φόβος, ανησυχίες, τραυματικές εμπειρίες και διανοητικά προβλήματα, διαχείριση ορίων και κανόνων, αντικοινωνική, παραβατική, βίαιη ή επιθετική συμπεριφορά), στο τομέα της ανάπτυξης της ταυτότητας-αντίληψης του Εαυτού (επίπεδο αυτοαντίληψης και αυτογνωσίας, ύπαρξη θετικής ή όχι εικόνας του εαυτού, γνώση του προσωπικού και οικογενειακού υπόβαθρου, αίσθηση εγγύτητας με την οικογένεια και με άλλες κοινωνικές ομάδες, επίγνωση υπαγωγής σε εθνοτική ομάδα, εθνικότητα, κουλτούρα, φύλο, θρησκευτική ομάδα, εμπειρίες διάκρισης λόγω φυλής, θρησκείας, φύλου, γενετήσιου προσανατολισμού ή αναπηρίας), κοινωνικές δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου με τον οποίο μπορούν να παρουσιαστεί ο/η έφηβος σε διαφορετικά πλαίσια - οικογένεια, σχολείο, εργασία και κοινωνικές δραστηριότητες με φίλους, καταλληλότητα ενδυμασίας σε συνάρτηση με την ηλικία, το φύλο, τον πολιτισμό και τη θρησκεία, καθαριότητα και προσωπική υγιεινή κ.ά.

Εικόνα 1 Η αξιολόγηση του εφήβου

Συμπερασματικά, η αξιολόγηση του εφήβου πρέπει να περιλαμβάνει το σύνολο των πλευρών της ζωής του, το σύνολο της εμπειρίας και των σχέσεων του, αν

θέλουμε να είναι πλήρης και ενδελεχής και άρα να καταλήγει στην βέλτιστη παρέμβαση υποστήριξης του παιδιού στην εφηβεία.

ΙΙ. Εφηβεία και συνθήκη κράτησης

Αν όλα τα παραπάνω συμβαίνουν στις συνθήκες κράτησης του/της εφήβου/ανηλίκου, τα πράγματα είναι ακόμα πιο περιπεπλεγμένα οποτεδήποτε ο/η έφηβος πρέπει να αξιολογηθεί και να υποστηριχθεί στις ιδιαίτερες συνθήκες της κράτησής του/της. Πέραν όλων όσων περιεγράφηκαν παραπάνω, οι έφηβοι που βρίσκονται σε συνθήκες κράτησης παρουσιάζουν επιπρόσθετα χαρακτηριστικά εξ αιτίας της κατάστασής τους αυτής. Τα χαρακτηριστικά αυτά είτε προϋπάρχουν της κράτησης και χαρακτηρίζουν την υποομάδα εκείνη των εφήβων που έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να βρεθεί υπό κράτηση είτε επάγονται από την ίδια την συνθήκη της κράτησης και τις περαιτέρω επιπτώσεις της.

ΙΙ.Ι. Ανήλικοι κρατούμενοι: κοινωνική προέλευση, προσαρμογή και δυσλειτουργίες

Οι ανήλικοι που θα βρεθούν σε καθεστώς κράτησης οπουδήποτε διατίθενται ερευνητικά δεδομένα συνήθως προέρχονται από κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, συχνά, δε, προέρχονται από οικογένειες που βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και εμφανίζουν πολλαπλές οικογενειακές δυσλειτουργίες. Αρκετοί από αυτούς τους ανηλίκους έχουν βιώσει πολλαπλές αντιξοότητες της παιδικής ηλικίας, τραυματικού χαρακτήρα. Όντας πολυθυματοποιημένα παιδιά (poly-victimized children) συχνά βιώσει ήδη πολλαπλές και αλλεπάλληλες εμπειρίες κακοποίησης ή παραμέλησης κατά την διαδρομή της παιδικής τους ηλικίας. Ως εκ τούτου, οι έφηβοι αυτοί ξεκινούν την κράτησή τους συνήθως έχοντας πολλαπλά ελλείμματα και στην μορφωτική-ακαδημαϊκή τους πορεία μέχρι του σημείου της έναρξης της κράτησής τους, πολλαπλά θέματα συναισθηματικής και συμπεριφορικής δυσλειτουργίας, ενώ συχνά συνυπάρχουν και προβλήματα στην κοινωνικοποίηση, δυσλειτουργικοί

τύποι δεσμού τους οποίους δύνανται να συνάψουν με ομηλίκους και ενηλίκους, προβλήματα εθισμών ή άλλων επικίνδυνων συμπεριφορών. Σε κάποια από αυτά τα παιδιά η κράτηση έρχεται μετά από προηγούμενη χρονική περίοδο ώσμωσής τους με την εγκληματικότητα είτε μέσα από την συμμετοχή τους σε παραβατικές ενέργειες άλλοτε άλλης βαρύτητας είτε μέσα από την παρακολούθηση εκ μέρους τους ενεργειών ενηλίκων π.χ. του οικογενειακού και κοινωνικού τους περιβάλλοντος που έχουν ανάλογα θέματα εμπλοκής με τον Νόμο. Αρκετά από αυτά έχουν πιεστεί να «ενηλικιωθούν» ψυχικά πριν την ώρα τους, εξωθούμενα σε μια ζωή με ευθύνες ενηλίκων και χωρίς επί της ουσίας την φροντίδα που θα αναλογούσε στην βιολογική τους ηλικία (ΕΕΔΑ, 2026).

Πέραν τούτων όμως, φαίνεται ότι παρά το ενδεχομένως κοινό background, υφίστανται ωστόσο σημαντικές διαφοροποιήσεις στους ανηλίκους που θα οδηγηθούν σε συνθήκες κράτησης. Στην κλασσική μελέτη των Terrie Moffitt και Avshalom Caspi με τίτλο: «Life-course-persistent and adolescence-limited antisocial behavior: A developmental taxonomy» που δημοσιεύτηκε αρχικά από την Moffitt (Moffitt, 1993) και στη συνέχεια εμπλουτίστηκε με διαχρονικά ποοστικά δεδομένα (από τις λεγόμενες longitudinal studies) σε συνεργασία με τον Caspi (Moffitt και Caspi, 2001). Διακρίνονται δυο βασικές ομάδες εφήβων παραβατών, ήτοι:

1. Η Adolescence-Limited (Περιορισμένη στην Εφηβεία) ομάδα που περιλαμβάνει έφηβους χωρίς προηγούμενο ιστορικό παραβατικότητας, που παρανομούν λόγω κοινωνικής πίεσης ή ανάγκης για αυτονομία. Οι έφηβοι αυτοί συνήθως σταματούν την παραβατική δράση μόλις ενηλικιωθούν και αποκτήσουν κοινωνικούς ρόλους (εργασία, οικογένεια) παρεξόν αν τυχόν κατά την διάρκεια της παραβατικής φάσης της ζωής τους καθηλωθούν σε μια θέση που τους παγιδεύει στο έγκλημα και την παραβατικότητα. Για αυτούς τους εφήβους, σύμφωνα με αυτή την θεώρηση, η φυλάκιση θεωρείται καταστροφική, καθώς τα φέρνει σε επαφή με άτομα με μονιμότερη προσήλωση σε παραβατικές και εγκληματικές ενέργειες, συνθήκη η οποία μπορεί να ακυρώσει την δυνατότητα των πρώτων να επανενταχθούν στο γενικότερο κοινωνικό σύνολο. Η ομάδα αυτή των εφήβων υπό κράτηση αυξάνεται όσο αυξάνεται η αυστηρότητα ποινικής

μεταχείρισης των ανηλίκων. Έτσι, π.χ. στις Η.Π.Α. από την δεκαετία του ’90 και μετά η αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου έχει οδηγήσει ολοένα και μεγαλύτερους αριθμούς ανηλίκων υπό κράτηση παρότι ο αριθμός των εγκλημάτων που διέπρατταν ανήλικοι στην χώρα εκείνη έβαινε μειούμενους (Underwood & Washington, 2016). Ο αυξημένος αυτός αριθμός ανηλίκων κρατουμένων πιθανότητα ανήκει στην πρώτη ομάδα των παραβατών της εφηβείας μόνο, γεγονός που υποδηλώνεται και από το γεγονός ότι στα Αμερικανικά σωφρονιστικά καταστήματα για ανηλίκους μόλις το 29% των κρατουμένων βρίσκονται εκεί για βίαια αδικήματα ενώ η πλειονότητα για μη βίαιες παραβάσεις του Νόμου (Duchschere et. al., 2023).

2. Η Life-Course-Persistent (Επιμένουσα στη διάρκεια της ζωής) ομάδα που περιλαμβάνει τους εφήβους εκείνους που παρουσιάζουν προβλήματα διαγωγής από νωρίς στην διαδρομή της ζωής (κάποιοι εξ αυτών ακόμα-ακόμα και από την προσχολική ηλικία ήδη!). Τα άτομα αυτά θεωρείται ότι έχουν αυτά τα εμμένοντα προβλήματα συμπεριφοράς και διαγωγής ως αποτέλεσμα συνδυασμού νευροψυχολογικών ελλειμμάτων (π.χ. χαμηλή λεκτική ικανότητα, παρορμητικότητα) σε ατομικό επίπεδο και δυσλειτουργικού κοινωνικού περιβάλλοντος στο κοινωνικό επίπεδο. Τα άτομα αυτά, τα οποία ενδεχομένως οδηγούνται σε συνθήκες κράτησης στην διάρκεια της εφηβείας τους παρουσιάζουν υψηλό κίνδυνο υποτροπής μετά την αποφυλάκισή τους αλλά και μετάπτωσής τους σε θέσεις διάπραξης σοβαρότερων εγκλημάτων στην μετέπειτα ενήλικη ζωή τους.

Στην βάση αυτής της «τυπολογίας» των ανηλίκων παραβατών, η εμπειρία της φυλάκισης δρα με διαφοροποιημένο τρόπο στις δυο προαναφερθείσες ομάδες εφήβων. Έτσι, η πρώτη ομάδα εφήβων παραβατών «Adolescence-Limited» βιώνει πολύ εντονότερα το ιδρυματικό σοκ της μετάβασης από την κατάσταση της ελευθερίας στην κατάσταση της κράτησης. Σύμφωνα με την σημαντική μελετήτρια των συνθηκών κράτησης Alison Liebling (π.χ. Liebling, 1995) για αυτούς τους νέους, η φυλακή είναι ένα ακραίο περιβάλλον που προκαλεί τεράστια ψυχική οδύνη. Επειδή δεν έχουν «εγκληματική ταυτότητα», το σοκ του εγκλεισμού μπορεί να οδηγήσει σε κάθε είδους δυσλειτουργικές αντιδράσεις,

ακόμα και αυτοτραυματισμούς ως μέσο εκτόνωσης του φόβου. Σύμφωνα, πάντα, με την ίδια θεώρηση, ο κίνδυνος που αναδύεται σε αυτές τις περιπτώσεις είναι αν το περιβάλλον της φυλακής δεν έχει «ηθική ποιότητα» (κατά Liebling), αυτοί οι έφηβοι να αναγκαστούν να υιοθετήσουν αντικοινωνικά πρότυπα για να επιβιώσουν (ως προσαρμοστικές στρατηγικές επιβίωσης σε ένα δύσκολο περιβάλλον), μετατρέποντας μια προσωρινή παραβατικότητα σε μόνιμη.

Με βάση την ίδια οπτική, η δεύτερη ομάδα εφήβων που χαρακτηρίζεται ως «Life-Course-Persistent» παρουσιάζει μεγαλύτερη ψυχική ανθεκτικότητα στο καθεστώς της φυλάκισής τους. Αυτό συμβαίνει καθώς οι έφηβοι έχουν ήδη ιστορικό απόρριψης, έκθεσής τους σε συνθήκες παραμέλησης, βίας και επικράτησης με βάση την ισχύ από την πρότερη ζωή τους εκτός φυλάκισης. Ως εκ τούτου, σύμφωνα πάντα με την οπτική της Liebling αυτά τα παιδιά συχνά εμφανίζονται πιο «ανθεκτικά» ή σκληρά μέσα στη φυλακή. Μολαταύτα, στην πραγματικότητα έχουν βαθιά νευροψυχολογικά ελλείμματα (τα οποία και τα οδηγούσαν στο να εκδηλώνουν προβλήματα διαγωγής από προηγούμενα ηλικιακά στάδια της ζωής τους) ή/και τα οποία είναι απότοκα των ακραίων περιβαλλοντικών συνθηκών στις οποίες διέδραμαν την παιδική τους ηλικία (συνθήκες οι οποίες συνέβαλαν επίσης στην ανάπτυξη από τα παιδιά αυτά συμπεριφορών εναντιωματικότητας ή διαταραχής διαγωγής κ.λπ.). Δεδομένου τούτου, τα παιδιά αυτά που μέσα στο περιβάλλον της φυλάκισης εμφανίζονται ως «σκληρά καρύδια» δεν είναι παρά θυματοποιημένα παιδιά. Συνεπώς, όπως τονίζει η Liebling, αν το προσωπικό και εν γένει η οργάνωση της φυλακής τους αντιμετωπίζει μόνο τιμωρητικά (χωρίς ενσυναίσθηση), κάτι τέτοιο επιβεβαιώνει την κοσμοθεωρία τους ότι «ο κόσμος είναι εχθρικός», εκμηδενίζοντας κάθε πιθανότητα επανένταξής τους.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί πως η διχοτομική διάκριση της «τυπολογίας» των Moffitt και Caspi έχει δεχθεί εύλογη κριτική από διάφορες πλευρές. Έτσι, έχει επισημανθεί πως οι ανήλικοι παραβάτες δεν διακρίνονται υποχρεωτικά σε δυο, σαφώς διακριτές μεταξύ τους κατηγορίες. Αντίθετα, υποστηρίζεται πως η εικόνα εξατομικεύεται σε κάθε ανήλικο παραβάτη που έχει την μοναδική του ιστορία και διαδρομή, με τις δυο «τυπολογικά διακριτές» ομάδες να αποτελούν μάλλον τα

δυο άκρα ενός ενιαίου φάσματος εντός του οποίου κινούνται οι διάφορες περιστάσεις των ανηλίκων παραβατών παρά δυο χωριστά μεταξύ τους σύνολα ατόμων (Fairchild et. al., 2013). Ακόμα, μια τέτοια στατική διχοτομική ταξινομία των ανηλίκων παραβατών σε εκείνους που έχουν μεγαλύτερο δυναμικό επανόδου και εκείνους που έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες εγκληματικής υποτροπής μοιάζει να «βάζει από την πίσω πόρτα» θεωρίες του «καθ' έξιν εγκληματία» που παραπέμπουν σε ξεπερασμένες εγκληματολογικές αντιλήψεις παρελθόντων αιώνων, εκείνες της φρενολογίας κ.ο.κ. ενώ τα ευρήματα της εμπειρικής έρευνας υποδεικνύουν ότι υπάρχει μεταβλητότητα στην συμπεριφορά των ανηλίκων παραβατών είτε προς την μια είτε προς την άλλη κατεύθυνση ανεξαρτήτως της ηλικίας έναρξης των όποιων σημείων διαταραχής διαγωγής, εναντιωματικότητας ή παραβατικότητας (van Hazebroek et. al., 2025). Άλλωστε, οι εισηγητές της θεωρίας αυτής, και συγκεκριμένα οι Moffitt και Caspi μετά από την διατύπωση της θεωρίας αυτής αφιέρωσαν το πλείστο της περαιτέρω ερευνητικής τους διαδρομής σε -μάλλον ανεπιτυχείς- προσπάθειες να αποδείξουν την γονιδιακή βάση της επιθετικότητας των καταδικασμένων για βίαια αδικήματα κατά παιδιών (Caspi et. al., 2002), το γενετικό υπόβαθρο της κατάθλιψης (Caspi et. al., 2003) κ.α. γεγονός που μάλλον υποδηλώνει μια συστηματική τους μονομέρεια σε ανελαστικές και άκαμπτες προδιαγεγραμμένες τυπολογίες της συμπεριφοράς. Όπως και να έχει, πάντως, ακόμα και εκλαμβανόμενοι οι δυο τύποι της διχοτομίας των Moffitt και Caspi ως άκρα μιας βεντάλιας καταστάσεων είναι ενδεικτικοί για τις τάσεις που μπορεί να επικρατούν στην ανήλικη παραβατικότητα, με την μια τάση να περιορίζεται στα «ταραγμένα» χρόνια της εφηβείας και την άλλη να επεκτείνεται σε ολόκληρο το βίο μετά την εφηβεία. Ως εκ τούτου, το να προάγεται η πρώτη και να αποτρέπεται η δεύτερη τάση αποτελεί απαραίτητο όρο στην πλαισίωση των ανηλίκων παραβατών κατά την διάρκεια της κράτησής τους.

Αντίθετα με τις όποιες διχογνωμίες για την ταξινομία των τύπων των ανηλίκων κρατουμένων, αυτό που συχνά αναφέρεται στην βιβλιογραφία ως «ηθική ποιότητα της φυλακής» μοιάζει να είναι το κλειδί για να μπορέσει ένα ποσοστό εφήβων (οπουδήποτε στο φάσμα ανάμεσα σε προαναφερθέντα δυο άκρα κι αν

ανήκει) να μπει σε μια τροχιά αναθεώρησης και επανένταξης. Στην εννοιολόγηση του τι ακριβώς σημαίνει «ηθική ποιότητα της φυλακής», η Liebling προτείνει ότι η φυλακή πρέπει να διαθέτει συγκεκριμένα στοιχεία για να μπορεί να εμπεριέξει τους νέους. Τέτοια στοιχεία είναι τα παρακάτω:

- Ανθρωπιά (Humanity): Το να αντιμετωπίζεται ο έφηβος ως πρόσωπο και όχι ως αριθμός, το να εξατομικεύονται οι παροχές και να υπάρχει ενδιαφέρον για καθ' έκαστο των ανηλίκων κρατούμενων (και όχι απλώς να τηρούνται κάποιες διαδικασίες που να ισχύουν για όλους). Ανάμεσα στα άλλα, αυτό (δηλαδή η ύπαρξη εξατομικευμένων σχεδίων επανένταξης ήδη από τον χρόνο της φυλάκισης) έχει βρεθεί πως μειώνει τον αυτοκτονικό ιδεασμό στην πρώτη ομάδα εφήβων κρατουμένων.

- Σχέσεις Εμπιστοσύνης: Όταν οι φύλακες λειτουργούν ως πρότυπα (Mentors), μπορούν να «σπάσουν» τον κύκλο της βίας για τη δεύτερη ομάδα. Αυτό σημαίνει εγκατάλειψη των πιο «παραδοσιακών» ρόλων φύλαξης και της αντί αυτών ανάληψης ενός ρόλου ενεργού συνομιλητή με τους κρατούμενους εφήβους.

- Δίκαιη Μεταχείριση (Fairness): Οι έφηβοι είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι στην αδικία. Μια φυλακή που λειτουργεί με δίκαιους κανόνες βοηθά στη δόμηση της προσωπικότητας ιδιαίτερα στους εφήβους εκείνους που πριν την φυλάκιση είχαν απορρίψει κάθε έννοια συντεταγμένου δικαίου.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, φαίνεται ότι μια χειρά από χαρακτηριστικά του συστήματος κράτησής τους δίνουν την δυνατότητα στους ανηλίκους κρατούμενους να μεταβολίζουν ψυχικά το στρες από την συνθήκη φυλάκισής τους και να μειώνουν, έτσι, τις βλαπτικές του επιπτώσεις. Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η έλλειψη συνωστισμού και η διάθεση χώρων και ιδιωτικότητας εντός της φυλακής, οι αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης εντός του καταστήματος κράτησης (ενδιαιτηματικά, υγειονοδιαιτητικά κ.λπ.), η ύπαρξη πλαισίου δίκαιης διαχείρισης της καθημερινότητας των κρατουμένων, η διαφάνεια και η ρητή διατύπωση δημόσιων όρων λειτουργίας της φυλακής, η έλλειψη μέτρων αυξημένης σκληρότητας όπως π.χ. η απομόνωση, η έμφαση στον θεραπευτικό χαρακτήρα

της περιόδου έναντι στης τιμωριτικής, οι μηχανισμοί έκφρασης παραπόνων και απεύθυνσης για περιστάσεις αδικίας σε βάρος του ανηλίκου κρατούμενου, η τακτική και υποστηριζόμενη επικοινωνία με τον «έξω κόσμο» κ.α. (UN, 1985; CoE-CPT, 1999). Σημαντικό ρόλο, τέλος, παίζουν και οι οργανωμένες δραστηριότητες εντός του καταστήματος κράτησης ανηλίκων. Έχει αποδειχθεί σε διάφορες χώρες ότι μείωση των υποτροπών των ανηλίκων κρατουμένων και ο αναπροσανατολισμός τους σε άλλους, περισσότερο αποδεκτούς και κοινωφελείς κοινωνικούς ρόλους είναι κάτι που διευκολύνεται με την συμμετοχή των παιδιών σε ομαδικού χαρακτήρα δράσεις που απαιτούν συνεργασία μεταξύ των συμμετεχόντων (μουσική ορχήστρα, θεατρικό έργο, παρουσίαση συνόλου ομαδικών χορών κ.α.).

ΙΙ.ΙΙ. Ανήλικοι κρατούμενοι και ψυχοπαθολογία

Ο πληθυσμός των ανηλίκων κρατουμένων διαφέρει στην έκταση της ανευρισκόμενης ψυχοπαθολογίας σε σχέση με τα ανάλογα στον γενικό παιδικό πληθυσμό. Έτσι, π.χ. ενώ ο γενικός παιδικός πληθυσμός βρίσκεται να παρουσιάζει κάποιου είδους ψυχική παθολογία σε ποσοστά γύρω στο 15-20% αναλόγως την χώρα, σε μια μελέτη σε πληθυσμούς ανήλικων σε φυλακές στις Η.Π.Α. τα ποσοστά βρέθηκαν να είναι 66,3% στα αγόρια και 73.8% στα κορίτσια υπό κράτηση, ενώ και όταν αφαιρέθηκαν από την έρευνα οι περιπτώσεις μόνο διαταραχής διαγωγής και πάλι τα ποσοστά παρέμειναν στο 60.9% και 70% αντίστοιχα (Teplin et. al., 2002). Στην συγκεκριμένη μελέτη πιο συχνή διαταραχή βρέθηκε να είναι η ουσιοεξάρτηση (47%–50%), ακολουθούμενη από την διαταραχή διαγωγής (38%–41%), τις αγχώδεις διαταραχές (21%–31%) συμπεριλαμβανόμενων των μετατραυματικών συνδρόμων (PTSD) (11%–14%) καθώς και συναισθηματικές διαταραχές (19%–28%). Σε μια άλλη, πιο πρόσφατη μετα-ανάλυση δεδομένων 19.420 ανηλίκων κρατούμενων σε Η.Π.Α., Μ. Βρετανία και Αυστραλία (Murie et. al., 2025), η νοσηρότητα ψυχικών διαταραχών βρέθηκε να διαμορφώνεται κατά σειρά συχνότητας ως εξής: διαταραχή διαγωγής (43.1%), αγχώδεις διαταραχές (18.7%) κατάθλιψη (18.0%), Μετατραυματικό Σύνδρομο -

PTSD (12.4%), Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητας (10.3%) και ψυχωτικές διαταραχές (1.9%).

II.II.I. Προϋπάρχουσα ψυχοπαθολογία

Σε κάποιους τουλάχιστον από τους εφήβους που θα οδηγηθούν υπό κράτηση, προϋπήρχαν διαταραχές όπως η Διαταραχή Διαγωγής (και αντικοινωνική συμπεριφορά αφού τυπικά πριν την ενηλικίωση δεν μπορεί να μπει η διάγνωση της «Αντικοινωνικής Διαταραχής Προσωπικότητας»). Στις μελέτες όπως εκείνες των Moffitt και Caspi η προϋπάρχουσα «αντικοινωνικότητα» είναι εκείνη που πρακτικά διαχωρίζουν τους εφήβους σε εκείνους που εκδηλώνουν παραβατικότητα μόνο στην εφηβεία και σε εκείνους που παρουσιάζουν μια σταθερή αντικοινωνική πορεία από την παιδική ηλικία. Σε πολύ περισσότερους, όμως, εφήβους υπό κράτηση βρίσκεται ιστορικό θυματοποίησής τους σε άλλοτε άλλο χρόνο κατά την διαδρομή της παιδικής τους ηλικίας. Μεγάλο μέρος της αρθρογραφίας (π.χ. Ford et. al., 2016) αναδεικνύει ότι το 70-90% των έγκλειστων εφήβων έχουν υποστεί σοβαρά τραύματα (ενδοοικογενειακή βία, παραμέληση), τα οποία «εξωτερικεύονται» μέσω της βίας. Το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό των δραστών έχουν υπάρξει παλαιότερα και οι ίδιοι θύματα υπογραμμίζει τον σύνθετο χαρακτήρα της διαλεκτικής ανάμεσα σε κοινωνικούς και ατομικούς παράγοντες και χαρακτηριστικά που επενεργούν έτσι ώστε να οδηγηθεί ένας ανήλικος στο ποινικό έγκλημα. Αλλά ταυτοχρόνως υποδηλώνουν και το ότι η αντιμετώπιση των ανηλίκων κρατούμενων δεν μπορεί παρά να λαμβάνει υπόψη τις -συχνά πολλαπλές και επαναλαμβανόμενες – θυματοποιήσεις των ανηλίκων κρατούμενων και να τους προτείνει μια κατ’ αρχάς θεραπευτική επανορθωτική εμπειρία (αντί μιας οπτικής απλού κολασμού). Το σίγουρο πάντως είναι ότι η ανεύρεση ψυχοπαθολογίας στους ανηλίκους κρατούμενους αποτελεί προδιαθεσικό παράγοντα κινδύνου για διάφορες επιπλοκές όπως π.χ. η υποτροπή μετά την αποφυλάκιση (Akpanekpo, 2025).

II.II.II. Ψυχοπαθολογία εκ της συνθήκης της κράτησης

Η φυλακή λειτουργεί συχνά ως «σχολείο εγκλήματος» ή ως χώρος ψυχικής αποδιοργάνωσης. Ο τρόπος με τον οποίο παράγονται αυτά τα αποτελέσματα από την συνθήκη κράτησης περιλαμβάνουν το «ιδρυματικό σοκ» από την μετάβαση των εφήβων από το καθεστώς ελευθερίας στο καθεστώς περιορισμού της. Η απώλεια της αυτονομίας και η επιβολή ενός αυστηρού προγράμματος οδηγούν συχνά σε κατάθλιψη, άγχος και, σε κάποιες περιπτώσεις, ψυχωσικά επεισόδια. Η εμφάνιση τέτοιων σοβαρών ψυχικών διαταραχών κατά την διάρκεια της κράτησης μπορεί να επέλθει ως πυροδοτικό έναυσμα σε ψυχικές οργανώσεις που εμφανίζουν ούτως ή άλλως ευαλωτότητες. Σε τέτοιες περιπτώσεις το σοκ του ιδρυματισμού, το διαρκές στρες από τις μόνιμες συνθήκες απειλής που συχνά βιώνουν οι κρατούμενοι και η ψυχική επιβάρυνση από την όλη συνθήκη της στέρησης της ελευθερίας και των συνθηκών κράτησης μπορεί να επιδράσουν ως η αναγκαία συνθήκη για την εκδήλωση διαταραχών που μέχρι τότε ήταν σε υποκλινικό επίπεδο ή κατά κάποιο τρόπο το άτομο μπορούσε να αντιρροπεί εμποδίζοντάς τις να εκδηλωθούν.

Πέραν αυτού, ο έλεγχος της ζωής και της καθημερινότητας από το σύστημα της φυλακής και η συνακόλουθη αίσθηση της απώλειας του ελέγχου της ζωής από τους εφήβους κρατούμενους τους αποδιοργανώνει περαιτέρω. Ως αποτέλεσμα, οι κρατούμενοι παλινδρομούν ψυχικά σε προηγούμενες φάσεις της ψυχικής τους οργάνωσης, πράγμα που αναδεικνύεται από την εμμονή της καθημερινότητας γύρω από ζωτικές συνήθειες και μόνο ως εάν να είναι βρέφη (σίτιση, ύπνος, φυσικές ανάγκες). Ανάμεσα στα άλλα, αυτό δίνει την δυνατότητα να ενεργοποιούνται συχνά στον πληθυσμό των κρατουμένων εφήβων μηχανισμοί άμυνας του Εγώ όπως η προβολή και η προβολική ταυτοποίηση καθώς και να εμφανίζονται συχνά-πυκνά παρανοειδείς επεξεργασίες της καθημερινής εμπειρίας και προγραμματική επιφυλακτικότητα και καχυποψία.

Επιπρόσθετα, το καθεστώς της φυλάκισης επιβάλει μια αέναη εναλλαγή ανάμεσα στους ρόλους του θύτη και του θύματος. Εξ αιτίας της ανάγκης επιβίωσης μέσα στην ιεραρχία της φυλακής ο/η έφηβος αναγκάζεται να υιοθετήσει πιο βίαια

πρότυπα συμπεριφοράς για να μην πέσει θύμα εκφοβισμού (bullying). Ως αποτέλεσμα η επιθετικότητα επαυξάνεται και σε συνδυασμό με την γενικευμένη καχυποψία και επιφυλακτικότητα δημιουργεί το έδαφος για κάθε είδους βίαιες αντιπαραθέσεις ανάμεσα στους εφήβους που κρατούνται.

Πέραν όλων αυτών, έχει υποστηριχθεί βιβλιογραφικά πως η ίδια η συνθήκη της φυλάκισης, ιδιαίτερα όταν ασκείται με πιο «παραδοσιακούς» τρόπους δύναται να αποτελέσει πηγή νέας ψυχοπαθολογίας (αλλά και συμπεριφορικής απορρύθμισης των ανηλίκων κρατούμενων). Έτσι, π.χ. ο Feld (1997) υποστηρίζει πώς το ίδιο το νομικό σύστημα αντιμετωπίζει τους εφήβους ως «ενήλικες» όταν πρόκειται για ποινή, αλλά ως «παιδιά» όταν πρόκειται για δικαιώματα συγχέοντας τιμωρία και θεραπεία (όπου ως προς την μεν τιμωρητική διάσταση οι ανήλικοι κρατούμενοι αντιμετωπίζονται ως «ενήλικες», δηλαδή υπόλογοι για τις πράξεις τους ενώ ως προς το θεραπευτικό σκέλος ως «ανήλικοι», δηλαδή μη δυνάμενοι να επωμιστούν το πλήρες βάρος των επιλογών μιας θεραπευτικής διεργασίας). Μια τέτοια εσωτερική αντίφαση στην αντιμετώπιση των ανηλίκων κρατουμένων- σύμφωνα πάντοτε με τον Feld- πολλαπλασιάζει την αντίστασή τους σε οποιαδήποτε προσπάθεια αλλαγής, σε κάθε ιαματικό εγχείρημα επαυξάνοντας την εναντιωματικότητα και την αντίσταση στην (θετική) αλλαγή. Σε παρόμοια συμπεράσματα οδηγήθηκαν και οι έρευνας του Agnew (1997) ο οποίος, μάλιστα, υποστηρίζει πως η διάσταση αυτή ανάμεσα στο υποκειμενικό βίωμα των παιδιών αυτών (ως εάν να είναι ενήλικες) και την αντιμετώπισή τους από το περιβάλλον τους (που τους αποδίδει status ανηλικότητας, ήτοι μειωμένα δικαιώματα, υπευθυνότητες κ.λπ.) συχνά προϋπάρχει της φυλάκισής τους συμμετέχοντας αιτιολογικά στην εκδήλωση των παραβατικών συμπεριφορών. Συγκεκριμένα ο Agnew υποστηρίζει ότι η παραβατικότητα είναι μια αντίδραση στο στρες (strain) που προκαλεί το χάσμα ωριμότητας, της συνθήκης, δηλαδή, που δημιουργείται όταν ένας έφηβος νιώθει ότι αντιμετωπίζεται σαν παιδί ενώ ο ίδιος αισθάνεται ενήλικας. Σε αυτές τις περιπτώσεις ο/η έφηβος εκτονώνει την πίεση μέσω της παρανομίας. Συνεπώς, όταν ως αποτέλεσμα της παραβατικής του συμπεριφοράς οδηγείται σε ένα κατάστημα κράτησης όπου επανεμφανίζεται αυτή η διχοτομία (το να του φέρονται σαν παιδί ενώ ο/η ίδιος/α νοιώθει

ενήλικος/η), αυτό επιτείνει την τάση για παραβατικότητα, ενισχύει την αντίσταση στην θεραπευτική μεταβολή. Συνακόλουθα, για να αποφευχθούν τέτοιες ανεπιθύμητες τάσεις, η αντιμετώπιση των ανηλίκων κρατούμενων πρέπει να έχει κατά το δυνατόν χαρακτηριστικά απόδοσης της αναλογούσας υπευθυνοποίησης στους ανηλίκους κρατούμενους.

Με βάση όλα τα παραπάνω, η φυλάκιση των ανηλίκων οφείλει να ακολουθεί ένα δίπολο: από την μια οσοδήποτε γίνεται να μετατρέπει την κράτηση από μια κατάσταση αποστέρησης σε ένα «θεραπευτικό» περιβάλλον που να αναγνωρίζει τις αναπτυξιακές διαφορές και να επενδύει στην ηθική ποιότητα της καθημερινότητας. Και από την άλλη, σε κάθε ανήλικο κρατούμενο το συντομότερο δυνατό μετά την εισαγωγή του σε κατάστημα κράτησης να πραγματοποιείται μια ενδελεχής διαγνωστική αξιολόγηση για τα προβλήματα συμπεριφοράς ή ψυχοπαθολογίας που είτε παρουσίαζε από πριν είτε αναπτύσσει από την ίδια την συνθήκη κράτησής (Desai et. al., 2006).

Απότοκος μιας τέτοιας εκτεταμένης διαγνωστικής αξιολόγησης και εκτίμησης ψυχοκοινωνικών αναγκών θα πρέπει να είναι η κατάρτιση ενός εξατομικευμένου θεραπευτικού σχεδίου (Συνήγορος του Πολίτη, 2024, ΕΕΔΑ, 2026) το οποίο και θα πρέπει να περιλαμβάνει ψυχοθεραπευτικές πλευρές, οικογενειακή θεραπεία (με την οικογένεια του ανηλίκου που βρίσκεται εκτός φυλακής), ψυχοεκπαίδευση για απάντηση στο ελλείμματα κοινωνικών και διαπροσωπικών δεξιοτήτων που ο/η κρατούμενος/η τυχόν εμφανίζουν και φαρμακευτική θεραπεία (αν και αυτό συνίσταται με εξαιρετική φειδώ καθώς αφενός τα προβλήματα των ανηλίκων κρατούμενων ως φύσει ψυχοκοινωνικά απαντούν λιγότερο σε βιολογικές θεραπείες και αφετέρου λόγω των αυξημένων ανεπιθύμητων ενεργειών των φαρμάκων όταν χορηγούνται σε άτομα αυτής της ηλικίας). Αυτή η αξιολόγηση πρέπει να πραγματοποιείται από εξειδικευμένο προσωπικό επαγγελματιών ψυχικής υγείας και να περιλαμβάνει τον προσδιορισμό των όρων και τρόπων λήψης από τον/την κρατούμενο/η των απαραίτητων υπηρεσιών για ολόπλευρη κάλυψη των αναγκών του/της. Στο εξατομικευμένο, αυτό, πλάνο ψυχοκοινωνικής πλαισίωσης του/της ανήλικου/ης κρατούμενου/ης ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνεται σε θέματα (α) προϋπαρχόντων και διαγνωσμένων ψυχικών διαταραχών,

(β) προϋπαρχόντων σωματικών νοσημάτων που ενδεχομένως μπορεί να επηρεάσουν και την διάθεση ή την συμπεριφορά (π.χ. ενδοκρινικά νοσήματα), (γ) την ανάγκη ή μη λήψης φαρμακευτικής αγωγής ενόσω ο/η ανήλικος/η βρίσκεται υπό κράτηση, (δ) τα τυχόν προβλήματα εξαρτήσεων (αλκοόλ, ουσίες, χαρτοπαιξία, διαδίκτυο κ.α.) που μπορεί να υφίστανται. (ε) την βία κατά άλλων (επιθετικότητα, εκρηκτική συμπεριφορά-ξεσπάσματα θυμού/βίας κ.α.) ή κατά εαυτού (αυτοκτονικότητα - αυτοτραυματιστικές συμπεριφορές κ.λπ.) και (σ) τις διαταραχές της σεξουαλικότητας (βλέπε για την αυτοκαταστροφικότητα και τις διαταραχές της σεξουαλικότητας και παρακάτω). Το πλάνο αυτό πρέπει να ανασκοπείται περιοδικά και να σημειώνονται οι πρόοδοι ή οι παρ' ελπίδα τυχόν παλινδρομήσεις σε οποιοδήποτε από τα συναφή πεδία της διάθεσης, της συμπεριφοράς κ.λπ. του/της εφήβου αλλά και να αναθεωρείται όπου κρίνεται απαραίτητο (Desai et. al., 2006).

II.II.III. Μεσομακροπρόθεσμες ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της κράτησης

Η συνθήκη της κράτησης στην εφηβεία προκαλεί αυξημένη πιθανότητα επιβάρυνσης της σωματικής και ψυχικής υγείας των ατόμων που θα παραμείνουν φυλακισμένοι σε αυτή την τρυφερή ηλικία. Σε μια έρευνα σε μεγάλο αριθμό ενηλίκων οι οποίο στην εφηβεία τους εξέτισαν ποινή φυλάκισης βρέθηκε ότι όσοι είχαν μείνει σε καθεστώς κράτησης πάνω από ένα χρόνο είχαν περίπου 3 φορές χειρότερη γενική σωματική υγεία και λειτουργικότητα σε σχέση με όσους δεν είχαν φυλακιστεί καθόλου, πάνω από 4 φορές περισσότερες πιθανότητες να εμφανίζουν καταθλιπτικά συμπτώματα και περίπου 2.5 φορές μεγαλύτερο κίνδυνο αυτοκτονικού ιδεασμού (Barnert et. al., 2017). Σε άλλες πάλι μελέτες φάνηκε ότι οι έφηβοι που εκτίοντας την ποινή τους απολύονται έχουν περισσότερες πιθανότητες σε σχέση με τους ομηλίκους τους να επιδείξουν παρακινδυνευμένες σεξουαλικές συμπεριφορές αλλά και να είναι φορείς HIV με πρώτη έναρξη της πορείας είτε εντός είτε εκτός της περιόδου φυλάκισής τους (Abram et. al., 2017). Η επιβάρυνση αυτή των εφήβων που διανύουν κάποιο διάστημα της ανηλικότητάς τους σε συνθήκες κράτησης φαίνεται πως

συσχετίζεται με το χρόνο κράτησής τους (όσο μεγαλύτερος, τόσο μεγαλύτερη η επίπτωση στην μετέπειτα σωματική και ψυχική τους υγεία) αλλά και με άλλους παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησής τους (π.χ. έφηβοι που ανήκουν σε εθνοτικές, φυλετικές κ.λπ. ομάδες που είναι ούτως ή άλλως κοινωνικά αποκλεισμένες φαίνεται να εμφανίζουν αυτές τις αρνητικές επιπτώσεις περισσότερο σε σχέση τους υπόλοιπους).

Πέραν τούτου, η κράτηση καθαυτή δημιουργεί και μια σειρά περαιτέρω βλαπτικές επιπτώσεις στους/στις ανηλίκους κρατούμενους/ες, επιπτώσεις οι οποίες συχνά επεκτείνονται για πολλά χρονιά μετά την αποφυλάκισή τους. Τέτοια βλαπτική επίπτωση είναι ο κοινωνικός στιγματισμός τους μετά την αποφυλάκισή τους. Ο στιγματισμός αυτός μπορεί να εκδηλωθεί και με την μορφή στερεοτύπων και διακρίσεων και προκαταλήψεων ενάντια στους αποφυλακισθέντες, ενώ σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί και η διάλυση κάθε κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου των ανηλίκων κατά την διάρκεια του χρόνου κράτησής τους (Yu, 2023). Συνεπώς, με το που αποφυλακίζονται οι ανήλικοι παραβάτες είτε είναι ακόμα έφηβοι είτε έχουν ενηλικιωθεί στην φυλακή, αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα κοινωνικοποίησης και κοινωνικότητας που αν δεν αντιμετωπιστούν με ενεργητικές παρεμβάσεις θα οδηγήσουν έναν σημαντικό αριθμό αποφυλακισμένων σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού. Προς τούτο έχει αποδειχθεί ότι συστηματικά μέτρα πλαισίωσης του αποφυλακισμένου αλλά και πρόληψης κατά την διάρκεια της κράτησής του (με π.χ. διατήρηση κατά το δυνατόν του κοινωνικού του δικτύου κ.α.) μπορεί να έχει θετικά και πολύ αξιόλογα αποτελέσματα στην μείωση του κοινωνικού στιγματισμού και των επιπτώσεών του μετά την αποφυλάκιση των ανηλίκων κρατούμενων (Majeed et. al., 2025).

Ανάλογο σκεπτικό χαρακτηρίζει και την διαχείριση των εκπαιδευτικών αναγκών των ανηλίκων που βρίσκονται υπό κράτηση. Στα παιδιά αυτά οφείλεται από το οργανωμένο κοινωνικό σύνολο η παροχή της δυνατότητας παρακολούθησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως εάν να βρίσκονταν εκτός συνθήκης κράτησης (Macomber et. al., 2010). Μάλιστα, με δεδομένο το ότι σε αρκετές χώρες η εκπαίδευση – τουλάχιστον όσο μέρος της θεωρείται βασικό- είναι υποχρεωτική

καθολικά για όλους τους ανηλίκους, οι ανήλικοι υπό κράτηση έχουν το δικαίωμα να έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες και τα καταστήματα κράτησης έχουν υποχρέωση να φροντίζουν ώστε οι ανήλικοι στην φροντίδα τους να παρακολουθούν τις εκπαιδευτικές βαθμίδες που τους αναλογούν (Howard League for Penal Reform- IPSEA, 2025). Και αυτό, ισχύει όχι για τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης αλλά ωσαύτως και για τα παιδιά με αναπηρία ή κάποιου είδους μαθησιακή, συμπεριφορική ή ψυχική διαταραχή, στα οποία και πρέπει να διασφαλίζεται πρόσβαση σε υπηρεσίες εκπαίδευσης κατάλληλες για τις ιδιαίτερες ανάγκες και δυνατότητές τους (Musgrove & Yudin, 2014). Μάλιστα, πέρα από την απλή παροχή πρόσβασης σε υπηρεσίες εκπαίδευσης, ο ιδιαίτερος αυτός πληθυσμός των ανηλίκων κρατουμένων χρειάζεται (και συχνά: πριν από οτιδήποτε άλλο!) μια σε βάθος εκτίμηση των εκπαιδευτικών του αναγκών καθώς ένα σημαντικό ποσοστό των παιδιών που βρίσκονται σε συνθήκες κράτησης έχουν ήδη σοβαρά κενά στην εκπαιδευτική τους πορεία μέχρι του σημείου της φυλάκισής τους (UK Ministry of Justice and Department for Education, 2016). Ως εκ τούτου μια αναλυτική αξιολόγηση της εκπαιδευτικής τους πορείας, των ήδη κατεκτημένων μαθησιακών οροσήμων, των ειδικών τυχόν αναγκών τους και των εν γένει μαθησιακών τους δυνατοτήτων είναι απαραίτητη για την υποστήριξη καθενός από τους φυλακισμένους ανηλίκους με εξατομικευμένες υπηρεσίες εκπαίδευσης που να αποσκοπούν στην κάλυψη των μαθησιακών κενών και την ανάκτηση του «χαμένου εδάφους» προκειμένου τα παιδιά αυτά να μπορούν να συμμετάσχουν στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία. Συναφές ζήτημα με εκείνο της διασφάλισης της φοίτησης σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες για τους ανηλίκους υπό κράτηση είναι και εκείνο του επαγγελματικού τους προσανατολισμού και της υποβοήθησης της επαγγελματικής σταδιοδρόμησης ήδη από τον χρόνο της κράτησης των ανηλίκων (UN-CRC, 2007). Τέλος, στην σύγχρονη εποχή ιδιαίτερα σημαντική είναι η διασφάλιση του ψηφιακού αλφαβητισμού των ανηλίκων υπό κράτηση καθώς οι ψηφιακές δεξιότητες για τους σημερινούς ανηλίκους σηματοδοτούν την δυνατότητά τους να μετέχουν στοιχειωδώς της κοινωνικής ζωής στις δεκαετίες που έρχονται. Η υποστήριξη της εκμάθησης ψηφιακών δεξιοτήτων χρήσης των σύγχρονων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφορικής μπορεί να είναι σημαντικό πρόβλημα στον πληθυσμό ανηλίκων υπό κράτηση

καθώς οι φυλακές έχουν ως επί του πλείστον περιορισμούς στην χρήση τέτοιων τεχνολογιών από τους κρατούμενους.

III. Ο νεαρός κρατούμενος

Τις τελευταίες δεκαετίες – και ιδιαίτερα την τελευταία εικοσαετία αρχικά από τις Η.Π.Α. και μετέπειτα και σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες, υπάρχει μια αυξανόμενη αναγνώριση της ιδιαιτερότητας των νέων ενηλίκων που εμπλέκονται με τον Νόμο. Αυτή η ηλικιακή ομάδα που ορίζεται άλλοτε ως «αναδυόμενοι ενήλικες», «ανήλικοι σε διαδικασία μετάβασης προς την ενηλικίωση» κ.λπ. αφορά σχηματικά τα άτομα ηλικίας 18 – 25 ετών, χωρίς, ωστόσο, να υπάρχει απόλυτη συμφωνία στον καθορισμό της ομάδας αυτής αυστηρά και μόνο με κριτήρια βιολογικής ηλικίας. Το ενδιαφέρον για αυτή την ηλικιακή ομάδα εδράζεται πρωτίστως στο γεγονός ότι υπεραντιπροσωπεύεται στον αριθμό των συλλαμβανόμενων ή των κρατούμενων από την μια (π.χ. στις Η.Π.Α. υπολογίζεται πως ενώ αποτελούν το 9.5% του γενικού πληθυσμού αναπαριστούν το 21% των εισαγωγών στα σωφρονιστικά καταστήματα και το 23% των συλλήψεων – JPI, 2016, Pirius, 2019) ενώ οι ανάγκες και οι ιδιαιτερότητές της καθιστούν την συνήθη τυπική μεταχείρισή τους από τις υπηρεσίες εφαρμογής του Νόμου μάλλον αναποτελεσματική (Mendel, 2022).

Είναι χαρακτηριστικό ότι αναφορικά με τους κρατούμενους ηλικίας κάτω των 24 ετών πάνω από τους μισούς συλλαμβάνονται εκ νέου μέσα στο πρώτο εξάμηνο μετά την αποφυλάκισή τους στις Η.Π.Α. (Alper και Durose, 2018) ενώ οπουδήποτε μειώθηκε ο αριθμός των νέων κρατούμενων με ανάλογα μέτρα, δεν παρατηρήθηκε καμία αύξηση στα εγκλήματα με δράστες στο ίδιο ηλικιακό φάσμα (Mendel, 2022). Παράλληλα, έχει επιβεβαιωθεί επανειλημμένα ότι η υπεραντιπροσώπευση των νέων ενηλίκων στον πληθυσμό των ατόμων με προβλήματα με τον Νόμο αφορά πολύ περισσότερο νεαρά άτομα που προέρχονται από τα πλέον ευάλωτα, κοινωνικά αποκλεισμένα και περιθωριοποιημένα κοινωνικά στρώματα (JPI, 2016). Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς το ιστορικό φυλάκισης στα νέα άτομα έχει βρεθεί πως επιφέρει

σημαντικά χαμηλότερες προοπτικές σε διάφορους τομείς της κοινωνικής ζωής (π.χ. μελέτες στις Η.Π.Α. έχει υπολογίσει ότι άτομα με ιστορικό φυλάκισης στην νεότητα θα έχουν και πάνω από 30% λιγότερες επαγγελματικές απολαβές στην υπόλοιπη ζωή τους σε σχέση με τα άτομα που δεν έχουν φυλακιστεί - Velázquez, 2013) καθιστώντας έτσι την σχετικά ευκολότερη φυλάκιση των νέων από κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα μοχλό καθήλωσής τους δια βίου στην φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Lesnick et. al., 2025).

Η ανάγκη διαχωρισμού της ομάδας αυτής στην σχέση της με τις διαδικασίες εφαρμογής του Νόμου προκύπτει από μια σειρά εμπειρικά δεδομένα που τεκμηριώνουν ότι η ολοκλήρωση της διεργασίας ωρίμανσης του εγκεφάλου και, συνεπώς, και των νοητικών λειτουργιών δεν είναι ομότιμη και πως για κάποιες από τις τελευταίες η ενήλικη ωριμότητα επέρχεται κάποια χρόνια μετά τα 18 έτη της ζωής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η επιρρέπεια στην ανάληψη κινδύνων και την εμφάνιση παρακινδυνευμένων συμπεριφορών, η μειωμένη δυνατότητα αναλογισμού των μεσομακροπρόθεσμων επιπτώσεων των όποιων ενεργειών, ο σχετικά μικρότερος αυτοέλεγχος και η μεγαλύτερη παρορμητικότητα κ.ο.κ.. Οι λειτουργίες αυτές συνεχίζουν να εξελίσσονται και καταλήγουν σε μια παγιωμένη, ώριμη συμπεριφορά λίγα χρόνια μετά την νομική ενηλικίωση, παρότι η πλειονότητα των λοιπών νοητικών λειτουργιών έχει φθάσει το επίπεδο της ωριμότητας- φαινόμενο που αναφέρεται συχνά ως «χάσμα ωρίμανσης» στους νέους ενήλικες (Pirius, 2019, Raymond, 2023). Παρατηρείται, μάλιστα, ότι στην ομάδα των νέων ενηλίκων μπορεί να διακριθεί περαιτέρω μια διαίρεση ανάμεσα στα άτομα 18-21 ετών και 22-25 ετών με την δεύτερη ομάδα να παρουσιάζει πιο ώριμες και παγιωμένες νοητικές λειτουργίες, οι οποίες, πάντως, βρίσκονται σταθερά σε φάση ωριμότητας και πλήρους ανάπτυξης μετά την ηλικία των 25 ετών (Velázquez, 2013).

Πέραν τούτων, όμως, οι νέοι ενήλικες εμφανίζουν σε σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τον γενικό ενήλικο πληθυσμό ψυχικές διαταραχές, χρήση και εξάρτηση από εθιστικές ουσίες (π.χ. μια μελέτη στις Η.Π.Α. υπολόγισε πως τα άτομα 18-24 ετών έχουν περίπου τριπλάσια πιθανότητα από το σύνολο του γενικού πληθυσμού να έχουν κάποια ψυχική διαταραχή ή εθισμό – Pirius, 2019).

Μάλιστα, τα άτομα αυτής της ηλικιακής ομάδας της νεότητας, έχει βρεθεί πως παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλή συχνότητα δικής τους θυματοποίησης: στις Η.Π.Α. έχει υπολογιστεί πως τα άτομα στην νεότητα έχουν έως και διπλάσια πιθανότητα από τον γενικό πληθυσμό να είναι τα ίδια θύματα βίας με τον ένα ή τον άλλο τρόπο (Morgan, και Truman, 2018).

Περαιτέρω, τα άτομα σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα εμφανίζουν και κοινωνικές ιδιαιτερότητες: αρκετά από αυτά τα άτομα δεν έχει ολοκληρώσει την εγκύκλια εκπαίδευσή τους (ακόμα και την στοιχειώδη), κάποια από αυτά δεν έχουν σταδιοδρομήσει ούτε καν ειδικευτεί σε κάποια επάγγελμα, ενώ κάποια είναι ακόμα εξαρτημένα από τις οικογένειές τους ακόμα και την εξασφάλιση κατοικίας. Ως εκ τούτου, όλοι τους οι κοινωνικοί ρόλοι είναι ακόμα «ρευστοί» με αποτέλεσμα και η κοινωνική τους «ταυτότητα» να είναι ακόμα υπό διαμόρφωση (Mendel, 2022).

Όλα τα παραπάνω κατατείνουν στο ότι αν τα άτομα 18-25 ετών αντιμετωπιστούν από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης ως ενήλικα, κινδυνεύουν να υποστούν επιπτώσεις δυσμενείς (και για τα ίδια και για τις κοινωνίες) με δια βίου επίδραση πάνω τους: αυξημένη συχνότητα υποτροπών και επανεμπλοκής με τον Νόμο, μειωμένο προσδόκιμο επιβίωσης και αυξημένα προβλήματα υγείας, μειωμένες εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιδόσεις, θυματοποίησή τους κατά την διάρκεια της φυλάκισής τους ή μετά την απόλυσή τους κ.ο.κ. (JPI, 2016, Pirius, 2019). Αντιθέτως, αν αντιμετωπιστούν με διαδικασίες και πρόνοιες πλησιέστερες σε εκείνες που ισχύουν για τους ανήλικους (έφηβους) παραβάτες, οι πιθανότητες αποτροπής της υποτροπής αυξάνονται όπως και η εν γένει προοπτική για την μετέπειτα ζωή τους (Raymond, 2023). Έχει μάλιστα επισημανθεί σε διάφορες μελέτες πως τα άτομα που βρίσκονται σε αυτήν την ηλικιακή κατηγορία έχουν πολύ μεγάλες πιθανότητες να μην υποτροπιάσουν μετά την ηλικία των 25 ετών αν υποστηριχθούν αποτελεσματικά (JPI, 2016, Mendel, 2022).

Για αυτούς τους λόγους σε μια σειρά από χώρες, αρχικά στις Η.Π.Α. με πρώτη την Πολιτεία της Καλιφόρνια και μετέπειτα και αλλαχού (Lesnick et. al., 2025), αλλά και μεταγενέστερα και σε Ευρωπαϊκές χώρες όπως π.χ. το Βέλγιο, η Ολλανδία, η Ελβετία κ.α. (Bencivengo, 2025) έχουν επικρατήσει η τάση οι κρατούμενοι ηλικίας

18-25 ετών να αντιμετωπίζονται με διαφορετικό τρόπο από τον γενικό πληθυσμό των ενηλίκων κρατουμένων. Οι συγκεκριμένες πρόνοιες διαφέρουν και άλλοτε είναι ταυτόσημες με εκείνες που ισχύουν για τους ανηλίκους κρατουμένους άλλοτε είναι ένα «υβρίδιο» ανάμεσα σε όρους κράτησης ανηλίκων και ενηλίκων, ενώ η πορεία του όλου εγχειρήματος αναμόρφωσης των όρων απονομής δικαιοσύνης για κρατούμενους αυτής της ηλικιακής ομάδας επηρεάζεται ενίοτε και από το ευρύτερο πολιτικοϊδεολογικό συγκείμενο που επικρατεί σε κάθε χώρα (Dunkel, 2014), από την αποδοχή ή μη της αναγκαιότητας των αλλαγών αυτών και από τον ίδιο τον δικαστικό μηχανισμό και άλλους κοινωνικούς παράγοντες (Raymond, 2023). Σε κάθε περίπτωση, πάντως, αποτελεί πλέον κοινό τόπο το ότι για αυτήν την ηλικιακή ομάδα είναι προτιμότερο να παρέχονται όροι εξειδικευμένης αντιμετώπισης (ήτοι η μη κράτηση των ατόμων σε αυτήν την ηλικιακή φάση μαζί με άλλους, μεγαλύτερους σε ηλικία ενήλικες κρατούμενους), η έμφαση στην παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών εκπαιδευτικής και επαγγελματικής στήριξης των νέων ατόμων υπό κράτηση, η κατά προτεραιότητα παροχή εναλλακτικών της φυλάκισης μορφών απονομής δικαιοσύνης για παραβάτες του Νόμου αυτής της ηλικιακής ομάδας, η εμπλοκή του οικογενειακού τους περιβάλλοντος στις διαδικασίες φροντίδας για την ζωή τους μετά την αποφυλάκιση κ.α. (JPI, 2016, Pirius, 2019, Mendel, 2022).

IV. Ιδιαίτερες θεματικές

IV.I. Σεξουαλικότητα

Μια σημαντική παράμετρος που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι η αναδυόμενη συνειδητή σεξουαλικότητα των εφήβων υπό κράτηση. Όπως ήδη αναφέρθηκε στα γενικά περί των μεταβολών που συνιστούν την εφηβεία, στην περίοδο αυτή της ζωής η σεξουαλικότητα των ατόμων αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς και λαμβάνει διαστάσεις που ο/η έφηβος αρκετές φορές μπορεί να δυσκολεύεται πολύ να νοηματοδοτήσει και κατανοήσει ακόμα και όταν βρίσκεται στην κοινότητα- πόσο μάλλον όταν βρίσκεται σε συνθήκες κράτησης. Μια πρώτη

δυσκολία που προκύπτει ιδιαίτερα σε εφήβους που πρώτη φορά εκτίθενται σε συνθήκες κράτησης ή και γενικότερα συγχρωτισμού τέτοιου όπως στις φυλακές, είναι η εν πρώτοις αναστολή της έκφρασης της μέχρι προ της κράτησής τους ανθούσας σεξουαλικότητάς τους. Το φαινόμενο αυτό μπορεί να σοκάρει τους εφήβους αυτούς ή να τους οδηγήσει σε κάθε είδους ανορθολογικές ερμηνείες του. Κατά δεύτερο, ωστόσο, επειδή η σεξουαλικότητά τους φυσικά και εξακολουθεί να υπάρχει και να αποζητά τρόπους έκφρασης και εκφόρτισής της οι ανήλικοι κρατούμενοι έχουν να διαχειριστούν το τι θα κάνουν με αυτή. Σε συνθήκες των περισσότερων καταστημάτων κράτησης και δη σε χώρες όπως η Ελλάδα οι δυνατότητες εκδήλωσης της σεξουαλικότητας των ανηλίκων κρατούμενων περιορίζονται σημαντικά από παράγοντες όπως ο συνωστισμός του πληθυσμού των φυλακών και η συνακόλουθη έλλειψη κάθε ιδιωτικότητας, η έλλειψη πρόνοιας ή χώρων επισκεπτηρίων από ερωτικούς συντρόφους, η υποτίμηση του ζητήματος από το όλο «σύστημα» των καταστημάτων κράτησης κ.ο.κ.

Αντιθέτως, ωστόσο, από δεκαετίες είναι γνωστό ότι εντός των φυλακών και δη των καταστημάτων όπου κρατούνται ανήλικοι εκδηλώνονται κάθε είδους «παθολογικές» εκδηλώσεις σεξουαλικού χαρακτήρα. Έτσι, π.χ. σε μια σχετικά πρόσφατη στατιστική ανάλυση του Υπουργείου Δικαιοσύνης των Η.Π.Α. υπολογίζεται ότι στις Αμερικανικές φυλακές ανηλίκων ένα 7,1% των κρατουμένων υπέστησαν το 2018 κάποιου είδους σεξουαλική θυματοποίηση (ποσοστό που βαίνει μειούμενο με βάση συγκεκριμένα μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπισή του καθώς το 2012 το ίδιο ποσοστό κυμαινόταν στο 9,5%). Εξ αυτών, το 5,8% των ανηλίκων κρατουμένων υπέστησαν ακατάλληλες σεξουαλικού χαρακτήρα συμπεριφορές από προσωπικό του σωφρονιστικού καταστήματος στο οποίο κρατούνταν ενώ στο 2,1% των κρατουμένων τα περιστατικά αφορούσαν σεξουαλική κακοποίηση των κρατούμενων από το προσωπικό με χρήση βίας, εκβιασμού ή άλλου είδους καταναγκασμού. Αντίστοιχα, τον ίδιο χρόνο, δηλαδή το 2018, οι ανήλικοι κρατούμενοι στις Η.Π.Α. υπολογίζεται πως 1,9% των ανηλίκων κρατουμένων υπέστη σεξουαλική

θυματοποίηση που εμπεριείχε σωματική βία, εκβιασμό ή άλλο καταναγκασμό από άλλους συγκρατούμενούς τους (Smith, 2019).

Την σεξουαλική θυματοποίηση των ανηλίκων κρατούμενων σύμφωνα με τα υφιστάμενα ερευνητικά δεδομένα (Lauger & Field, 2022) την ευνοεί το μεγάλο μέγεθος των καταστημάτων κράτησής τους (όσο μικρότερος ο πληθυσμός των ανηλίκων φυλακισμένων, τόσο λιγότερο συχνά είναι τα περιστατικά σεξουαλικής θυματοποίησης των ανηλίκων αυτών), η παροχή συνθηκών ιδιωτικότητας εντός της φυλακής για ανηλίκους (ιδεατά υποστηρίζεται πως όλοι οι ανήλικοι κρατούμενοι θα πρέπει να έχουν το δικό τους δωμάτιο μέσα στην φυλακή!), καθώς και οι περιστάσεις φυλακών όπου δεν αποθαρρύνεται ενεργά η λειτουργία «συμμοριών» εντός της φυλακής (στα καταστήματα κράτησης ανηλίκων με κρουσμάτων «συμμοριών» αναφέρονται 17 φορές συχνότερα περιστατικά βιασμών και εν γένει σεξουαλικής θυματοποίησης ανηλίκων εντός της φυλακής) και φυσικά όταν οι ανήλικοι δεν κρατούνται μαζί με ενηλίκους ούτε κρατούνται ανήλικοι μαζί ανήλικοι με μεγάλες διαφορές ηλικίας μεταξύ τους. Η σημαντικότερη, όμως, παράμετρος αποτροπής της σεξουαλικής θυματοποίησης των ανηλίκων κρατούμενων φαίνεται να είναι η εκπαίδευση και επιλογή του προσωπικού και η εφαρμογή των πολιτικών μηδενικής ανοχής στην σεξουαλική βία και θυματοποίηση εντός των καταστημάτων κράτησης όπου κρατούνται ανήλικοι (Ahlin & Hummer, 2019; Lauger &Field, 2022)

Ένα ακόμα ιδιαίτερο ζήτημα που ανακύπτει από την σεξουαλικότητα των ανηλίκων εντός των καταστημάτων κράτησης είναι η έλλειψη προφυλάξεων κατά την σεξουαλική επαφή με αποτέλεσμα ένας ορισμένος αριθμός ανηλίκων κρατουμένων να καθίσταται φορέας HIV λοίμωξης ή άλλων σεξουαλικώς μεταδιδόμενων νοσημάτων κατά την διάρκεια της κράτησής του/της (Okie, 2007). Η διαπίστωση αυτή έχει οδηγήσει σε αρκετές χώρες στην παγιωμένη πρακτική της διανομής δωρεάν προφυλακτικών στους κρατούμενους στις φυλακές (των καταστημάτων κράτησης ανηλίκων συμπεριλαμβανόμενων). Ένα άλλο ζήτημα είναι η προβληματική διαχείριση των παιδιών του ΛΟΑΤΚΙ+ φάσματος τα οποία συχνά γίνονται στόχος επιθέσεων λεκτικών και σωματικών, εκφοβιστικών και παραβιαστικών εντός των καταστημάτων κράτησης. Το θέμα αυτό αποκτά

ιδιαίτερη σημασία καθώς υπολογίζεται ότι οι ανήλικοι που ανήκουν σε κάποια από τις ΛΟΑΤΚΙ+ υποκατηγορίες αποτελούν το 20% του πληθυσμού των ανηλίκων στο σωφρονιστικό σύστημα (σε αντιδιαστολή με το 4-9.5% που ανευρίσκονται στον γενικό πληθυσμό). Η υπεραντιπροσώπευση αυτή των παιδιών του ΛΟΑΤΚΙ+ φάσματος στο πληθυσμό των κρατουμένων ανηλίκων μπορεί να οφείλεται στα σοβαρά προβλήματα που τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν με τις οικογένειές τους, απότοκος των οποίων είναι η εμπλοκή τους σε μια ή άλλη μορφή παραβατικότητας (Irvine & Canfield, 2016). Πέραν τούτων, φαίνεται ότι ιδιαίτερα για τα έφηβα κορίτσια που βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης, το όλο «κλίμα» στα καταστήματα κράτησης μάλλον αποθαρρύνει την έκφραση της θηλυκότητας και της εν γένει γυναικείας ταυτότητας (Pasko, 2010).

Τέλος, οι ανήλικοι κρατούμενοι ιδιαίτερα όσοι/ες θα περάσουν σημαντικό τμήμα της εφηβικής τους ζωής σε συνθήκες κράτησης, ωφελούνται σημαντικά από την παρακολούθηση εξειδικευμένων προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Τα προγράμματα αυτά αφενός στοχεύουν στο να καλύψουν τα «κενά» που θα δημιουργηθούν στην ομαλή ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του/της ανήλικου/ης από την συνθήκη του εγκλεισμού και αφετέρου να ξεδιαλύνουν τα δυσλειτουργικά πρότυπα για την σεξουαλικότητα που αναπαράγονται εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων (Farrow και Schroeder, 1984). Η χρήση της γλώσσας για την αναφορά στις σχέσεις σεξουαλικής κυριαρχίας και υποτέλειας/υποταγής που συχνά χρησιμοποιούνται ευρέως εντός των φυλακών για να περιγράψουν καθημερινές ιεραρχίες ανάμεσα στους κρατούμενους έχει κομβικό ρόλο στην αναπαραγωγή τέτοιων δυσλειτουργικών προτύπων (Marcum, 2014). Δεδομένου τούτου, το εγχείρημα αποτροπής των όποιων ανεπιθύμητων βλαπτικών επιδράσεων της συνθήκης κράτησης στου ανηλίκους κρατούμενους περιλαμβάνει μια δέσμη μέτρων που εμπεριέχουν την εκπόνηση και εμφανή επικοινωνία μιας συνεκτικής πολιτικής μηδενικής ανοχής στην σεξουαλική βία εντός της φυλακής, την αποδοχή της σεξουαλικότητας των ανηλίκων κρατουμένων και την διευκόλυνση της μη βίαιης εκφόρτισής της, της αποδοχής κάθε ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού αλλά και την πλαισίωση και σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των ανηλίκων κρατουμένων

προκειμένου να υποστηριχθεί η κατά το δυνατόν ομαλότερη πορεία τους προς την ψυχοσεξουαλική ενηλικίωση.

IV.II. Έφηβοι σεξουαλικοί παραβάτες

Ένας αριθμός ανηλίκων κρατούμενων στις φυλακές ανά τον κόσμο είναι κρατούμενοι για εγκλήματα σεξουαλικών επιθέσεων κατά άλλων ανηλίκων. Στις Η.Π.Α. υπολογίζεται ότι περίπου ένας στους πέντε δράστες περιστατικών σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων είναι ανήλικος (U.S., Department of Justice, Child sexual abuse statistics, 2023) ενώ σύμφωνα με τις ίδιες στατιστικές 15% των περιστατικών βιασμών ο δράστης είναι ανήλικος (με τις πλέον πρόσφατες σχετικές εκθέσεις του FBI να ανεβάζουν το ποσοστό των βιασμών με δράστες ηλικίας 10-19 ετών στο 22% των βιασμών σε παναμερικανικό επίπεδο). Οι ανήλικοι δράστες σεξουαλικών αδικημάτων που κρατούνται σε καταστήματα κράτησης ανηλίκων δεν αποτελούν μια ενιαία ομοιογενή κατηγορία: έχουν διακριτές υποομάδες πληθυσμού με πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους. Η πιο πολυπληθής υποομάδα είναι ανήλικοι στην εφηβεία, συνήθως αγόρια, που βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης για βιασμό ή απόπειρα βιασμού κάποιας ενήλικης ή συχνότερα επίσης ανήλικης γυναίκας. Υπάρχει όμως και η υποομάδα των εφήβων που κρατούνται για σεξουαλικά εγκλήματα σε βάρος μικρότερων παιδιών (ή και παιδιών με αναπηρία ή σε κάποια άλλη θέση ευαλωττότητας) ή και άλλες μικρότερες σχετικά κατηγορίες ανηλίκων που ενεπλάκησαν σε σεξουαλικής φύσεως εγκληματικές ενέργειες όπως παιδιά με διαταραχές των παρορμήσεων που εμπλέκονται σε παρορμητικού χαρακτήρα σεξουαλικές επιθέσεις, παιδιά με διαταραχή αυτιστικού φάσματος υψηλής λειτουργικότητας τα οποία εξ αιτίας της ψυχοπαθολογίας τους «μιμούνται» συμπεριφορές σεξουαλικής προσέγγισης που μπορεί να έχουν δει σε πορνογραφικές πηγές αλλά που στην πραγματική ζωή συνιστούν αδικήματα (Margari et. al., 2024) κ.ο.κ.

Δεκαετίες έρευνας πάνω στο θέμα σε διάφορες χώρες της αλλοδαπής έχουν δείξει πως ο ψυχισμός των ανηλίκων που βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης για

σεξουαλική αδικήματα δεν προσομοιάζει στον ψυχισμό των ενηλίκων που βρίσκονται στην φυλακή για παρόμοια αδικήματα (Ryan και Otonichar, 2016). Ο ψυχισμός των ανηλίκων σεξουαλικών παραβατών στις περισσότερες περιπτώσεις δεν παρουσιάζει στοιχεία παιδοφιλίας. Εξ ου και σε όσες χώρες διατίθενται στατιστικά στοιχεία, οι καταδικασμένοι ανήλικοι για σεξουαλικά αδικήματα κατά ανηλίκων έχουν πολύ μικρό ποσοστό υποτροπής στα ίδια αδικήματα σε αντίθεση με τους ενηλίκους καταδικασμένους για παρόμοια αδικήματα όπου το ποσοστό υποτροπής βρίσκεται συνήθως αρκετά ανεβασμένο. Σε κάποιες περιπτώσεις αναφέρεται πως οι ανήλικοι σεξουαλικοί παραβάτες μπορεί να εμφανίσουν υποτροπές εγκληματικότητας αλλά όχι σε σεξουαλικά εγκλήματα κατά ανηλίκων παρά σε εγκλήματα γενικής φύσεως. Ως εκ τούτου ο ψυχισμός και το όλο προφίλ των ανηλίκων σεξουαλικών παραβατών προσομοιάζουν πολύ περισσότερο με εκείνο των ανηλίκων παραβατών άλλου τύπου εγκλημάτων παρά με εκείνο των ενηλίκων σεξουαλικών παραβατών ή των ενηλίκων σεξουαλικών παραβατών κατά ανηλίκων (Hunt et. al., 2024).

Τα παραπάνω έχουν μεγάλη σημασία καθώς είναι γνωστό ότι στα περιβάλλοντα των καταστημάτων κράτησης ανά τον κόσμο οι παραβάτες σεξουαλικών εγκλημάτων κατά ανηλίκων μπορεί να στοχοποιηθούν και να αποτελέσουν τους αποδέκτες βίαιων και εκδικητικών συμπεριφορών από τους ίδιους τους συγκρατούμενούς τους. Αυτό άλλωστε οδήγησε τα συστήματα κράτησης ανά τον κόσμο να έχουν πρόνοια κράτησης των σεξουαλικών παραβατών κατά ανηλίκων χωριστά από όλους τους άλλους κρατούμενους. Στην περίπτωση των ανηλίκων σεξουαλικών παραβατών κατά άλλων ανηλίκων αυτό δεν είναι πάντα δεδομένο σε χώρες όπως η Ελλάδα. Ωστόσο οι κίνδυνοι τηρουμένων των αναλογιών εξακολουθούν να υφίστανται. Επίσης, εξ αιτίας των όσων προαναφέρθηκαν, οι ανήλικοι σεξουαλικοί παραβάτες δεν θα πρέπει να συγχέονται με τον πληθυσμό των ενηλίκων σεξουαλικών παραβατών κατά ανηλίκων και ως εκ τούτου δεν θα πρέπει να κρατούνται μαζί με αυτούς. Δημιουργείται λοιπόν μια αναγκαιότητα για ειδικές συνθήκες κράτησης για τους ανηλίκους αυτούς, αναγκαιότητα που ωστόσο δεν είναι πάντα δεδομένο ότι μπορεί να απαντηθεί ικανοποιητικά.

Τέλος, στους ανήλικους σεξουαλικούς παραβάτες αναλόγως του είδους και της φύσης του αδικήματος για το οποίο βρίσκονται σε κατάσταση κράτησης πρέπει να διατίθενται συγκροτημένα ψυχοθεραπευτικά προγράμματα που να τους βοηθήσουν και να μην υποτροπιάσουν αλλά και να «μεταβολίσουν» ψυχικά την εμπειρία της όποιας εγκληματικής πράξης, και του κολασμού για αυτήν. Τέτοια προγράμματα είναι εξειδικευμένα αναλόγως την ηλικία των δραστών, την φύση των εγκλημάτων τους, το φύλο και την ηλικία των θυμάτων κ.ο.κ. και περιλαμβάνουν ψυχοθεραπεία, οικογενειακή θεραπεία, ψυχοεκπαίδευση ή και φαρμακευτική αγωγή (αν και η ωφελιμότητα της τελευταίας αμφισβητείται -και σίγουρα δεν είναι το κύριο θεραπευτικό μέσο σε τέτοιες καταστάσεις). Σε γενικές γραμμές πάντως, οι έφηβοι δράστες εγκλημάτων όπως ο βιασμός (και η απόπειρα βιασμού) ή άλλα ανάλογα σε έφηβα κορίτσια ή ενήλικες γυναίκες μπορεί να ωφεληθούν από την παρακολούθηση προγραμμάτων θεραπείας ανάλογα με εκείνα που διατίθενται σε ενηλίκους δράστες ανάλογων αδικημάτων σεξουαλικής βίας κατά γυναικών κ.λπ. Αντιθέτως, έφηβα παιδιά που βρέθηκαν σε καθεστώς κράτησης για σεξουαλικά αδικήματα σε βάρος αρκετά μικρότερων από αυτά παιδιών, θα ωφεληθούν από άλλου τύπου ψυχοθεραπευτικά προγράμματα που είναι πιο στοχευμένα στον περιορισμό των όποιων παιδιοφιλικών τάσεων και την εμπέδωση του προσανατολισμού της σεξουαλικότητας των δραστών προς ομηλίκους τους. Άλλες πιο ειδικές περιστάσεις ανηλίκων σεξουαλικών παραβατών μπορεί να χρειάζονται ακόμα πιο εξειδικευμένες θεραπευτικές παρεμβάσεις όπως π.χ. άτομα με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (Murphy & Melvin, 2020) και άλλες πιο ιδιαίτερες ψυχοπαθολογικές καταστάσεις (Efrati & Mikutkincer, 2018). Δεδομένου τούτου, και για να υπάρξει η επιλογή και παραπομπή στο κατάλληλο για τον κάθε ανήλικο θεραπευτικό πρόγραμμα χρειάζεται η ενδελεχής και από τα αρχικά κιόλας στάδια της φυλάκισης διαγνωστική αξιολόγηση καθενός εκάστου των ανηλίκων παραβατών.

IV.III. Αυτοτραυματισμοί και Αυτοκτονικός Ιδεασμός

Δεν υπάρχουν πολλά ποσοτικά δεδομένα για την έκταση των αυτοκτονιών ή των περιστατικών απόπειρας αυτοκτονίας ή αυτοτραυματισμού σε εφήβους σε καθεστώς φυλάκισης. Ακόμα και σε άλλες κοινωνίες με μεγαλύτερο ιστορικό

βάθος εμπειρικής έρευνας πάνω σε τέτοια θέματα οι επίσημες στατιστικές επί των θεμάτων αυτών αμφισβητούνται έντονα καθώς φαίνεται πως ένας σημαντικός αριθμός αυτοκτονιών «επίσημα» αποδίδεται σε άλλα αίτια και ως εκ τούτου δεν καταγράφεται ως τέτοιος. Σε μια παλαιότερη έρευνα στις Η.Π.Α. βρέθηκε ότι οι ανήλικοι κρατούμενοι αυτοκτονούσαν σε ποσοστά πάνω από 4 φορές μεγαλύτερα των αντίστοιχων ποσοστών αυτοκτονίας στους εφήβους στον γενικό πληθυσμό στην κοινότητα (Memory, 1989). Άλλες, νεότερες μελέτες υπολογίζουν πως η αναλογία αυτή κινείται γύρω στις 2 με 3 φορές περισσότερες αυτοκτονίες στους φυλακισμένους εφήβους σε σχέση με τις αυτοκτονίες των εφήβων στον γενικό πληθυσμό (Hockenberry et. al., 2014), ενώ σε κάποιες άλλες εκτενείς ανασκοπήσεις της υφιστάμενης βιβλιογραφίας αναφέρεται πως στις διάφορες ανά τον κόσμο μελέτες οι ανήλικοι υπό κράτηση εμφανίζουν 3 με 18 (!) φορές μεγαλύτερο κίνδυνο αυτοκτονίας σε σχέση με τους συνομηλίκους τους που δεν είναι φυλακισμένοι (Casiano et. al., 2014). Όπως και να έχει το πράγμα πάντως, σε αναδρομική ανασκόπηση των δεδομένων του Αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης για τα έτη 2000-2014 βρέθηκε ότι οι ανήλικοι κρατούμενοι έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να πεθάνουν αυτοκτονώντας παρά από οποιαδήποτε άλλη αιτία θανάτου (Noonan, 2016). Κι ακόμα στο σύνολο των εφήβων και νέων κρατούμενων έως 25 ετών η αυτοκτονίες αποτελούσαν την αιτία για το 53% των θανάτων (Ruch et. al., 2019).

Οι τρόποι αυτοκτονίας των ανήλικων κρατούμενων είναι κατ' εξοχήν βίαιοι και περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο τον απαγχονισμό, τον αυτοστραγγαλισμό, την ασφυξία και λιγότερο μη βίαιες μεθόδους όπως η φαρμακευτική ή άλλη δηλητηρίαση. Ως μέσα, δε, για την επίτευξη του στόχου χρησιμοποιούνται κατά κύριο λόγο σεντόνια ή άλλα κλινοσκεπάσματα ή ρούχα των κρατουμένων τα οποία με μικρές μετατροπές επιτελούν τον λειτουργικό ρόλο της αγχόνης, της χορδής, της ασφυξιογόνου μάσκας κ.ο.κ. Ο, δε, χρόνος επέλευσης της αυτοκτονίας συχνά είναι σχετικώς νωρίς σε σχέση με την εισαγωγή του ανήλικου κρατούμενου στο κατάστημα κράτησης (συχνά μέσα στον πρώτο μήνα της κράτησης), γεγονός που συσχετίζει την τελική επέλευση της αυτοκτονίας με το σοκ του ιδρυματισμού (από την μετάβαση από την κατάσταση ελευθερίας στην

συνθήκη της φυλάκισης), με τα όσα συχνά συνοδεύουν την εισαγωγή ενός νέου κρατούμενου σε ένα κατάστημα κράτησης (από το σύστημα, το φυλακτικό προσωπικό αλλά ίσως συχνότερα από τους λοιπούς συγκρατούμενους), με την τυχόν θυματοποίηση του κρατούμενου που καθίσταται αυτόχειρας εντός του καταστήματος κράτησης, με την διαπίστωση από τον αυτόχειρα των εν γένει συνθηκών της κράτησης, με την έλλειψη αντιμετώπισης ψυχικών διαταραχών ή αντιδράσεών του κ.ο.κ.

Αναφορικά, τώρα με τους κύριους παράγοντες κινδύνου που συσχετίζονται με την αυτοκτονία των ανηλίκων κρατούμενων η ύπαρξη ψυχικής παθολογίας είτε προϋπάρχουσας (που ενδεχομένως επιδεινώνεται ή παύει πλέον να αντιμετωπίζεται ικανοποιητικά στην συνθήκη της κράτησης του ανηλίκου) είτε επαγόμενης από την ίδια την φυλάκιση είναι ένας σημαντικότατος παράγοντας που έχει επανειλημμένα συσχετιστεί με αυξημένη συχνότητα αυτοκτονιών των ανηλίκων κρατουμένων. Πέραν αυτού, ωστόσο, μια σειρά από άλλοι παράγοντες που σχετίζονται με τις συνθήκες κράτησης των ανηλίκων έχουν συσχετιστεί με αυξημένη συχνότητα εμφάνισης αυτοκτονιών σε καταστήματα όπου κρατούνται ανήλικοι. Τέτοιοι παράγοντες είναι η τυχόν κράτηση ανηλίκων μαζί με ενήλικες (ή μικρότερων σε ηλικία ανηλίκων μαζί με ανηλίκους στα όρια της βιολογικής ενηλικίωσης), ο συνωστισμός σε μικρούς χώρους, η έλλειψη δραστηριοτήτων και ο αναγκαστικός περιορισμός σε περιορισμένο χώρο ιδιαίτερα κατά τον χρόνο κατά τον οποίο η φυλακή είναι κλειστή, η επιτρεπτικότητα σε πρακτικές βίας ή εκφοβισμού ανάμεσα σε (ανηλίκους) κρατούμενους, το πολύ αυστηρό πρόγραμμα, η χρήση για λόγους πειθαρχικούς ποινών όπως η απομόνωση, η έλλειψη παροχής θεραπευτικών υπηρεσιών σε υφιστάμενα προβλήματα σωματικής ή ψυχικής υγείας, η έλλειψη σαφών και εμφανών πολιτικών «ηθικής ποιότητας», δικαιοσύνης και σεβασμού των δικαιωμάτων των κρατούμενων από την πλευρά του σωφρονιστικού καταστήματος κ.α. (Hayes, 2000; Ruch et. al., 2019). Τέλος, άλλοι παράγοντες μπορεί να αυξήσουν τις πιθανότητες αυτοκτονίας ενός ανηλίκου κρατούμενου όπως η έλλειψη επισκεπτηρίων ή εν γένει επαφής με την οικογένειά του, η πρότερη και πρώιμη έκθεσή του σε περιστάσεις ακραίων αντιξοοτήτων και θυματοποίησης της παιδικής ηλικίας (βαριά σωματική

κακοποίηση και παραμέληση, ιστορικό σεξουαλικής κακοποίησης κ.λπ.), αλλά και ατομικά χαρακτηριστικά του ανηλίκου όπως το είδος της υφιστάμενης ψυχικής παθολογίας ή των χαρακτηριολογικών προβλημάτων, η παρορμητικότητα, η εξαρτητικότητα και οι ουσιοεξαρτήσεις κ.α. (Casiano et. al., 2014; Ruch et. al., 2019)

Πέραν, όμως, της αυτοκτονίας και των αποπειρών αυτοκτονίας, οι ανήλικοι κρατούμενοι εμφανίζουν ωσαύτως και υψηλά ποσοστά μη-θανάσιμων αυτοτραυματισμών, σημαντικά υψηλότερα σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό των ίδιων ηλικιακών κατηγοριών στην κοινότητα (Hawton & James, 2005). Όπως είναι γνωστό από την μελέτη του φαινομένου στις κοινότητες των εφήβων (δηλαδή ανεξαρτήτως της συνθήκης φυλάκισης), οι αυτοτραυματισμοί αυτοί μπορεί να είναι πρελούδιο μιας πιο σοβαρής απόπειρας αυτοχειριασμού, μπορεί ωστόσο να είναι και απλώς ο τρόπος για να αντιμετωπίσουν οι έφηβοι το πολύ έντονο άγχος που τους κατακλύζει και το οποίο υφίεται παροδικά μόνο μετά το κόψιμο, την εκροή αίματος κ.λπ. Στον ειδικό πληθυσμό των ανηλίκων υπό κράτηση, υπάρχει εκτενής βιβλιογραφία (π.χ. Liebling, 1995) για τα υψηλά ποσοστά αυτοτραυματισμών στις φυλακές ανηλίκων ως κραυγή βοήθειας ή μέσο εκτόνωσης του ψυχικού πόνου. Αναφορικά με τις γενεσιουργές αιτίες των αυτοτραυματιστικών συμπεριφορών έχουν, δε, προταθεί σειρά μηχανισμών όπως το ότι μπορούν για παράδειγμα οι συμπεριφορές αυτές να λειτουργούν ως μηχανισμός αντιμετώπισης (Coping Mechanism) της έντονης ψυχικής δυσφορίας που δημιουργεί το σοκ της εισαγωγής σε σωφρονιστικό κατάστημα. Σε αυτή την θεώρηση, ο σωματικός πόνος του αυτοτραυματισμού θεωρείται πως λειτουργεί ως αντιπερισπασμός από τον ψυχικό πόνο του εγκλεισμού. Μια άλλη εκδοχή αναφέρει πως οι αυτοτραυματιστικές συμπεριφορές των ανηλίκων στις φυλακές μπορεί να είναι αποτέλεσμα μιας ψυχικής κίνησης ανάκτησης του ελέγχου της ζωής των ανηλίκων αυτών: σε ένα περιβάλλον όπου η φυλακή ελέγχει τα πάντα (φαγητό, ύπνο, κίνηση), το σώμα είναι το μόνο πράγμα που ο έφηβος νιώθει ότι του ανήκει και το οποίο αισθάνεται ότι μπορεί να υποβάλλει κατά την δική του βούληση σε οτιδήποτε θέλει. Τέλος, οι αυτοτραυματιστικές συμπεριφορές μπορεί να έχουν και τον χαρακτήρα ενός επικοινωνιακού σήματος, αποτελώντας,

τρόπον τινά μια «σιωπηλή κραυγή» για βοήθεια προς το προσωπικό και το όλο «σύστημα» της φυλακής ή και την οικογένεια και το περιβάλλον του ανηλίκου κρατούμενου εκτός φυλακής, όταν ο ίδιος αισθάνεται πως οι λέξεις δεν επαρκούν για να γίνει αντιληπτό το σήμα που θέλει να εκπέμψει.

Από αρκετά παλαιά έχει επισημανθεί πως μολονότι το προσωπικό και εν γένει το «σύστημα» των φυλακών συχνά τείνει είτε να υποβαθμίζει τα περιστατικά αυτά ή να τα θεωρεί «χειριστικά» ή τρόπους προσέλκυσης του ενδιαφέροντος από την πλευρά των ανηλίκων κρατουμένων, ωστόσο, συχνά αυτά τα συμβάντα – αν δεν αξιολογηθούν και αντιμετωπιστούν σωστά- προοιωνίζουν σοβαρότερες απόπειρες κατά τις ζωής των ίδιων των ανηλίκων κρατουμένων μερικές εκ των οποίων δυστυχώς θα είναι και επιτυχημένες (Haviland & Larew, 1980). Ως εκ τούτου, τα συμβάντα των αυτοτραυματιστικών και κάθε είδους «παραυτοκτονικών» συμπεριφορών οφείλουν και να επισημαίνονται και να πυροδοτούν τις αναλογούσες υποστηρικτικές και θεραπευτικές αντιδράσεις από την πλευρά του σωφρονιστικού συστήματος προκειμένου να προστατευτεί η ζωή αλλά και να ανακουφιστούν από την έντονη ψυχική δυσφορία οι ανήλικοι κρατούμενοι.

IV.IV. Κορίτσια και νεαρές γυναίκες σε καθεστώς φυλάκισης

Αν και οι ανήλικες γυναίκες αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό των παραβατών, τα τελευταία χρόνια καταγράφεται αύξηση της εμπλοκής τους στην εγκληματικότητα (Εθνική Στρατηγική για την Πρόληψη της Βίας και την Αντιμετώπιση της Παραβατικότητας Ανηλίκων 2025 -2030). Παράλληλα, επισημαίνεται σημαντική διαφοροποίηση στα είδη των αδικημάτων στα οποία εμπλέκονται, καθώς και αύξηση της συμμετοχής τους στα βίαια εγκλήματα (Cauffman, 2008). Οι σχετικές με τη γυναικεία εγκληματικότητα μελέτες έχουν καταδείξει ότι ο εν λόγω πληθυσμός έχει διαφορετικές ανάγκες από τον αντίστοιχο πληθυσμό των ανδρών παραβατών.

Τα ερευνητικά δεδομένα συστηματικά καταδεικνύουν ότι οι εμπειρίες θυματοποίησης των γυναικών κατά την ανηλικότητα διαδραματίζουν σημαντικό

ρόλο στη μετέπειτα εμπλοκή στο έγκλημα. Μελέτη που πραγματοποιήθηκε το 2005 σε 100 κρατούμενες, διαπίστωσε ότι το 90% είχε βιώσει διαπροσωπική βία, ενώ το 50% είχε κακοποιηθεί σεξουαλικά ως παιδί (Johnson & Lynch, 2013). Παρομοίως, έρευνα που διεξήχθη σε ανήλικες κρατούμενες σε δομές κράτησης της Καλιφόρνια κατέδειξε την υψηλή συχνότητα σωματικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής κακοποίησης των κρατουμένων (Acoca & Dedel, 1998). Οι εμπειρίες θυματοποίησης συνδέονται περαιτέρω με υψηλότερη εμπλοκή στη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών αυξάνοντας τον κίνδυνο θυματοποίησης με ποικίλους τρόπους (Johnson, 2004). Σε άλλες περιπτώσεις για τις ανήλικες γυναίκες η εμπλοκή μπορεί να εκδηλώνεται ως μορφή άμυνας απέναντι στη θυματοποίηση αποτελώντας άμεση συνέπεια των κακοποιητικών εμπειριών (Schaffner, 2007).

Η ύπαρξη ψυχικής ασθένειας αποτελεί έναν εξίσου σημαντικό παράγοντα διακινδύνευσης για εμπλοκή στην παραβατικότητα για τις νεαρές και ανήλικες παραβάτιδες. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας των Dixon et al. (2004) που συνέκριναν 100 ανήλικες κρατούμενες, με 100 ανήλικες στην κοινότητα, οι κρατούμενες εμφάνιζαν σε σημαντικά υψηλότερο βαθμό διαταραχή διαγωγής (91%), διαταραχές χρήσης ουσιών (85%), κατάθλιψη (55%) και διαταραχή μετατραυματικού στρες (37%). Έρευνα σε 1829 ανηλίκους υπό κράτηση έδειξε ότι περίπου τα 2/3 των 656 ανηλίκων γυναικών κρατουμένων πληρούσαν τα κριτήρια διάγνωσης για μια ή και περισσότερες ψυχικές διαταραχές (Teplin et al., 2002).

Τα ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύουν επίσης τη συσχέτιση πληθώρας παραγόντων με την παραβατικότητα ανηλίκων γυναικών (Mullis et al., 2004). Ενδεικτικά αναφέρονται οι συγκρούσεις στην οικογένεια, η ανεπαρκής άσκηση γονικών ρόλων και το ιστορικό εμπλοκής των γονέων στην παραβατικότητα (Leve & Chamberlain, 2004), η φτώχεια (Loeber & Farrington, 1998), οι κακές σχολικές επιδόσεις, οι επιρροές των συνομηλίκων και οι επιρροές στο πλαίσιο στενών διαπροσωπικών σχέσεων (Azad et al., 2018), η διαβίωση σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από υψηλή κοινωνική αποδιοργάνωση και η έλλειψη πηγών υποστήριξης στην κοινότητα (Jacob, 2006), η σχολική διαρροή, ο συχνός

απουσιασμός και η πρώιμη έναρξη αντικοινωνικών συμπεριφορών στο σχολείο (Borduin & Ronis, 2012). Αναφορικά με τις εγκληματικές σταδιοδρομίες των γυναικών παραβατών, όπως και στην περίπτωση των ανδρών, η ηλικία σύλληψης διαδραματίζει κομβικό ρόλο στην εξέλιξη της παραβατικότητας. Σύμφωνα με τα πορίσματα κοορτικών ερευνών η πρώιμη επισήμανση από τις διωκτικές αρχές (κατά την περίοδο 12 έως 14 ετών) συνδέεται με μεγαλύτερη πιθανότητα χρόνιας εμπλοκής στο έγκλημα (Farrington, 1995).

Τέλος πρέπει να επισημανθεί ότι παρά το νεαρό της ηλικίας τους τα κρατούμενα κορίτσια συνήθως είναι μητέρες και μάλιστα περισσότερων τους ενός παιδιών, στοιχείο που επιβεβαιώνεται και από την ελληνική ερευνητική εμπειρία (Μηλιώνη και συν., 2018). Ως προς τα προβλήματα που η νεαρή ανήλικη κρατουμένη αναφέρει ότι αντιμετωπίζει στην ελληνική φυλακή επισημαίνονται ζητήματα που σχετίζονται με την ανηλικότητα, η χρήση ουσιών, η απουσία των ανήλικων παιδιών τους και η συναισθηματική αναστάτωση που προκαλείται από αυτή την έλλειψη (ibid).

IV.V. Οπαδική βία

Από το 2010 και μετά η χουλιγκανική βία στη χώρα μας έχει μετασχηματιστεί σημαντικά (Εθνική Στρατηγική για την Πρόληψη της Βίας και την Αντιμετώπιση της Παραβατικότητας Ανηλίκων 2025 -2030). Βασικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη νέα μορφή χουλιγκανικής βίας καθιστώντας επιτακτική την εξειδικευμένη αντιμετώπιση του φαινομένου εντός του σωφρονιστικού πλαισίου αποτελούν η ώσμωση με το οργανωμένο έγκλημα και η συλλειτουργία της οπαδικής βίας με άλλες μορφές βίας, κυρίως με τον πολιτικό βίαιο εξτρεμισμό, αλλά και με τη βία μεταξύ ανηλίκων (ibid).

Τα εξηγητικά πλαίσια που έχουν αναπτυχθεί για την εξήγησή της χουλιγκανικής βίας εστιάζουν σε κοινωνιοψυχολογικές διαδικασίες, εκκινώντας από τις έννοιες της υποκουλτούρας της βίας και της κοινής ταυτότητας που μοιράζονται τα μέλη της ομάδας (Spaaij, 2008). Υπ' αυτό το πρίσμα ο Spaaij (2008) έχει ταυτοποιήσει έξι δομικά χαρακτηριστικά της χουλιγκανικής υποκουκτούρας, που αναλύονται

ως εξής: (I) Η οπαδική βία συνδέεται με ατομικές εμπειρίες συναισθηματικής διέγερσης. (II) Η διαχείριση του ατομικού και συλλογικού κύρους προτεραιοποιείται έναντι της ασφάλειας και μπορεί να εξυπηρετείται μέσω της εμπλοκής σε ριψοκίνδυνες καταστάσεις. (III) Οι εδαφικές ταυτοποιήσεις αποτελούν ουσιαστικό στοιχείο της χουλιγκανικής κουλτούρας. Στο πλαίσιο αυτό η ομάδα αναλαμβάνει να προασπίσει τον χώρο της ή να εισβάλει στον χώρο της αντίπαλης ομάδας. (IV) Η χουλιγκανική κουλτούρα θεωρείται ότι παρέχει ένα αίσθημα αλληλεγγύης και αποδοχής στα μέλη της ομάδας. Στο πλαίσιο αυτό η ομάδα αποτελεί ένα μέρος για ικανοποίηση των αναγκών των νεαρών και ανηλίκων για φήμη, κύρος και ασφάλεια. (V) Η σκληρή αρρενωπότητα, που αναφέρεται σε μια κοινωνική κατασκευή η οποία σχετίζεται με σωματική δύναμη, ικανότητα πάλης και σωματική υγεία, αποτελεί κεντρικό συστατικό της χουλιγκανικής κουλτούρας. (VI) Η κυριαρχία και αυτονομία της ομάδας αντανακλάται σε απόπειρες καταστρατήγησης ή διατάραξης των καθεστώτων ελέγχου.

Η ερευνητική εμπειρία έχει επιπλέον αναδείξει μια σειρά από ψυχολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες που συμβάλουν στην εμπλοκή του ανηλίκου στην οπαδική βία. Στους ατομικούς παράγοντες συμπεριλαμβάνονται η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητας, οι δυσκολίες στη ρύθμιση του συναισθήματος, η αυξημένη παρορμητικότητα, οι συμπεριφορές αναζήτησης συγκινήσεων, τα χαρακτηριστικά σκληρότητας και απάθειας (Fanti et al., 2021), η δεκτικότητα στην εμπειρία (Van Hiel et al. 2007), η ύπαρξη διαταραχής προσωπικότητας (Lösel & Bliesener, 2003) και ειδικότερα αντικοινωνικής διαταραχής προσωπικότητας (Van Ham et al., 2022). Στους κοινωνικούς παράγοντες συγκαταλέγονται η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης και η έκθεση σε εμπειρίες αποστέρησης (Piotrowski, 2006), η δυσλειτουργία στην οικογένεια, η ενδοοικογενειακή βία, η φτωχή άσκηση του γονικού ρόλου, η κατάχρηση αλκοόλ και η χρόνια ανεργία του πατέρα (Lösel & Bliesener, 2003), καθώς και η ανεργία σε νεαρούς ενήλικες (Braun & Vliegenthart, 2008).

Ωστόσο, η ερευνητική βιβλιογραφία αποτυπώνει την ύπαρξη διαφορετικών διαδρομών προς την οπαδική βίας αναδεικνύοντας ότι το βάρος της επίδρασης

κάθε κατηγορίας παραγόντων ποικίλει ανάλογα με την περίπτωση. Για παράδειγμα, όπως διαπιστώθηκε από την έρευνα των Lösel & Bliesener (2003) σε χούλιγκανς στη Γερμανία, περίπου το 1/3 των συμμετεχόντων δεν παρουσίαζε παράγοντες διακινδύνευσης στο οικογενειακό ή εργασιακό ιστορικό, πράγμα που κατά του ερευνητές αναδείκνυε τον σημαίνοντα ρόλο των άλλων κατηγοριών παραγόντων διακινδύνευσης όπως τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Παρομοίως ο εξτρεμισμός έπαιζε ρόλο σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις, ενώ ως προς το ποινικό ιστορικό οι περισσότεροι συμμετέχοντες είχαν εμπλοκή και σε άλλες μορφές εγκληματικότητας (Lösel & Bliesener, 2003).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

I. Σκοποί έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των στάσεων και αντιλήψεων των σωφρονιστικών υπαλλήλων απέναντι στους ανήλικους και νεαρούς κρατουμένους, καθώς και η αποτύπωση των απόψεών τους σχετικά με την επαγγελματική τους επάρκεια και τις ανάγκες εκπαίδευσης και επιμόρφωσης στον συγκεκριμένο τομέα. Παράλληλα, η μελέτη επιδίωξε να αναδείξει τα βασικά χαρακτηριστικά που οι ίδιοι αποδίδουν στους ανήλικους και νεαρούς παραβάτες, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον ρόλο τους στη διαδικασία της κοινωνικής επανένταξης. Η ανάλυση των ευρημάτων επιτρέπει την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με το επίπεδο ετοιμότητας του προσωπικού και την ανάγκη ανάπτυξης στοχευμένων εκπαιδευτικών παρεμβάσεων. Τα εμπειρικά δεδομένα κρίθηκαν απαραίτητα για την συμπληρωματική τεκμηρίωση στο πλαίσιο της μελέτης με τίτλο: «Μελέτη για την εκπαίδευση σωφρονιστικών υπαλλήλων σε θέματα ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων για εγκλήματα βίας», η οποία πραγματοποιείται κατόπιν απόφασης του Διοικητικού Συμβουλίου του Ινστιτούτου Τεκμηρίωσης Έρευνας και Καινοτομίας του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ).

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα συνοψίζονται στα εξής:

• Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των υπαλλήλων των Σωφρονιστικών Καταστημάτων όπου κρατούνται ανήλικοι και νεαροί κρατούμενοι.

• Οι στάσεις των υπαλλήλων απέναντι στους ανήλικους και νεαρούς κρατουμένους.

• Οι απόψεις τους σχετικά με την εκπαίδευση και επιμόρφωση των σωφρονιστικών υπαλλήλων.

II. Δείγμα

Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η στάση των υπαλλήλων τόσο απέναντι στους ανήλικους και νεαρούς κρατουμένους όσο και σχετικά με την εκπαίδευση και επιμόρφωσή τους σε ζητήματα διαχείρισης των συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων κρατουμένων.

Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε, τον Φεβρουάριο του 2026, διαδικτυακή διανομή ενός σύντομου ερωτηματολογίου. Το ερωτηματολόγιο απευθυνόταν σε υπαλλήλους των κλάδων ΔΕ φύλαξης, ΔΕ εξωτερικής φρούρησης, καθώς και σε διοικητικό και επιστημονικό προσωπικό των Ειδικών Σωφρονιστικών Καταστημάτων Νέων και του Σωφρονιστικού Καταστήματος Γυναικών Θήβας. Το τελευταίο Κατάστημα επιλέχθηκε, παρότι δεν αποτελεί ειδικό κατάστημα για νέους, διότι σε αυτό κρατούνται σε διακριτές πτέρυγες ανήλικες και νεαρές γυναίκες. Σημειώνεται ότι στην Ελλάδα δεν έχει θεσπισθεί νομοθετικά Ειδικό Σωφρονιστικό Κατάστημα για ανήλικες και νεαρές κρατούμενες.

Κατόπιν επικοινωνίας με τους προϊσταμένους των τεσσάρων Σωφρονιστικών Καταστημάτων, οι υπάλληλοι ενημερώθηκαν σχετικά με την έρευνα και έλαβαν, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, σύνδεσμο για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε στο Ειδικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Νέων Αυλώνα, στο Ειδικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Νέων Βόλου, στο Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Νέων Κασσαβέτειας και Σωφρονιστικό Κατάστημα Γυναικών Θήβας. Σε αυτά τα Σωφρονιστικά Καταστήματα συνολικά κρατούνται 806 νεαροί κρατούμενοι ηλικίας 18 με 25 ετών και 95 ανήλικοι κρατούμενοι ηλικίας 15 με 18 ετών (Σύνολο Κρατουμένων: 13.629, Φεβρουάριος 2026). Συνολικά, συλλέχθηκαν 58 έγκυρα και πλήρως συμπληρωμένα ερωτηματολόγια μέσω της πλατφόρμας Google Forms.

III. Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί ποσοτική προσέγγιση, αξιοποιώντας τη μέθοδο του δομημένου ερωτηματολογίου. Λαμβάνοντας υπόψη αντίστοιχες έρευνες, καθώς και τον περιορισμένο χρόνο διεξαγωγής της μελέτης, επιλέχθηκε η χρήση ενός σύντομου ερωτηματολογίου, αποτελούμενου από 24 ερωτήσεις κλειστού τύπου. Η επιλογή αυτή κρίθηκε κατάλληλη, καθώς παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για την ολοκλήρωση της μελέτης, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει τη συμπλήρωση και την επεξεργασία των δεδομένων (Robson, 2007).

Έχει διαπιστωθεί ότι οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου συχνά παραμένουν αναπάντητες σε αυτοσυμπληρούμενα ερωτηματολόγια. Για τον λόγο αυτό, η παρούσα έρευνα βασίστηκε αποκλειστικά σε ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες απαιτούν λιγότερο χρόνο συμπλήρωσης και επιτρέπουν ευκολότερη κωδικοποίηση των απαντήσεων.

Το ερωτηματολόγιο συνοδευόταν από περιγραφική επιστολή, στην οποία αναφερόταν το αντικείμενο της έρευνας, η σημασία της συμμετοχής των ερωτώμενων και η διασφάλιση της ανωνυμίας και του απορρήτου των απαντήσεών τους.

Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε δύο μέρη:

Στο πρώτο μέρος περιλαμβάνονται πέντε ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος.

Στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνονται δεκαεννέα ερωτήσεις που διερευνούν αντιλήψεις και στάσεις σχετικά με τη διαχείριση ανήλικων και νεαρών κρατουμένων.

Οι βασικές αρχές που καθοδήγησαν τη σύνταξη του ερωτηματολογίου ήταν:

- Η συντομία
- Ο σαφής και λειτουργικός σχεδιασμός
- Η λογική ακολουθία των ερωτήσεων

• Η δυνατότητα επεξεργασίας των δεδομένων

Επιπλέον, κατά τη διατύπωση των ερωτήσεων λήφθηκαν υπόψη:

• Η δυνατότητα κατανόησης των ερωτώμενων

• Η προθυμία συνεργασίας τους

Οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν σύμφωνα με βασικές αρχές, όπως:

• Απλή και κατανοητή γλώσσα

• Σαφήνεια και συντομία

• Μονοδιάστατη δομή (κάθε ερώτηση αφορά ένα μόνο θέμα)

• Ιδεολογική ουδετερότητα και αποφυγή κατευθυντικότητας

Το ερωτηματολόγιο επιτρέπει τη συστηματική καταγραφή των απόψεων των συμμετεχόντων μέσω ενός προκαθορισμένου συνόλου ερωτήσεων. Η επιλογή της μεθόδου αυτής κρίθηκε κατάλληλη, καθώς διασφαλίζει την ομοιομορφία των απαντήσεων και επιτρέπει τη συλλογή οργανωμένων και συγκρίσιμων δεδομένων (Bryman, 2016).

IV. Δεοντολογικά ζητήματα

Η έρευνα διεξήχθη χρονικά κατόπιν έγκρισης από την κεντρική υπηρεσία της Γενικής Γραμματείας Αντεγκληματικής Πολιτικής, του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και μετά από συνεννόηση με τη Διεύθυνση του εκάστοτε Σωφρονιστικού Καταστήματος.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες της επιστημονικής – ερευνητικής δεοντολογίας και οι κανόνες του Σωφρονιστικού Κώδικα. Η συμμετοχή των υπαλλήλων ήταν εθελοντική και οι συμμετέχοντες είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν αν θα λάβουν μέρος στην έρευνα, χωρίς καμία μορφή

πίεσης ή υποχρέωσης από τη Διεύθυνση του εκάστοτε Σωφρονιστικού Καταστήματος. Πριν από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τον σκοπό της έρευνας, τη χρήση των δεδομένων και τη σημασία της συμμετοχής τους. Η έρευνα διασφάλισε πλήρως την ανωνυμία των συμμετεχόντων, καθώς δεν συλλέχθηκαν προσωπικά στοιχεία που να επιτρέπουν την ταυτοποίησή τους. Επιπλέον, τα δεδομένα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς και τηρήθηκε η εμπιστευτικότητα των απαντήσεων. Η διαχείριση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τις αρχές προστασίας προσωπικών δεδομένων, όπως αυτές ορίζονται από τον Γενικό Κανονισμό για την Προστασία Δεδομένων (GDPR). Τα δεδομένα αποθηκεύτηκαν με ασφαλή τρόπο και δεν κοινοποιήθηκαν σε τρίτους.

V. Αποτελέσματα

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων περιλαμβάνει την παρουσίαση των περιγραφικών στατιστικών στοιχείων με τη χρήση πινάκων και διαγραμμάτων. Για την επεξεργασία των στατιστικών δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό Microsoft Excel, το οποίο παρέχει τη δυνατότητα οργάνωσης, επεξεργασίας και οπτικοποίησης των δεδομένων με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.

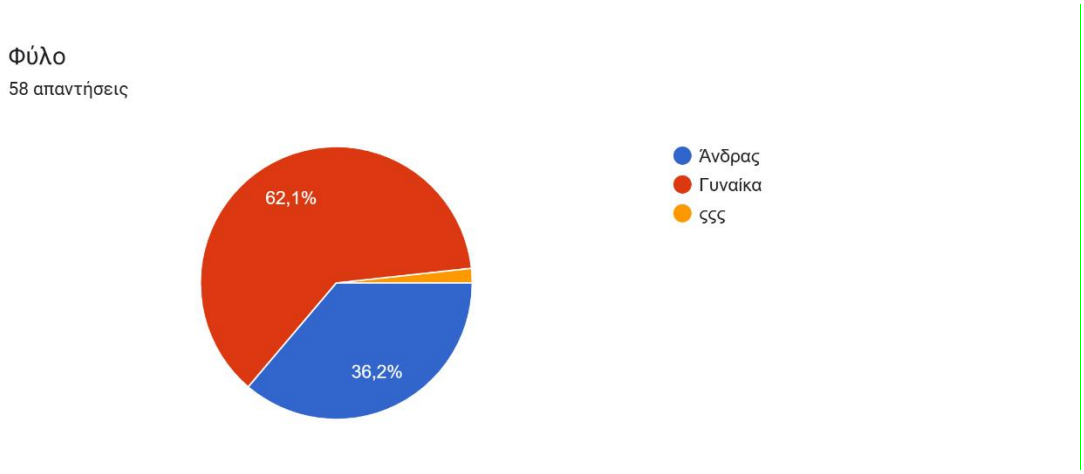
Ως προς τη μεθοδολογία της στατιστικής ανάλυσης, στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν κυκλικά διαγράμματα (pie charts), τα οποία αποτελούν έναν απλό και αποτελεσματικό τρόπο παρουσίασης τιμών συχνοτήτων όταν η υπό εξέταση μεταβλητή διαθέτει μικρό αριθμό κατηγοριών, καθώς και ραβδογράμματα (bar graphs), τα οποία ενδείκνυνται όταν η μεταβλητή έχει μεγαλύτερο αριθμό διαφορετικών τιμών.

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων (34 άτομα) προέρχεται από το Σωφρονιστικό Κατάστημα Γυναικών Ελεώνα Θήβας, γεγονός που μπορεί να επηρεάζει τη σύνθεση του δείγματος και ενδέχεται να αντικατοπτρίζει σε μεγαλύτερο βαθμό

τις συνθήκες και τις πρακτικές του συγκεκριμένου Καταστήματος, στο οποίο κρατούνται γυναίκες. Ως αποτέλεσμα και ο μεγαλύτερος αριθμός υπαλλήλων που συμμετείχε στην έρευνα ήταν γυναίκες.

Σωφρονιστικό Κατάστημα	Πλήθος
Ε.Σ.Κ.Ν. Βόλου	11
Σ. Κ. Γυναικών Ελεώνα Θήβας	34
Ε.Σ.Κ.Ν. Αυλώνα	10
Αγροτικό Σ.Κ.Ν. Κασσαβέτειας	3

Πίνακας 1 Σωφρονιστικό κατάστημα

Διάγραμμα 1Φύλο

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι το δείγμα αποτελείται κυρίως από έμπειρους υπαλλήλους με μεγάλη προϋπηρεσία, με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στην κατηγορία «25–29» έτη υπηρεσίας (17 άτομα).

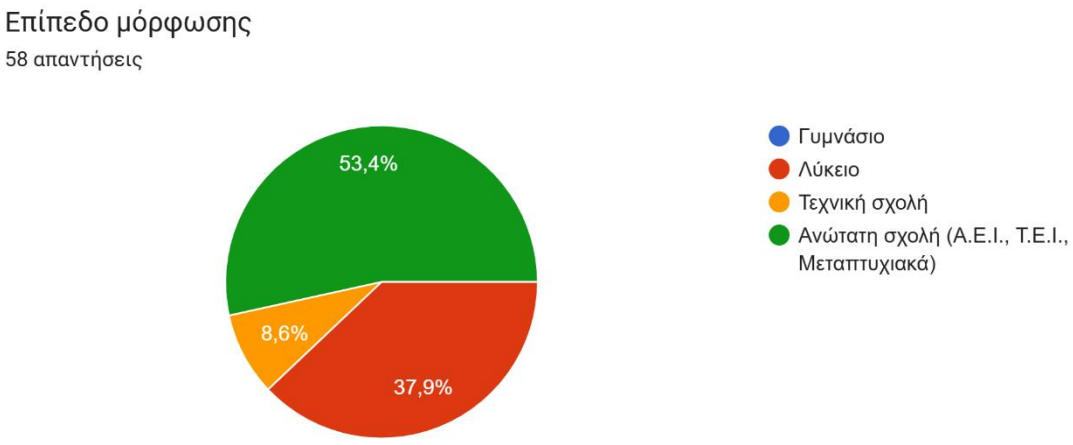
Χρόνια Υπηρεσίας	Πλήθος απαντήσεων
0–4	3
5–9	0
10–14	6
15–19	12
20–24	7
25–29	17
30–34	4

Πίνακας 2 Προϋπηρεσία

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανήκει στον κλάδο ΔΕ Φύλαξης (26 άτομα), γεγονός αναμενόμενο, καθώς πρόκειται για το πολυπληθέστερο κλάδο του προσωπικού των Σωφρονιστικών Καταστημάτων.

Κατηγορία υπαλλήλων	**Πλήθος**
ΔΕ ΦΥΛΑΞΗΣ	26
ΔΕ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΦΡΟΥΡΗΣΗΣ	4
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ / ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ	6
ΥΓΕΙΑ / ΠΡΟΝΟΙΑ / ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	7
ΙΑΤΡΙΚΟ / ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΟ	3
ΠΕ (γενικό / επιστημονικό προσωπικό)	7
ΤΕ (γενικό / τεχνικό προσωπικό)	5
ΛΟΙΠΑ (π.χ. γεωπονία, μηχανικοί κτλ.)	3

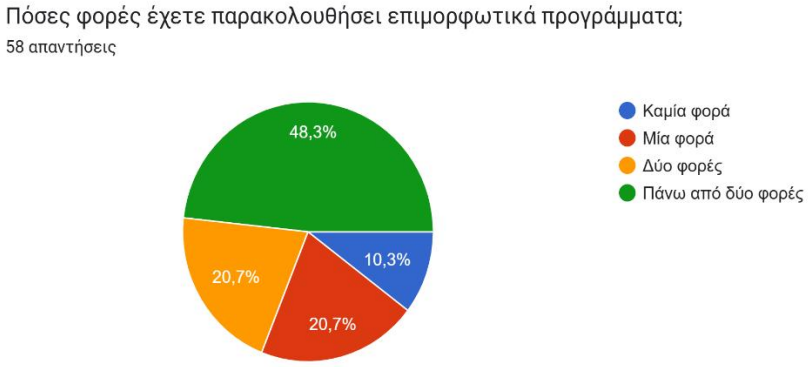
Πίνακας 3 Ειδικότητα

Διάγραμμα 2 Μόρφωση

Αναφορικά με την επιμόρφωση, οι περισσότεροι συμμετέχοντες ανέφεραν ότι έχουν παρακολουθήσει επιμορφωτικά προγράμματα πάνω από δύο φορές. Σχετικά με την επιλογή του σημαντικότερου αντικειμένου μελλοντικής επιμόρφωσης, η μεγαλύτερη συχνότητα καταγράφηκε στο αντικείμενο

«διαχείριση κρίσεων και επίλυση συγκρούσεων», ενώ ακολούθησαν θέματα «εγκληματολογίας/ψυχολογίας» και «πρώτες βοήθειες/υγειονομική περίθαλψη». Το εύρημα αυτό αναδεικνύει ότι οι υπάλληλοι δίνουν έμφαση κυρίως σε πρακτικές και εφαρμοσμένες δεξιότητες ως επακόλουθο των καταστάσεων σύγκρουσης που αντιμετωπίζουν καθημερινά εντός των Σωφρονιστικών Καταστημάτων, λόγω του συνωστισμού των κρατουμένων, οι οποίοι έχουν διαφορετικά εθνοπολιτισμικά και ποινικά χαρακτηριστικά και δημιουργούν αισθήματα ανασφάλειας στους υπαλλήλους (Αρφαράς Α. 2015).

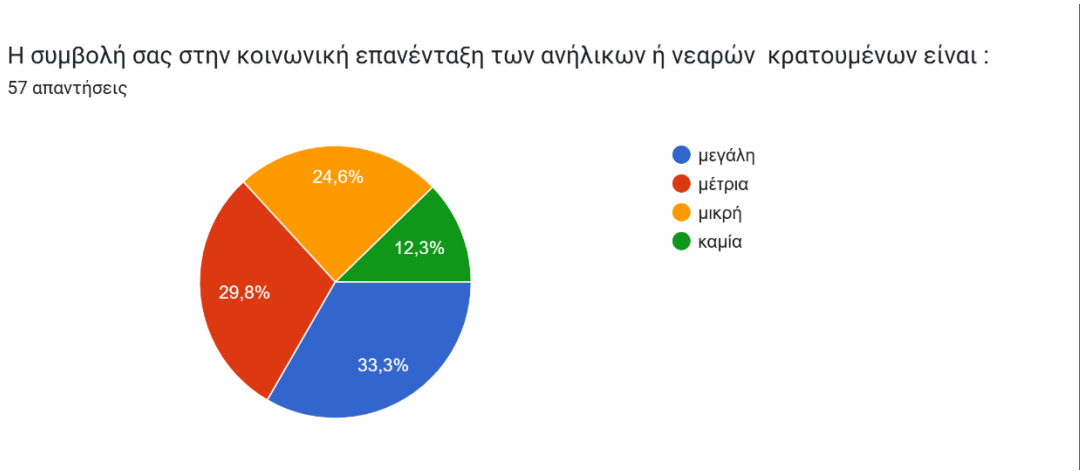
Διάγραμμα 3 Επιμορφωτικά προγράμματα

Κατηγορία Επιλογής Σεμιναρίου	**Πλήθος απαντήσεων**
Διαχείριση κρίσεων / επίλυση συγκρούσεων	23
Εγκληματολογία / ψυχολογία	13
Πρώτες βοήθειες / υγειονομική περίθαλψη	10
Νομικά (ποινικό, συνταγματικό, πειθαρχικό κλπ)	4
Αυτοάμυνα / αυτοπροστασία	3
Λοιπά / ειδικά (γεωπονία, γενικές απαντήσεις κ.λπ.)	4

Πίνακας 4 Θεματικές επιμορφώσεων

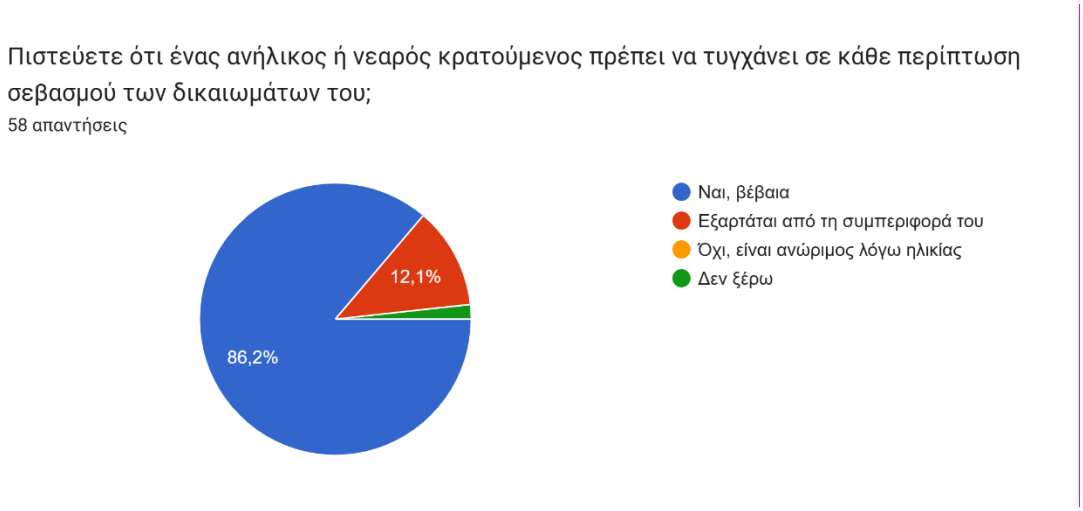
Ως προς τη συμβολή τους στην κοινωνική επανένταξη των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων, οι απαντήσεις κατανέμονται κυρίως μεταξύ των κατηγοριών μεγάλη, μέτρια και μικρή, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι συμμετέχοντες

αναγνωρίζουν μεν την συμβολή τους στην επανένταξη, αλλά δεν το αξιολογούν όλοι στον ίδιο βαθμό.

Διάγραμμα 4 Κοινωνική επανένταξη

Σχετικά με τα δικαιώματα των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων, η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων, σε ποσοστό 86,2%, απάντησε ότι πρέπει να τυγχάνουν σε κάθε περίπτωση σεβασμού των δικαιωμάτων τους.

Διάγραμμα 5 Δικαιώματα ανηλίκου και νεαρού κρατουμένου

Αντίστοιχα, η πλειονότητα θεωρεί ότι η διαχείριση ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων απαιτεί ειδικές δεξιότητες, ενώ οι περισσότεροι δηλώνουν ότι μπορούν να αναγνωρίσουν κρατούμενους σε ευάλωτη θέση και να προβούν, έστω σε κάποιο βαθμό, σε ενέργειες προστασίας τους.

Διάγραμμα 6 Διαχείριση ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων

Διάγραμμα 7 Ευαλωτότητα

Σε ό,τι αφορά την προετοιμασία για την αντιμετώπιση βίαιων και απείθαρχων ανηλίκων ή νεαρών κρατουμένων, οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι μπορούν να ανταποκριθούν κυρίως λόγω εμπειρίας, αλλά παράλληλα χρειάζονται κατάλληλη εκπαίδευση. Το εύρημα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς υποδεικνύει την αναγκαιότητα της στοχευμένης εκπαίδευσης για τους υπαλλήλους των Σωφρονιστικών Καταστημάτων καθώς θεωρούν ότι η επαγγελματική εμπειρία δεν είναι από μόνη της επαρκής για την αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων τους. Στους περισσότερους κλάδους των υπαλλήλων των Σωφρονιστικών Καταστημάτων, η παρεχόμενη εκπαίδευση εμφανίζεται περιορισμένη, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις προηγείται η ανάληψη των υπηρεσιακών καθηκόντων (όπως στο κλάδο ΔΕ φύλαξης) και ακολουθεί, ακόμη και μετά από σημαντικό χρονικό διάστημα υπηρεσίας, η βασική «εισαγωγική»

εκπαίδευση. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να επηρεάζει αρνητικά το επίπεδο επαγγελματικής ετοιμότητας των υπαλλήλων, ιδίως σε ζητήματα που απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, όπως η διαχείριση ανήλικων και νεαρών κρατουμένων (Αρφαράς Α., 2015). Ως εκ τούτου, αναδεικνύεται η ανάγκη για συστηματική, έγκαιρη και συνεχόμενη επιμόρφωση του προσωπικού, ήδη από τα αρχικά στάδια ένταξής του στην υπηρεσία.

Διάγραμμα 8 Αντιμετώπιση βίαιων περιστατικών

Τέλος, ως προς τις εμπειρίες από περιστατικά εντός του Σωφρονιστικού Καταστήματος, το 98,3% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι υπάρχουν βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων αν και η πλειονότητα ανέφερε ότι δεν έχει βρεθεί αντιμέτωπη με βίαιες συγκρούσεις, ενώ όσον αφορά τη σεξουαλική βία, οι περισσότεροι δήλωσαν ότι δεν έχουν έρθει προσωπικά αντιμέτωποι, παρότι το 75,4% των υπαλλήλων αναγνωρίζουν ότι τέτοια περιστατικά υπάρχουν.

Διάγραμμα 9 Βίαιες συγκρούσεις

Διάγραμμα 10 Σεξουαλική βία

Επίσης, οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν κυρίως την ανωριμότητα της προσωπικότητας και της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης ως βασικό χαρακτηριστικό των ανήλικων και νεαρών παραβατών. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει τη σημασία της αναπτυξιακής διάστασης στην κατανόηση της παραβατικότητας των νέων και συνδέεται με την άποψη των υπαλλήλων ότι οι κρατούμενοι έχουν περιορισμένη αντίληψη των συνεπειών των πράξεων τους λόγω ηλικίας.

Κυριότερα Χαρακτηριστικά Ανηλίκων και Νεαρών Παραβατών	**Πλήθος απαντήσεων**
Ανωριμότητα προσωπικότητας / ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης	26

Κυριότερα Χαρακτηριστικά Ανηλίκων και Νεαρών Παραβατών	Πλήθος απαντήσεων
Περιορισμένη αντίληψη συνεπειών πράξεων	15
Μειωμένη ικανότητα ελέγχου παρορμήσεων	10
Όλα τα αναφερόμενα χαρακτηριστικά	3
Επιρροή κοινωνικού περιβάλλοντος	1
Άλλες απαντήσεις	2

Πίνακας 5 Χαρακτηριστικά ανηλίκων και νεαρών παραβατών

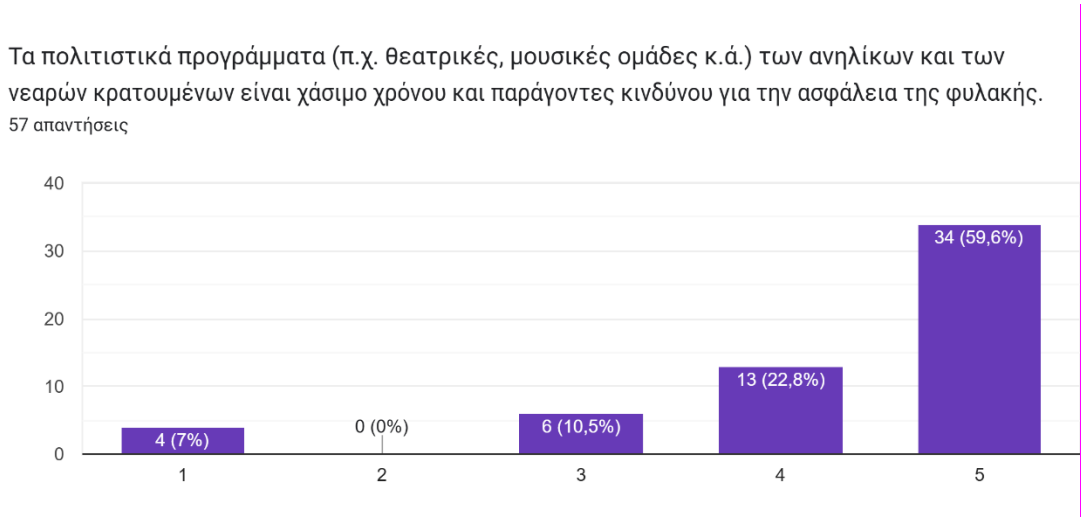
Στην επόμενη ενότητα του ερωτηματολογίου οι ερωτήσεις αξιολογήθηκαν μέσω πενταβάθμιας κλίμακας Likert, όπου η βαθμολογία ένα (1) αντιστοιχούσε στο «συμφωνώ απόλυτα», ενώ η βαθμολογία πέντε (5) υποδήλωνε τη πλήρη διαφωνία με την πρόταση.

Στην πρόταση «**Το σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα στους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση**», ο μέσος όρος ήταν 1,48 με τυπική απόκλιση 1,20. Η πολύ χαμηλή μέση τιμή δείχνει ισχυρή συμφωνία των συμμετεχόντων με την πρόταση. Επομένως, οι υπάλληλοι φαίνεται να αναγνωρίζουν την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση ως ουσιώδη στοιχεία της σωφρονιστικής μέριμνας για τους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους.

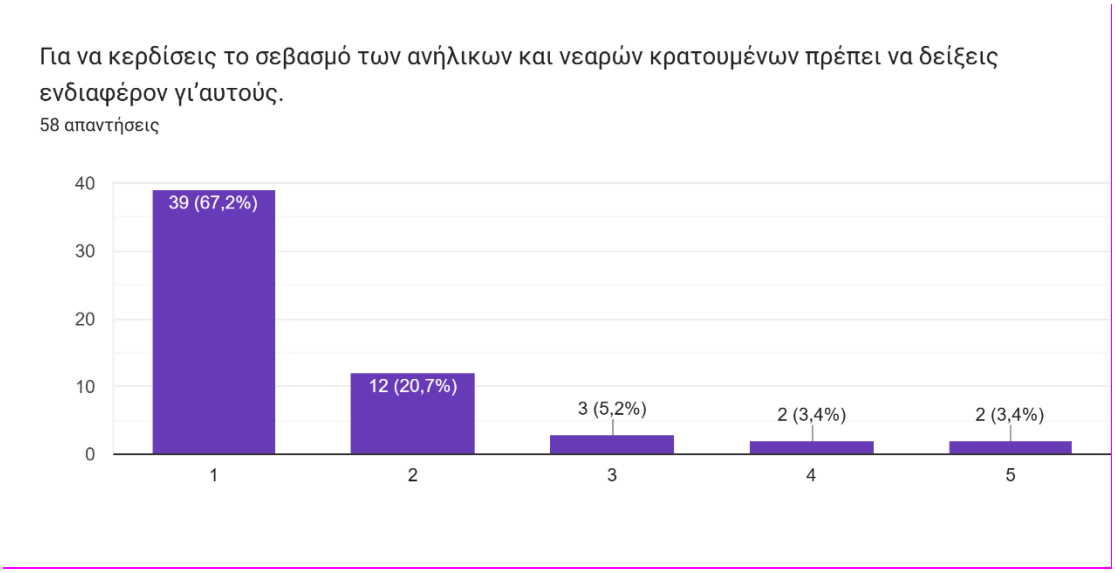
Διάγραμμα 11 Απαντήσεις στην πρόταση: «Το σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα στους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση»

Στην πρόταση «**Τα πολιτιστικά προγράμματα είναι χάσιμο χρόνου και παράγοντες κινδύνου για την ασφάλεια της φυλακής**», ο μέσος όρος ήταν 4,28 και η τυπική απόκλιση 1,13. Η υψηλή μέση τιμή υποδηλώνει σαφή διαφωνία με την αρνητική διατύπωση της πρότασης. Κατά συνέπεια, οι συμμετέχοντες τείνουν να θεωρούν ότι τα πολιτιστικά προγράμματα δεν είναι χάσιμο χρόνου, αλλά μάλλον έχουν θετική αξία για τους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους.

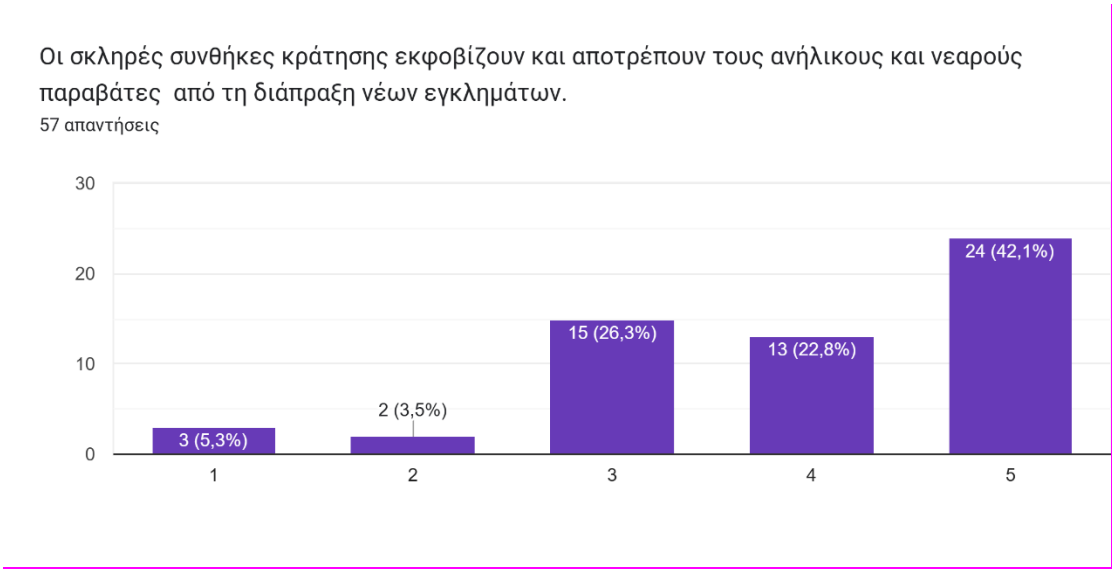
Διάγραμμα 12 Απαντήσεις στην πρόταση: «Τα πολιτιστικά προγράμματα είναι χάσιμο χρόνου και παράγοντες κινδύνου για την ασφάλεια της φυλακής»

Στην πρόταση «**Για να κερδίσεις το σεβασμό των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων πρέπει να δείξεις ενδιαφέρον γι' αυτούς**», ο μέσος όρος ήταν 1,55 και η τυπική απόκλιση 0,99. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει ισχυρή συμφωνία και χαμηλή σχετικά διασπορά στις απαντήσεις. Οι συμμετέχοντες φαίνεται να αποδέχονται σε μεγάλο βαθμό ότι η σχέση σεβασμού οικοδομείται μέσω ενδιαφέροντος και ανθρώπινης προσέγγισης των κρατουμένων, ιδιαίτερα όταν είναι μικρής ηλικίας.

Διάγραμμα 13 Απαντήσεις στην πρόταση: «Για να κερδίσεις το σεβασμό των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων πρέπει να δείξεις ενδιαφέρον γι' αυτούς»,

Τα παραπάνω συμφωνούν και με τις απαντήσεις στην πρόταση «**Οι σκληρές συνθήκες κράτησης εκφοβίζουν και αποτρέπουν τους ανήλικους και νεαρούς παραβάτες από τη διάπραξη νέων εγκλημάτων**», ο μέσος όρος ήταν 3,93 και η τυπική απόκλιση 1,15. Η τιμή αυτή δείχνει γενική τάση διαφωνίας, αν και όχι απόλυτη. Συνεπώς, οι συμμετέχοντες μάλλον δεν θεωρούν ότι οι αυστηρές συνθήκες κράτησης αποτελούν αποτελεσματικό μέσο πρόληψης της υποτροπής.

Διάγραμμα 14 Απαντήσεις στην πρόταση: «Οι σκληρές συνθήκες κράτησης εκφοβίζουν και αποτρέπουν τους ανήλικους και νεαρούς παραβάτες από τη διάπραξη νέων εγκλημάτων»

Στην πρόταση «**Ποτέ δεν μπορείς να εμπιστευτείς απόλυτα έναν ανήλικο ή νεαρό κρατούμενο λόγω ηλικίας**», ο μέσος όρος ήταν 2,63 και η τυπική απόκλιση 1,28. Το αποτέλεσμα αυτό δείχνει μια ενδιάμεση στάση, με σχετική κλίση προς τη συμφωνία, αλλά χωρίς να διαμορφώνεται απόλυτα ομοιογενής εικόνα. Επομένως, οι απόψεις των συμμετεχόντων στο συγκεκριμένο ζήτημα εμφανίζονται περισσότερο διχασμένες.

Διάγραμμα 15 Απαντήσεις στην πρόταση: «Ποτέ δεν μπορείς να εμπιστευτείς απόλυτα έναν ανήλικο ή νεαρό κρατούμενο λόγω ηλικίας»

Στην πρόταση «**Αν είμαι επιεικής με τους ανήλικους ή νεαρούς κρατούμενους, σίγουρα θα με εκμεταλλευτούν**», ο μέσος όρος ήταν 3,40 και η τυπική απόκλιση 1,18. Η μέση τιμή δείχνει μέτρια τάση διαφωνίας, γεγονός που σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες δεν υιοθετούν σε μεγάλο βαθμό την πεποίθηση ότι η επιεικής και ανθρώπινη στάση προς τους κρατούμενους θα οδηγήσει αναγκαστικά σε εκμετάλλευση των υπαλλήλων.

Διάγραμμα 16 Απαντήσεις στην πρόταση: «Αν είμαι επιεικής με τους ανήλικους ή νεαρούς κρατούμενους, σίγουρα θα με εκμεταλλευτούν»

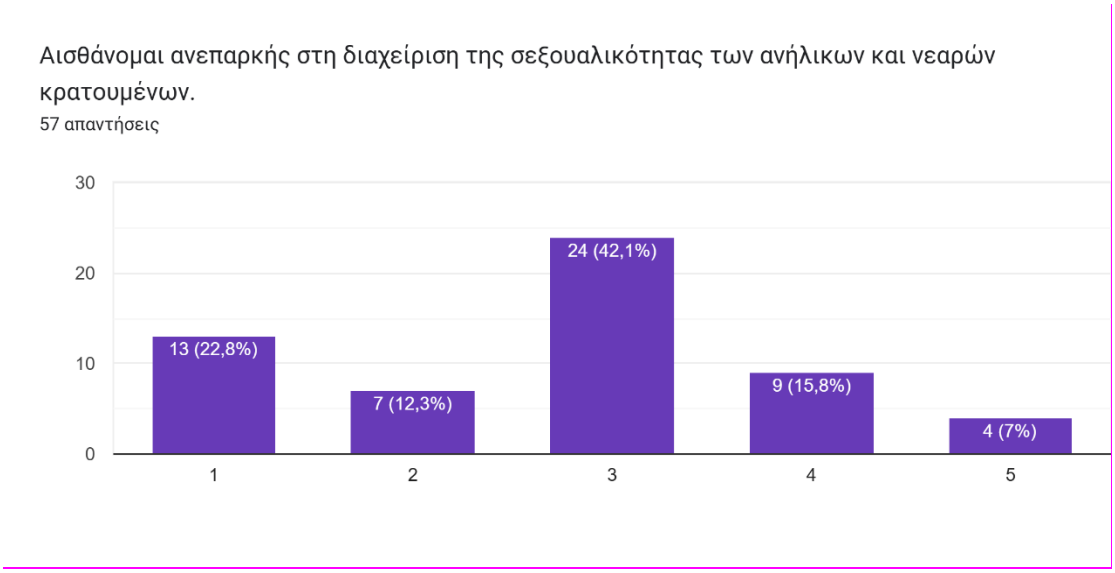
Στην πρόταση «**Τα περιθώρια επέμβασής μας στην κοινωνική επανένταξη των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων είναι μικρά**», ο μέσος όρος ήταν 2,81 και η τυπική απόκλιση 1,25. Το αποτέλεσμα βρίσκεται κοντά στο μέσο της κλίμακας και υποδηλώνει σχετικά αμφίθυμη στάση. Οι συμμετέχοντες όπως και στην αρχική σχετική ερώτηση, δεν έχουν ενιαία θέση για το πόσο ουσιαστική μπορεί να είναι η δική τους συμβολή στην επανένταξη των κρατουμένων.

Διάγραμμα 17 Απαντήσεις στην πρόταση: «Τα περιθώρια επέμβασής μας στην κοινωνική επανένταξη των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων είναι μικρά»

Στην πρόταση «**Αισθάνομαι ανεπαρκής στη διαχείριση της σεξουαλικότητας των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων**», ο μέσος όρος ήταν 2,72 και η τυπική

απόκλιση 1,19. Η τιμή αυτή δείχνει ότι οι απαντήσεις συγκλίνουν προς μια ουδέτερη έως ήπια συμφωνία, γεγονός που υποδηλώνει υπαρκτή αβεβαιότητα ή αίσθημα ελλιπούς επάρκειας σε ένα σύνθετο και ευαίσθητο πεδίο διαχείρισης των κρατουμένων.

Διάγραμμα 18 Απαντήσεις στην πρόταση: «Αισθάνομαι ανεπαρκής στη διαχείριση της σεξουαλικότητας των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων»

Τέλος, στην πρόταση «**Νιώθω επαρκής και ικανός επαγγελματικά για τη διαχείριση των κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα**», ο μέσος όρος ήταν 3,12 και η τυπική απόκλιση 1,23. Η τιμή αυτή τοποθετείται πολύ κοντά στο μέσο της κλίμακας και δείχνει ουδετερότητα ή αβεβαιότητα. Το εύρημα αυτό ενισχύει την εικόνα ότι οι συμμετέχοντες δεν αισθάνονται πλήρως προετοιμασμένοι για τη διαχείριση τέτοιων περιστατικών.

Διάγραμμα 19 Απαντήσεις στην πρόταση: «Νιώθω επαρκής και ικανός επαγγελματικά για τη διαχείριση των κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα»

Συμπεράσματα

Στα διεθνή κείμενα προβλέπεται η εκπαίδευση του σωφρονιστικού προσωπικού κατά την ανάληψη των καθηκόντων του, καθώς και η συνεχής συμμετοχή σε επαγγελματικές επιμορφώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας του. Ειδική μνεία γίνεται για την παρακολούθηση εξειδικευμένων επιμορφώσεων όταν πρόκειται για τη διαχείριση ευάλωτων ομάδων, όπως οι ανήλικοι και νεαροί κρατούμενοι για εγκλήματα βίας. Θεμελιώδη αρχή αποτελεί η διαμόρφωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στη βάση του σεβασμού των δικαιωμάτων των κρατουμένων. Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και τη χαρτογράφηση των διεθνών προγραμμάτων, προκύπτει ότι τα πλέον σύγχρονα εξ αυτών υιοθετούν προσεγγίσεις που αποσκοπούν στην εξισορρόπηση μεταξύ της ασφάλειας και της δημιουργίας θετικού κλίματος, τάση που εκφράζεται μέσα από την έννοια της δυναμικής ασφάλειας. Βασικές θεματικές των προγραμμάτων αποτελούν (α) η προαγωγή του επανεντακτικού ρόλου του σωφρονιστικού προσωπικού, (β) η επιμόρφωση σε ειδικά θέματα που άπτονται της ψυχολογίας του εφήβου και νεαρού κρατούμενου, της εμπλοκής στην παραβατικότητα και της πρόληψης της υποτροπής, (γ) τα χαρακτηριστικά ευάλωτων ομάδων κρατουμένων, (δ) η καλλιέργεια δεξιοτήτων επικοινωνίας, διαχείρισης κρίσεων και συγκρούσεων και (ε) η εργασία στη φυλακή ως πηγή έντονου στρες και η προστασία των εργαζομένων από την επαγγελματική εξουθένωση.

Ο ανήλικος και νέος ενήλικος (18-25 ετών) παραβάτης οφείλει να αντιμετωπίζεται με βάση τις ιδιομορφίες της βιολογικής και κοινωνικής του κατάστασης. Και τούτο όχι μόνο για λόγους σεβασμού της ιδιαιτερότητας των βιοψυχοκοινωνικών χαρακτηριστικών των ατόμων σε αυτές τις ηλικίες. Αλλά, πολύ περισσότερο, γιατί τα άτομα αυτά βρισκόμενα σε εμπλοκή με τον Νόμο έχουν πολύ σημαντικό δυναμικό αλλαγής διαφοροποίησης στην υπόλοιπη ενήλικη ζωή τους. Έτσι, αν τυχόν και αντιμετωπιστούν με «παραδοσιακούς» όρους κράτησης ενηλίκων, όρους που δεν δίνουν την απαιτούμενη έμφαση στις πολυεπίπεδες κοινωνικές,

εκπαιδευτικές, επαγγελματικές κ.ά. ανάγκες τους και που λιγότερο ή περισσότερο προϋποθέτουν μια σχετική παγίωση χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και της εν γένει «ταυτότητας» των κρατουμένων, οι επιπτώσεις για τα άτομα αυτά θα είναι δυσμενείς, σημαντικές και ενδεχομένως θα διαρκέσουν δια βίου: μεγάλη συχνότητα υποτροπής σε εγκληματικές ενέργειες, μειωμένα αποτελέσματα από πλευράς σωματικής και ψυχικής υγείας, κοινωνικής ενσωμάτωσης και ευεξίας, εκπαιδευτικών και επαγγελματικών επιδόσεων κ.ο.κ. Αν, όμως, αντιθέτως, το διάστημα της κράτησης αντιμετωπισθεί ως μια δυνατότητα αναπροσανατολισμού των ατόμων αυτών, επανεξοπλισμού τους με κοινωνικές δεξιότητες στις οποίες ενδεχομένως να υπολείπονταν πριν την φυλάκισή τους (π.χ. ολοκλήρωση σχολικής φοίτησης, απόκτηση επαγγελματικών κ.α. δεξιοτήτων κ.λπ.), αν συντηρηθούν οι δεσμοί τους με σημαντικούς άλλους ανθρώπους στον οικογενειακό και κοινωνικό τους περίγυρο και ενθαρρυνθεί η εμπλοκή των τελευταίων στην όλη προσπάθεια κοινωνικής ενσωμάτωσής τους μετά την αποφυλάκιση, τότε οι πιθανότητες μείωσης ή και εξάλειψης των υποτροπών μεγιστοποιούνται και βελτιώνεται η γενικότερη ψυχοκοινωνική ευεξία των ίδιων των ατόμων αυτών μεσομακροπρόθεσμα.

Η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι υιοθετούν σε μεγάλο βαθμό υποστηρικτικές στάσεις απέναντι στους ανήλικους και νεαρούς κρατουμένους, αναγνωρίζοντας τη σημασία της εκπαίδευσης και της κοινωνικής επανένταξης. Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι, παρά την επαγγελματική εμπειρία, υπάρχει αβεβαιότητα ως προς την επάρκεια διαχείρισης σύνθετων και ευαίσθητων ζητημάτων. Τα ευρήματα καταδεικνύουν επίσης την ύπαρξη περιορισμένης και συχνά καθυστερημένης εκπαίδευσης στους περισσότερους κλάδους του προσωπικού των Σωφρονιστικών Καταστημάτων. Συνεπώς, καθίσταται αναγκαία η ανάπτυξη συστηματικών και στοχευμένων προγραμμάτων επιμόρφωσης, προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος.

Τέλος, όπως εξάγεται από τη σύνθεση των ερευνητικών πορισμάτων βασικούς άξονες του προγράμματος πρέπει να αποτελούν: (i) Η επιμόρφωση σε ζητήματα αναπτυξιακής και δικαστικής ψυχολογίας, εγκληματολογίας και των επιπτώσεων

του εγκλεισμού σε ανήλικα και νεαρά άτομα. (ii) Ο εξοπλισμός του προσωπικού με τις κατάλληλες δεξιότητες για την ανάπτυξη και εγκατάσταση καθημερινής επικοινωνίας και θετικών αλληλεπιδράσεων με τους κρατούμενους, αλλά και για τη διαχείριση των προκλήσεων που σχετίζονται με την κράτηση ανηλίκων και νεαρών παραβατών. (iii) Η προαγωγή του επανεντακτικού ρόλου του σωφρονιστικού προσωπικού με σκοπό τη βέλτιστη συμβολή στην προετοιμασία των ανηλίκων και νεαρών κρατούμενων για την έξοδο από το Σωφρονιστικό Κατάστημα, την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξη. (iv) Η επιμόρφωση σε ιδιαίτερες θεματικές όπως η ψυχική ασθένεια, οι έφηβοι σεξουαλικοί παραβάτες, οι αυτοτραυματισμοί και ο αυτοκτονικός ιδεασμός, τα κορίτσια σε καθεστώς κράτησης και η οπαδική βία. (v) Η προστασία του σωφρονιστικού προσωπικού από την επαγγελματική εξουθένωση.

Βιβλιογραφία

1. Abram, K. M., Teplin, L. A., Charles, D. R., Lurigio, A. J., McClelland, G. M., & Mullis, J. P. (2004). Posttraumatic stress disorder and trauma in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry*, *61*(4), 403–410.
2. Acoca, L., & Dedel, K. (1998). No place to hide: Understanding and meeting the needs of girls in the California juvenile justice system. San Francisco: National Council on Crime and Delinquency.
3. Agnew, R. (1997). Stability and change in crime over the life course: A strain theory explanation. In T. P. Thornberry (Ed.), Developmental Theories of Crime and Delinquency (pp. 101–132). Transaction Publishers.
4. Ahlin E. M., Hummer D., (2019). Sexual Victimization of Juveniles Incarcerated in Jails and Prisons: An Exploratory Study of Prevalence and Risk Factors, Victims & Offenders. *An International Journal of Evidence-based Research, Policy, and Practice*. Volume 14, Issue 7.
5. Akpanekpo, E.I. κ.ά. (2025). Association between mental health treatment and reoffending among justice-involved youths. *JAMA Psychiatry*.
6. Alper, M., Durose, M. R., & Markman, J. (2018). *2018 update on prisoner recidivism: A 9-year follow-up period (2005-2014)* (Vol. 2). Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.
7. Αναγνωστόπουλος, Δ.Κ., Γιαννακόπουλος, Γ. «Ψυχοπαθολογία της εφηβείας: Χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες», στο Αναγνωστόπουλος, Δ.Κ., Λαζαράτου, Ε. & Γιαννακόπουλος, Γ. (επιμ.) (2016) Η έγκαιρη ανίχνευση και αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας εφήβων στην ΠΦΥ. Αθήνα: Ιατρική Εταιρεία Αθηνών.
8. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). The psychology of criminal conduct (5th ed.). New Providence, NJ: LexisNexis.

9. Ανίτση, Ε. (2026). *Ζητήματα δικαστικής ψυχολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
10. Ανίτση, Ε. (2023). Εμπειρικά τεκμηριωμένα προγράμματα κοινωνικής επανένταξης: Εκτίμηση κινδύνου και εξατομικευμένες παρεμβάσεις στην επιτήρηση των παραβατών του ποινικού νόμου στην κοινότητα. *Εγκληματολογία,* 15, 107-113.
11. Ανίτση, Ε. (2022). Η νοηματοδότηση της κοινωνικής επανένταξης μέσα από τις εμπειρίες αποφυλακισθέντων. Στο Χρυσάνθη Ζάχου, Χριστίνα Καρακιουλάφη, Ανδρομάχη Χατζηγιάννη (Επιμ) *Πρακτικά 7ου Τακτικού Συνεδρίου Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας, 23 Σεπτεμβρίου 2020, με θέμα: «Κοινωνίες μετά την κρίση. Κοινωνίες χωρίς κρίση;». Αθήνα: ΕΚΕ,* Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία, ISBN: 978-960-9596-05-3.
12. Antonelli, S., Scandurra, A., Stroppa, R., Zagarella, R. (2024). *Assessing the Risk of Isolation of Sentenced and Accused: Enhancing the Capacity of Correctional Services to Work with Convicted Children Training Needs Assessment Country Report. ITALY.* Associazione Antigone. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/02/Training-Needs-Assemment-Country-Report-Italy.pdf
13. Αρφαράς, Α. (2015). *Σωφρονιστικοί Υπάλληλοι*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
14. Αρφαράς, Α. (2011). *Η επαγγελματική κοινωνικοποίηση των σωφρονιστικών υπαλλήλων και ο ρόλος τους στην άσκηση σωφρονιστικής πολιτικής*. Αθήνα: Διδ. Διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο. Διαθέσιμο στο http://hdl.handle.net/10442/hedi/28755
15. Azad, A., Ginner Hau, H., & Karlsson, M. (2018). Adolescent female offenders' subjective experiences of how peers influence norm-breaking behavior. *Child and adolescent social work journal*, *35*(3), 257-270.
16. Barnert, E.S., Perry, R. & Morris, R.E. (2016). Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. *Pediatrics*, 138(2).
17. Bates, J. M. (2003). A study of interpersonal skills training groups with juvenile correctional officers.

18. Barberi, D. (2024). International Recruitment and Training of Correctional and Community Corrections Officers. *Journal of Crime and Criminal Behavior*, *4*(2), 265-288.
19. Bencivengo, M. (2025), Rethinking Justice for Young Adults, Bridge Project. Διαθέσιμο στο https://www.rescaled.org/2025/11/25/rethinking-justice-for-young-adults/
20. Bickle, K. (2021). *Youth correctional officer orientation and opinions on relationships with youth*. University of Ontario Institute of Technology (Canada).
21. Borduin, C. M., & Ronis, S. T. (2012). Research note: Individual, family, peer, and academic characteristics of female serious juvenile offenders. *Youth Violence and Juvenile Justice*, *10*(4), 386-400.
22. Bonta, J., & Andrews, D. A. (2017). *The psychology of criminal behavior* (6th ed.) London & New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315677187
23. Bouffard, J. A., & Bergeron, L. E. (2006). Reentry Works: The Implementation and Effectiveness of a Serious and Violent Offender Reentry Initiative. *Journal of Offender Rehabilitation*, *44*(2–3), 1–29. https://doi.org/10.1300/J076v44n02_01
24. BSCC (2022). JUVENILE CORRECTIONS OFFICER CORE COURSE MANUAL. Sacramento: Board of State & Community Corrections. Διαθέσιμο στο https://www.bscc.ca.gov/wp-content/uploads/Juvenile-Corrections-Officer-Core-Training-Course-Manual-January-2022.pdf
25. Braun, R. & Vliegenthart, R. (2008). The Contentious Fans: The impact of repression, media coverage, grievances and aggressive play on supporters' violence. *International Sociology 23*(6): 796–818.
26. Brogan, L.A., NeMoyer, A., Parker, L.E., & Goldstein, N.E. (2022). Adolescent Development and Juvenile Justice. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780367198459-REPRW141-1
27. Brower, J. (2013). CORRECTIONAL OFFICER WELLNESS AND SAFETY LITERATURE REVIEW US Department of Justice Office of Justice Programs Diagnostic Center.

28. Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). Oxford University Press.
29. Burke, J. D., Mulvey, E. P., & Schubert, C. A. (2015). Prevalence of mental health problems and service use among first-time juvenile offenders. *Journal of child and family studies*, *24*(12), 3774-3781.
30. Burton, A. L., Lux, J. L., Cullen, F. T., Miller, W. T., & Burton Jr, V. S. (2018). Creating a model correctional officer training academy: Implications from a national survey. *Fed. Probation*, *82*, 26.
31. Casiano, H., Katz, L.Y., Globerman, D. & Sareen, J. (2012). Suicide and deliberate self-injurious behavior in juvenile correctional facilities: A review. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*.
32. Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., Mill, J., Martin, J., Craig, I. W., ... & Poulton, R. (2002). Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children. *Science*, *297*(5582), 851-854. doi: 10.1126/science.1072290.
33. Caspi, A., Sugden, K., Moffitt, T. E., Taylor, A., Craig, I. W., Harrington, H., ... & Poulton, R. (2003). Influence of life stress on depression: moderation by a polymorphism in the 5-HTT gene. *Science*, *301*(5631), 386-389. doi: 10.1126/science.1083968.
34. Cauffman, E. (2008). Understanding the female offender. *The future of children*, 119-142.
35. Centre for European Constitutional Law. (2024). *Assessing the Risk of Isolation of Sentenced and Accused: Enhancing the Capacity of Correctional Services to Work with Convicted Children Training Needs Assessment Country Report CYPRUS Κύπρος*. Centre for European Constitutional Law. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/02/Training-Needs-Assemment-Country-Report-Cyprus.pdf
36. Cesaroni, C., & Peterson-Badali, M. (2010). Understanding the adjustment of incarcerated young offenders: A Canadian example. *Youth Justice*, *10*(2), 107-125.

37. Γιαννακόπουλος, Γ. (2016). «Κατάθλιψη στην εφηβεία». Στο Δ.Κ. Αναγνωστόπουλος, Ε. Λαζαράτου & Γ. Γιαννακόπουλος (επιμ.) *Η έγκαιρη ανίχνευση και αντιμετώπιση προβλημάτων ψυχικής υγείας εφήβων στην ΠΦΥ*. Αθήνα: Ιατρική Εταιρεία Αθηνών.
38. Γιαννούλης, Γ. (2019). Η πρόληψη της υποτροπής μέσω νεότερων σωφρονιστικών μοντέλων αποκατάστασης/επανένταξης (rehabilitation) Τα μοντέλα RNR και GL, τ. 9,*Εγκληματολογία,* 103-119.
39. Council of Europe / Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) (1999). Ανήλικοι που στερούνται της ελευθερίας τους (Απόσπασμα από τη 9η Γενική Έκθεση). Στρασβούργο: Συμβούλιο της Ευρώπης.
40. Coyle, A., & Fair, H. (2018). *A human rights approach to prison management: Handbook for prison staff*. Institute for Criminal Policy Research Birkbeck, University of London.
41. Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών για τα ναρκωτικά και το έγκλημα (2012), *Εισαγωγικό εγχειρίδιο για την πρόληψη της υποτροπής και την κοινωνική επανένταξη αποφυλακισμένων* (μτφρ. Ν. Βαρβατάκος). Βιέννη: ΟΗΕ.
42. Darani, S., Patel, K., Hayos, L., Connors, T., Islam, F., Saiva, A., & Simpson, S. (2021). Education for corrections officers to better meet the mental health needs of inmates. *BJPsych Open*, *7*(Suppl 1), S132.
43. Desai, R.A., Joseph L Goulet, Judith Robbins, John F Chapman, Scott J Migdole, Michael A Hoge, (2006). Mental health care in juvenile detention facilities: a review. *J Am Acad Psychiatry Law*, *34*(2), 204-14.
44. Dixon, A., Howie, P., & Starling, J. (2004). Psychopathology in female juvenile offenders. *Journal of child psychology and psychiatry*, *45*(6), 1150-1158.
45. Dowden, C., & Andrews, D. A. (2000). Effective correctional treatment and violent reoffending: A meta-analysis. *Canadian Journal of Criminology*, *42*(4), 449-467.
46. Dowden, C., & Tellier, C. (2004). Predicting Work-Related Stress in Correctional Officers: A Meta-Analysis. Journal of Criminal Justice, 32(1), 31-47.

47. Duchschere, J. E., Reznik, S. J., Shanholtz, C. E., O'Hara, K. L., Gerson, N., Beck, C. J., & Lawrence, E. (2023). Addressing a mental health intervention gap in juvenile detention: A pilot study. *Evidence-based practice in child and adolescent mental health*, *8*(2), 236-251. doi:10.1080/23794925.2022.2042873
48. Dünkel, F. (2014). Juvenile Justice Systems in Europe–Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness'1. *Kriminologijos studijos*, *1*, 31-76.
49. Efrati, Y., & Mikulincer, M. (2018). Individual-based Compulsive Sexual Behavior Scale: Its development and importance in examining compulsive sexual behavior. *Journal of Sex & Marital Therapy*, *44*(3), 249–259.
50. Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) (2026). Σημείωμα ΕΕΔΑ για τα ανήλικα άτομα σε σύγκρουση με τον νόμο και τη στέρηση της ελευθερίας τους. Αθήνα: ΕΕΔΑ.
51. Εθνική Στρατηγική για την Πρόληψη της Βίας και την Αντιμετώπιση της Παραβατικότητας Ανηλίκων 2025 -2030. Ελληνική Δημοκρατία. Προεδρία της Κυβέρνησης.
52. Fairchild, G. et al. (2013). Research on Conduct Disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *54*(9), 924–40.
53. Fanti, K. A., Phylactou, E., & Georgiou, G. (2021). Who is the hooligan? The role of psychopathic traits. *Deviant Behavior*, *42*(4), 492-502.
54. Farrington, D. P. (1995). The development of offending and antisocial behaviour from childhood: Key findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. *Journal of Child psychology and psychiatry*, *36*(6), 929-964.
55. Farrow, J. A., & Schroeder, E. (1984). Sexuality education groups in juvenile detention. *Adolescence*, *19*(76), 817-26.
56. Feld, B. C. (1997). The juvenile court meets the principle of offense: Punishment, treatment, and the difference it makes. *Boston University Law Review, 77*, 821–915.

57. Fernández-Castejón, E.B., Contreras Román, M., Carreras Aguerri, J. (2024). *Assessing the Risk of Isolation of Sentenced and Accused: Enhancing the Capacity of Correctional Services to Work with Convicted Children Training Needs Assessment Country Report SPAIN*. CRÍMINA, Miguel Hernández University of Elche. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/02/Training-Needs-Assemment-Country-Report-Spain.pdf
58. Finn, P. (1998). Correctional Officer Stress: A Cause for Concern and Additional Help. Federal Probation, 62(2),65 - 74.
59. Ford, J.D., Kerig, P.K., Desai, N., & Feierman, J. (2016). Psychosocial Interventions for Traumatized Youth in the Juvenile Justice System: Research, Evidence Base, and Clinical/Legal Challenges. Child and Adolescent Psychiatric Clinics.
60. FRA (2022). *Συνθήκες ποινικής κράτησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση: κανόνες και πραγματικότητα*. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-criminal-detention-conditions-in-the-eu_el.pdf
61. Franke, D., Bierie, D., & MacKenzie, D. L. (2010). Legitimacy in corrections: A randomized experiment comparing a boot camp with a prison. *Criminology & Public Policy*, *9*(1), 89-117.
62. Garcia, M., & Haskins, P. (2020). Identifying needs related to managing seriously mentally ill individuals in corrections. *Correct Today*, *23*(July/August), 22-27.
63. Garrido, V., Morales, L. A. & Sánchez-Meca, L. (2006). What works for serious juvenile offenders? A systematic review. *Psicothema*.
64. Garrido, V., & Morales, L. A. (2007). Serious (violent or chronic) juvenile offenders: A systematic review of treatment effectiveness in secure corrections. *Campbell Systematic Reviews*, *3*(1), 1-46.
65. Genovés, V. G., Morales, L. A., & Sánchez-Meca, J. (2006). What works for serious juvenile offenders? A systematic review. Psicothema, 18(3), 611–619.

66. Goldenring, J.M. (1988). Getting into Adolescent Heads. Contemporary Pediatrics.
67. Gomes, J., Venâncio, R., Silva, M., Pires, A. R., Becker, H., Machan, C. (2024). *Assessing the Risk of Isolation of Sentenced and Accused: Enhancing the Capacity of Correctional Services to Work with Convicted Children Training Needs Assessment Country Report PORTUGAL*. IPS_Innovative Prison Systems. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/02/Training-Needs-Assemment-Country-Report-Portugal.pdf
68. Hawton, K., & James, A. (2005). Suicide and deliberate self-harm in young people. *BMJ,* 330(7496), 891–894. https://doi.org/10.1136/bmj.330.7496.891
69. Hayes, L. M. (2000). Suicide Prevention in Juvenile Facilities. *Juvenile Justice*, Volume VII, Number 1.
70. Haviland, L.S., & Larew B.L. (1980). Dying in jail: The phenomenon of adolescent suicide in correctional facilities. *Children and Youth Services Review*, *2* (3), 331-342
71. Hobbs, G. S., & Dear, G. E. (2000). Prisoners' perceptions of prison officers as sources of support. Journal of Offender Rehabilitation, 31, 127–142.
72. Hockenberry, S., Wachter, A., & Sladky, GA. (2014). Juvenile Residential Facility Census. Selected Findings. Washington DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention; 2016.
73. Hoge, R. D., & Andrews, D. A. (2011). *Youth level of service/Case management inventory 2.0 (YLS/CMI 2.0): User's manual*. Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
74. Howard League for Penal Reform (2022). *Education inside penal detention*. London: Howard League.
75. Hunt, G., Higgins, D. & Harris, L. (2024). Harmful Sexual Behavior among Children and Young People. *Trauma, Violence, & Abuse*, *25*(4), 2571-2583.

76. IPS -Innovative Prison Systems (2025). Training and Development. Enhancing child-friendly juvenile correctional training across Europe: IPS presents key findings at CRS 2025. https://prisonsystems.eu/enhancing-child-friendly-juvenile-correctional-training-across-europe-ips-presents-key-findings-at-crs-2025/
77. Irvine, A., & Canfield, A. (2016). The Overrepresentation of Lesbian, Gay, Bisexual, Questioning, Gender Nonconforming and Transgender Youth Within the Child Welfare to Juvenile Justice Crossover Population, *Journal of Gender, Social Policy & the Law, 24*(2), Art. 2.
78. Jacob, J. (2006). Male and female youth crime in Canadian communities: Assessing the applicability of social disorganization theory. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, *48*(1), 31-60.
79. Jewell, L. (2013). *Models and structures of corrections and police training and research activities in Canadian and international jurisdictions*. Centre for Forensic Behavioural Science and Justice Studies, University of Saskatchewan.
80. Johnson, H. (2004). Key Findings from the Drug Use Careers of Female Offenders Study. *Trends & Issues in Crime & Criminal Justice*, (289).
81. Johnson, K. & Lynch, S. (2013). Predictors of maladaptive coping in incarcerated women who are survivors of childhood sexual abuse. *Journal of Family Violence, 28*(1), 43-52.
82. JPS (Justice Policy Institute). (2016). Improving Approaches to Serving Young Adults in the Justice System, USA Διαθέσιμο στο https://justicepolicy.org/wp-content/uploads/justicepolicy/documents/jpi_young_adults_final.pdf
83. Κασάπη, Z.A., & Ντοϊτσίνοβα, Μ. (2024). *Σημείωμα προτάσεων πολιτικής: Μεταρρύθμιση των σωφρονιστικών ιδρυμάτων για νέους*. Center for the Study of Democracy. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/03/ARISA-Child-policy-paper-GR.pdf
84. Keinan, G., & Malach-Pines, A. (2007). Stress and burnout among prison professionals. Criminal Justice and Behavior, 34(3), 380-398.

85. Lauger, A.D., & Field, M.B. (2022). *Justice Statistics Report*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics.
86. Lesnick, J., Abrams, L. S., Angel, K., & Barnert, E. S. (2025). Envisioning the future of youth justice: A focus group study with youth, family, frontline staff, and subject experts. *Children and youth services review*, *169*, 108097. doi:10.1016/j.childyouth.2024.108097
87. Leve, L. D., & Chamberlain, P. (2004). Female juvenile offenders: Defining an early-onset pathway for delinquency. *Journal of Child and Family Studies*, *13*(4), 439-452.
88. Liebling, A. (1995). Vulnerability and prison suicide. *British Journal of Criminology, 35*(2), 173–187.
89. Lipsey, M. W. (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims and offenders*, *4*(2), 124-147.
90. Loeber, R., & Farrington, D. P. (1998). Never too early, never too late: Risk factors and successful interventions for serious and violent juvenile offenders. *Studies on Crime and Crime Prevention, 7*, 7–30.
91. Lösel, F., & Bliesener, T. (2003). Hooligan violence: A study on its prevalence, origins, and prevention. *Youth violence: New patterns and local responses*, 245-265.
92. Machan, C., Becker, H., Venâncio, R., Gomes, J. (2024). *Assessing the Risk of Isolation of Sentenced and Accused: Enhancing the Capacity of Correctional Services to Work with Convicted Children Training Needs Assessment Country Report GERMANY*. IPS_Innovative Prison Systems. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/02/Training-Needs-Assemment-Country-Report-Germany.pdf
93. Μαγκλάρα, Κ. (2015). *Η επιδημιολογία των κοινών ψυχιατρικών διαταραχών σε πληθυσμό εφήβων*. Διδακτορική Διατριβή, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

94. Macomber, D. et al. (2010). Education in Juvenile Detention Facilities in the State of Connecticut: A Glance at the System. *Journal of Correctional Education, 61*(3), 223–261.
95. Majeed, T., & Taylor, J. et al. (2025). Systematic review on stigma in the justice system. *BMJ Public Health*.
96. Marcum, C.D. (2014). Examining Prison Sex Culture, In Marcum C.D., Tammy L. Castle (eds) *Sex in Prison: Myths and Realities*, Boulder, USA.
97. Margari, A. et al. (2024). Systematic Review of Sexual Offending and ASD. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 162, 105687.
98. McCraty, R., Atkinson, M., Lipsenthal, L., Arquelles, L. (2009). New Hope for Correctional Officers: An Innovative Program for Reducing Stress and Health Risks. Applied Psychophysiology and Biofeedback, 34(4), 251-272.
99. Memory, J. (1989). Juvenile suicides in secure detention facilities: Correction of published rates. *Death Studies*, *13*, 455-463.
100. Mendel, R. (2022). Why Youth Incarceration Fails: An Updated Review of the Evidence, The Sentencing Project, USA. Διαθέσιμο στο https://www.sentencingproject.org/app/uploads/2023/03/Why-Youth-Incarceration-Fails.pdf
101. Μηλιώνη, Φ., Ανίτση, Ε. & Λεμπέση, Μ. (2019). Νεαρές κρατούμενες: Η αόρατη πλευρά του σωφρονιστικού συστήματος, στο Φ. Μηλιώνη & Ε. Ανίτση (επιμ.) *Πρακτικά 2ου Ετήσιου Τακτικού Συνεδρίου Επανόδου, με θέμα: Η κοινωνική επανένταξη ανηλίκων και νεαρών παραβατών*. Εκδόσεις Διόνικος. 103-129.
102. Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review,* 100(4), 674–701. https://doi.org/10.1037/0033-295X.100.4.674
103. Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2001). Childhood-onset versus adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18. *Development and Psychopathology*, *13*(2), 355–375.
104. Morgan, R. E., & Truman, J. L. (2019). Criminal victimization, 2018. *Bureau of Justice Statistics*, *845*, 11-18.

105. Murie, M., Marr, C., Kasinathan, J., Lloyd, T., & Dean, K. (2026). The Mental Health of Young People Entering Custody: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Child & Youth Care Forum*, *55*, 21–49.

106. Murphy, G., & Melvin, C. (2020). Cognitive behavioural therapy for sexual offenders with autism spectrum disorders: A case study. In P. S. Whitby (Ed.), *Cases on teaching sexuality education to individuals with autism* (pp. 164–182).

107. Musgrove, M., & Yudin, M.K. (2014). Dear Colleague Letter on Education for Students with Disabilities in Correctional Facilities. Washington, D.C.: U.S. Department of Education.

108. Mullis, R. L., Cornille, T. A., Mullis, A. K., & Huber, J. (2004). Female juvenile offending: A review of characteristics and contexts. *Journal of Child and Family Studies*, *13*(2), 205-218.

109. National Institute of Corrections. Interpersonal communications in the correctional setting. Διαθέσιμο στο https://nicic.gov/resources/nic-library/webinars-broadcasts/interpersonal-communications-correctional-setting-ipc

110. National Institute of Corrections (2025). Corrections Crisis Stabilization Training (CCST) – PILOT. Διαθέσιμο στο https://nicic.gov/training/schedule/virtual-vilt/corrections-crisis-stabilization-training-ccst-pilot

111. NCCHC. Correctional Crisis Intervention Programs & Training: Crisis Intervention Training (CIT). Διαθέσιμο στο https://ncchcresources.org/services/correctional-crisis-intervention/

112. Nelson Mandela Rules. The revised United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Short guide. https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2016/01/PRI_Nelson_Mandela_Rules_Short_Guide_WEB.pdf

113. Nolan, M. (2023). Correctional officer wellbeing in Australia. *Prison Service Journal*, *268*, 31-37.

114. Noonan M. (2016). Mortality in Local Jails, 2000–2014 Statistical Tables. Washington DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

115. Okie, S. (2003). Prison syringe exchange programmes. *New England Journal of Medicine*.

116. Πανούσης, Γ. (2014), Η κοινωνική επανένταξη ως αυτοτελές δικαίωμα των κρατουμένων, Αρχή διαλόγου, Ημ. Ανάκτησης 23/09/2020 Διαθέσιμο από http://epanodos.org.gr

117. Pappas, L. N., & Dent, A. L. (2023). The 40-year debate: a meta-review on what works for juvenile offenders. *Journal of experimental criminology*, *19*(1), 1-30.

118. Pasko, L. (2010). Setting the Record "Straight": Girls, Sexuality, and the Juvenile Correctional System. Social Justice, Vol. 37, No. 1 (119), Sexuality, Criminalization and Social Control Action Research (2010-11), 7-26.

119. Πετρουλάκη, Κ., Τσιριγώτη, Α., Ζαρόκωστα, Φ. & Νικολαΐδης, Γ. (2013). Επιδημιολογικά χαρακτηριστικά έκθεσης ανηλίκων σε βίαιες εμπειρίες στην Ελλάδα: Η έρευνα BECAN. *Ψυχιατρική, 24*(4), 262–271.

120. Piotrowski, P. (2006). Coping with Football related Hooliganism: Healing symptoms versus causes prevention. *Journal of Applied Social Psychology, 36*(3): 629–43.

121. Pirius, R. (2019). The Legislative Primer Series for Front-End Justice: Young Adults in the Justice System, The National Conference of State Legislatures, USA. Διαθέσιμο στο https://safetyandjusticechallenge.org/wp-content/uploads/2021/06/front_end_young-adults_v04_web.pdf

122. Πολίτης, Σ., (2019). Αγχώδεις *Διαταραχές σε εφήβους και ενηλίκους: Επιδημιολογικές Συσχετίσεις, Συννοσηρότητα, Ανθεκτικότητα*. Διδακτορική Διατριβή, Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

123. Pogrebin, M. (1978). Role conflict among correctional officers in treatment oriented correctional institutions. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, *22*(2), 149-155.

124. Queensland Government. Working with youths in detention: Detention youth workers. Department of Youth Justice and Victim Support. https://www.youthjustice.qld.gov.au/careers/working-youth-detention/detention-youth-workers

125. Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg.

126. Raymond, D. (2023). 25 Is the New 18: Extending Juvenile Jurisdiction and Closing Its Exceptions. *Utah L. Rev.*, 727. https://doi.org/10.26054/0d-576p-dwy7

127. Ruch, D.A. et al. (2019). Suicide Among Incarcerated Youth. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 58.

128. Ryan, C., Brennan, F., McNeill, S., & O'Keeffe, R. (2022). Prison officer training and education: A scoping review of the published literature. *Journal of Criminal Justice Education*, *33*(1), 110-138. DOI: 10.1080/10511253.2021.1958881

129. Ryan, E.P., & Otonichar, J.M. (2016). Juvenile Sex Offenders. *Curr Psychiatry Rep*, *18*(7):67. doi: 10.1007/s11920-016-0706-13.

130. Schaefer, L. (2018). Correcting the "correctional" component of the corrections officer role: How offender custodians can contribute to rehabilitation and reintegration. *Corrections*, *3*(1), 38-55.

131. Schaffner, L. (2007). Violence against girls provokes girls' violence: From private injury to public harm. *Violence Against Women, 13*(12), 1229-1248.

132. Sigafoos, C. E. (2000). Conflict resolution: A primer for correctional workers. In P. C. Kratcoski (Ed.), Correctional counseling and treatment (4th ed., pp. 377–387). Prospect Heights, IL: Waveland Press.

133. Smith, E. & Stroop, J. (2019). Sexual Victimization Reported by Youth in Juvenile Facilities, 2018. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics.

134. Spaaij, R. (2008). Men like us, boys like them: Violence, masculinity, and collective identity in football hooliganism. *Journal of*

sport and social issues, *32*(4), 369-392. Steiner, B., & Meade, B. (2014). The safe prison. *The American prison: Imagining a different future*, 129-150.

135. Σταύρου, Μ., Φωτίου, Α., Καναβού, Ε. & Κοκκέβη, Ά. (2023). *Η ψυχοκοινωνική υγεία των εφήβων: η κατάσταση στην Ελλάδα το 2022 και διαχρονικά*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.

136. Stoyanova, M., & Boone, P. (2024). *Assessing the Risk of Isolation of Sentenced and Accused: Enhancing the Capacity of Correctional Services to Work with Convicted Children Training Needs Assessment Country Report FRANCE*. Center for the Study of Democracy. Διαθέσιμο στο https://arisa-project.eu/wp-content/uploads/2024/02/Training-Needs-Assemment-Country-Report-France.pdf

137. Συμβούλιο της Ευρώπης (2019). GUIDELINES REGARDING RECRUITMENT, SELECTION, EDUCATION, TRAINING AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF PRISON AND PROBATION STAFF. https://rm.coe.int/guidelines-training-staff/1680943aad

138. Συμβούλιο της Ευρώπης (Απρίλιος 2021). European Prison Rules Short Guide. https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2022/03/PRI-CoE_Short-guide-to-the-European-Prison-Rules.pdf

139. Συνήγορος του Πολίτη (2025). *Ετήσια Ειδική Έκθεση 2024 - Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης (OPCAT)*. Αθήνα: Συνήγορος του Πολίτη.

140. Technical Assistance on the Reform of the Greek Judicial System – Phase II (SRSS/S2016/030). Διαθέσιμο στο https://www.clc.or.at/data/docs/SRSS-S2016-030_Project_overview_v1_0(1).pdf

141. Teplin, L.A., Abram, K.M., McClelland, G.M., Dulcan, M.K., & Mericle, A.A. (2002). Psychiatric disorders in youth in juvenile detention. *Archives of General Psychiatry, 59*, 1133–1143.

142. Teplin, L. A., Potthoff, L. M., Aaby, D. A., Welty, L. J., Dulcan, M. K., & Abram, K. M. (2021). Prevalence, comorbidity, and continuity of

psychiatric disorders in a 15-year longitudinal study of youths involved in the juvenile justice system. *JAMA pediatrics*, *175*(7), e205807.

143. Φωτίου, Α., Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ., & Κοκκέβη, Ά. (2024α). *Κατανάλωση αλκοόλ και μέθη στους εφήβους στην Ελλάδα: Η Κατάσταση Σήμερα και Διαχρονικά*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.

144. Φωτίου, Α., Καναβού, Ε., Σταύρου, Μ., & Κοκκέβη, Ά. (2024β). *Ενασχόληση με- και εθισμός στα τυχερά παιχνίδια στους εφήβους στην Ελλάδα: Η κατάσταση σήμερα και διαχρονικά*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.

145. Φωτίου, Α. κ.ά. (2024γ). *Μέσα κοινωνικής δικτύωσης & ηλεκτρονικά παιχνίδια στους εφήβους στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΕΠΙΨΥ.

146. UK, Ministry of Justice (MoJ) & Department for Education (DfE) (2016). Understanding the educational background of young offenders: Joint experimental statistical report. London: MoJ.

147. Underwood, L. & Washington, A. (2016). Mental Illness and Juvenile Offenders. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 13*(2), 228.

148. United Nations Committee on the Rights of the Child (2007). *General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice*. Geneva: United Nations.

149. United Nations General Assembly (1985). United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). Resolution 40/33.

150. UNODC (2018). *Introductory Handbook on The Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders*, New York: United Nations.

151. Van der Helm, P., Stams, G. J., & Van der Laan, P. (2011). Measuring group climate in prison. *The prison journal*, *91*(2), 158-176.

152. Van Ham, T., Adang, O. M. J., Ferwerda, H. B., Doreleijers, T. A. H., & Blokland, A. A. J. (2022). Planned hooligan fights: Contributing factors and significance for individuals who take part. *European Journal of Criminology*, *19*(5), 954-973.

153. van Hazebroek, B.C.M. et al. (2025). Social Bonds and Delinquency in Early Onset Youth. *Journal of Research in Crime and Delinquency*.

154. Van Hiel, A., L. Hautman, I. Cornelis, & De Clercq., B. (2007). Football Hooliganism: Comparing self-awareness and social identity theory explanations. *Journal of Community & Applied Social Psychology, 17*(3): 169–86.

155. Velázquez, T. (2013). Young Adult Justice: a new frontier worth exploring. *The Chronicle of Social Change*, *1*.Victoria State Government. Youth justice training and career pathways. Διαθέσιμο στο https://www.justice.vic.gov.au/careers/youth-justice-careers/custodial-youth-justice/youth-justice-training-and-career-pathways

156. Ward, T., Vandevelde, S., Wanzeele, W., & Begeleidingsteam, F. A. (2024). Theoretical innovations in the Good lives model. *Preprint*. *https://www.researchgate.net/publication/380212794_Theoretical_innovations_in_the_Good_Lives_Model*.

157. Yu, P. (2023). The Research of The Resocialization on Released Juvenile Delinquents Under Stigma. *Journal of Education, Humanities and Social Sciences,* Volume 10.

Παράρτημα

Ερωτηματολόγιο έρευνας

Μελέτη για την εκπαίδευση υπαλλήλων Σωφρονιστικών Καταστημάτων σε θέματα ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων

Το παρόν ερωτηματολόγιο έχει σχεδιαστεί με στόχο τη συλλογή στοιχείων για τους υπαλλήλους των Σωφρονιστικών Καταστημάτων. Τα στοιχεία αυτά κρίνονται απαραίτητα για τη διενέργεια έρευνας στο πλαίσιο της μελέτης με τίτλο: «Μελέτη για την εκπαίδευση σωφρονιστικών υπαλλήλων σε θέματα ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων για εγκλήματα βίας». Η μελέτη υλοποιείται από επιστημονική ομάδα έργου, η οποία έχει ορισθεί με απόφαση του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Τεκμηρίωσης Έρευνας και Καινοτομίας του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης (ΕΚΔΔΑ). Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι σημαντική και απαραίτητη, τόσο για την ανεύρεση των εκπαιδευτικών αναγκών για τη διαχείριση των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων όσο και για την ανάδειξη του δικού σας ρόλου στη σωφρονιστική μεταχείριση των κρατουμένων. Απαντήστε όλες τις ερωτήσεις με προσοχή από την αρχή και με τη σειρά. Ο εκτιμώμενος χρόνος συμπλήρωσης δεν υπερβαίνει τα 10-15 λεπτά. Δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Πρέπει να απαντήσετε με ειλικρίνεια σύμφωνα μόνο με την προσωπική σας άποψη. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και τα στοιχεία που θα προέλθουν από την έρευνα θα χρησιμοποιηθούν μόνο για την αντικειμενική αποτίμηση των επιμορφωτικών αναγκών, με απώτερο σκοπό τη διαμόρφωση του κατάλληλου εκπαιδευτικού προγράμματος.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για την πολύτιμη συμβολή και συνεργασία σας.

* Υποδεικνύει απαιτούμενη ερώτηση

1. **Σωφρονιστικό Κατάστημα** *

2. **Φύλο** *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Άνδρας
- ◯ Γυναίκα
- ◯ Άλλο: ____

3. Χρόνια υπηρεσίας

_____

4. Κλάδος *

_____

5. Επίπεδο μόρφωσης *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Γυμνάσιο
- ◯ Λύκειο
- ◯ Τεχνική σχολή
- ◯ Ανώτατη σχολή (Α.Ε.Ι., Τ.Ε.Ι., Μεταπτυχιακά)

6. **Πόσες φορές έχετε παρακολουθήσει επιμορφωτικά προγράμματα;** *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Καμία φορά
- ◯ Μία φορά
- ◯ Δύο φορές
- ◯ Πάνω από δύο φορές

7. **Αν έπρεπε να επιλέξετε ένα σεμινάριο εκπαίδευσης αυτό θα αφορούσε:** *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ γνώσεις ποινικού και συνταγματικού δικαίου
- ◯ γνώσεις εγκληματολογίας, ψυχολογίας
- ◯ γνώσεις πρώτων βοηθειών και υγειονομικής περίθαλψης
- ◯ γνώσεις αυτοάμυνας και αυτοπροστασίας
- ◯ γνώσεις επίλυσης συγκρούσεων και διαχείρισης καταστάσεων κρίσεως
- ◯ Άλλο: ___

8. **Η συμβολή σας στην κοινωνική επανένταξη των ανήλικων ή νεαρών κρατουμένων είναι** :

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ μεγάλη
- ◯ μέτρια
- ◯ μικρή
- ◯ καμία

9. **Πιστεύετε ότι ένας ανήλικος ή νεαρός κρατούμενος πρέπει να τυγχάνει <u>σε κάθε περίπτωση</u> σεβασμού των δικαιωμάτων του;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Ναι, βέβαια
- ◯ Εξαρτάται από τη συμπεριφορά του
- ◯ Όχι, είναι ανώριμος λόγω ηλικίας
- ◯ Δεν ξέρω

10. **Η διαχείριση ανηλίκων και νεαρών κρατουμένων απαιτεί την κατοχή ειδικών δεξιοτήτων;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Όχι, τις ίδιες δεξιότητες που χρειάζονται και οι ενήλικες κρατούμενοι
- ◯ Ναι, χρειάζονται πρόσθετες δεξιότητες
- ◯ Δεν χρειάζονται δεξιότητες, είναι «εύκολοι» κρατούμενοι
- ◯ Χρειάζεται μόνο εμπειρία για τη διαχείριση όλων των κρατουμένων

11. **Μπορείτε να αναγνωρίσετε τους κρατούμενους που βρίσκονται σε ευάλωτη θέση και να λάβετε τα απαραίτητα μέτρα για την προστασία τους;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Όχι, δεν μπορώ να τους αναγνωρίσω
- ◯ Μπορώ να τους αναγνωρίσω αλλά δεν μπορώ να κάνω κάτι γι' αυτούς
- ◯ Μπορώ να τους αναγνωρίσω και να κάνω κάποιες ενέργειες για την προστασία τους
- ◯ Δεν με ενδιαφέρει να τους αναγνωρίσω

12. **Θεωρείτε ότι είστε κατάλληλα προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσετε τους βίαιους και απείθαρχους ανήλικους ή νεαρούς κρατούμενους;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Όχι, δεν έχω την κατάλληλη εκπαίδευση
- ◯ Ναι, είμαι προετοιμασμένος κατάλληλα
- ◯ Δεν χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη προετοιμασία
- ◯ Μπορώ να τους αντιμετωπίσω από την εμπειρία μου αλλά χρειάζομαι την κατάλληλη εκπαίδευση

13. **Έχετε έρθει αντιμέτωπος με βίαιες συγκρούσεις μεταξύ ανήλικων ή νεαρών κρατουμένων;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Όχι, καμία φορά αν και υπάρχουν βίαιες συγκρούσεις
- ◯ Ναι, λίγες φορές
- ◯ Ναι, σε καθημερινό επίπεδο
- ◯ Όχι, δεν υπάρχουν βίαιες συγκρούσεις

14. **Έχετε έρθει αντιμέτωπος με σεξουαλική βία μεταξύ ανήλικων ή νεαρών κρατουμένων;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Όχι, καμία φορά αν και υπάρχει σεξουαλική βία
- ◯ Ναι, λίγες φορές
- ◯ Ναι, σε καθημερινό επίπεδο
- ◯ Όχι, δεν υπάρχει σεξουαλική βία

15. **Ποιο είναι το <u>κυριότερο χαρακτηριστικό</u> των ανηλίκων και νεαρών παραβατών που τους διαφοροποιεί από τους υπολοίπους;**

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- ◯ Η ανωριμότητα της προσωπικότητας και της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης.
- ◯ Η μειωμένη ικανότητα ελέγχου των παρορμήσεων.
- ◯ Η έντονη επιρροή από το κοινωνικό περιβάλλον.
- ◯ Η περιορισμένη αντίληψη των συνεπειών των πράξεών τους.
- ◯ Άλλο: _____

16. Το σωφρονιστικό κατάστημα πρέπει να παρέχει τη δυνατότητα στους ανήλικους και νεαρούς κρατούμενους για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

17. Τα πολιτιστικά προγράμματα (π.χ. θεατρικές, μουσικές ομάδες κ.ά.) των ανηλίκων και των νεαρών κρατουμένων είναι χάσιμο χρόνου και παράγοντες κινδύνου για την ασφάλεια της φυλακής.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

18. Για να κερδίσεις το σεβασμό των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων πρέπει να δείξεις ενδιαφέρον γι'αυτούς.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

19. Οι σκληρές συνθήκες κράτησης εκφοβίζουν και αποτρέπουν τους ανήλικους και νεαρούς παραβάτες από τη διάπραξη νέων εγκλημάτων.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

20. Ποτέ δεν μπορείς να εμπιστευτείς απόλυτα έναν ανήλικο ή νεαρό κρατούμενο λόγω ηλικίας.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

21. Αν είμαι επιεικής με τους ανήλικους ή νεαρούς κρατούμενους, σίγουρα θα με εκμεταλλευτούν.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

22. Τα περιθώρια επέμβασής μας στην κοινωνική επανένταξη των ανήλικων ή νεαρών κρατουμένων είναι μικρά.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

23. Αισθάνομαι ανεπαρκής στη διαχείριση της σεξουαλικότητας των ανήλικων και νεαρών κρατουμένων.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

24. Νιώθω επαρκής και ικανός επαγγελματικά για τη διαχείριση των κρατουμένων για σεξουαλικά αδικήματα.

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

	1	2	3	4	5	
Συμ	◯	◯	◯	◯	◯	Διαφωνώ Απόλυτα

Αυτό το περιεχόμενο δεν έχει δημιουργηθεί και δεν έχει εγκριθεί από την Google.

Google Φόρμες